

Рік IX.

Р. 1900 кн. II.

Т. XXXIV.

34

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

IX Jahrgang.

1900, II B.

B. XXXIV.

Накладом Наукового Товариства імені Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло 25. I (6. II). 1900.

Рік IX.

Р. 1900 кн. II.

Т. XXXIV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

IX Jahrgang.

1900, II B.

B. XXXIV.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

 Вийшло 25. I (6. II). 1900.

ЗМІСТ XXXIV ТОМУ.

1. *Сторінка з історії сільського духовенства (по самбірським актам XVI в.) написав Михайло Грушевський с. 1—82
 2. Деякі причинки до поправнішого видання поезій Тараса Шевченка, написав Юліян Романчук . . с. 1—32
 3. Miscellanea: а) Петиція до митрополіта й полеміка з за неї, под. В. Гнатюк; б) Про збірник пісень Бодянського, под. Ол. Маркевич; в) До історії вірші на Україні, под. др. І. Франко с. 1—14
 4. Наукова Хроніка: Огляд часописей за 1899 рік — часописи українсько-руські, под. С. Томашівський с. 1—8
 5. Бібліографія (рецензії й справозданя, зміст на с. 57) с. 1—58
- Реферати призначені на київський археологічний з'їзд означені зв'язкою *).
-

Inhalt des XXXIV Bandes.

1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hrusévskýj S. 1—82
2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe der Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk S. 1—32
3. Miscellanea S. 1—14
4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj . . S. 1—8
5. Bibliographie S. 1—58

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seiten des Buches.

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства

(по самбірським актам XVI в.).

Розвідка М. Грушевського.

Шість літ тому з нагоди ювілею київської археографічної комісії оглядаючи результати археографічних студій України-Руси, я підніс був, поруч з иньшими прогалинами — брак матеріялів по історії сільського духовенства, головню його економічного й правного становища, бо такі матеріяли в наших архивах єсть, хоч і не багаті. З того часу ся прогалина не була заповнена; тому з великою приємністю занотував я собі перед двома роками досить багату колекцію документів про сільські церкви і духовенство в урядовій збірці грамот при самбірським інвентарі 1568 р. (Литовська Метрика Московського архива міністерства справедливости IV. В. кн. 22), а тепер з нагоди київського археологічного з'їзда подаю її, по части in extenso, по части (дублети) в рефестах і ексцерптах¹).

Як зауважить сам читач, документи сї, виключивши кілька екстраваганцій обіймають час властиво від двадцятих до кінця шістьдесятих років XVI в., отже яких сорок літ. Се був час памятий в історії Самбірщини: час дуже інтензивної колонізації, головню самбірського підгір'я, розпочатої з ініціативи правительства, аби *facere conditionem meliorem et amplificationem*

¹) Ексцерпти (зроблені словами самих документів) я означаю буквою Е. на початку, рефестами називаю переказаний по руськи зміст грамоти. Через те що ми маємо тут не оригінали, а копії, на борві повитягані в книгу, бачимо ми в документах чимало помилок і прогалин.

bonorum nostrorum. Поруч з заснованнем нових сел ішло заснованне нових православних парафій і тим пояснюють ся така маса церковних документів з сих років: маємо їх для старих і нових парафій, не рахуючи потверджень, звиш шістьдесят; що правда, документи сї досить однородні, і се, розуміють ся, понижає цінність сеї колекції, але має й свою добру сторону: повторенне тих самих норм в цілім ряді документів показує нам, що маємо до діла не з виїмковим явищем, а власне з нормою, і ся численна серія актів з одної місцевости й тісного періоду часу дає нам можливість уставити дещо — небогато, але напевно — в сфері економічних і правних відносин сільського духовенства. Головно документи сї дають відповідь на такі питання: як засновували ся нові церкви й парафії, які дотації діставали, як і під якими умовами діставали сї нові й всякі взагалі парафії сьвященники або кандидати сьвященничого стану, і як вони переходили з рук до рук; в тім порядку ми й перейдем тепер сї питання.

Як я вже сказав, в середині XVI в. ішла інтензивна колонізація Самбірщини і в парі з новими селами закладали ся нові церкви. Самбірським старостам король уділяв право роздавати осадчі привилеї на війтівства (scultetiae) і ерекції на „попівства“ (poronatus): на таке спеціальне порученне покликуєть ся кілька разів староста Старжеховский: „я на основі наданого міні королівським величеством права засновувати попівства (super fundationem poronum)“, „я маючи від королівського височества привилеїю уставляти війтів і попів в староствах Самбірським і Дрогобицьким, як про те ширше говорить грамота, заведена до самбірських актів...“ (ч. 55, 59, 62¹). Таке право мали очевидно (судячи з їх грамот) і иньші самбірські старости, не кажучи вже про королів Бону й Ізабелю, що мали якійсь час се старство в державі.

Заснованне церков в документах мотивуєть ся часом „помноженнем хвали божої“: in laudem omnipotentis dei adaugendam effectu in augendo cultu divino (ч. 20, 26—7), але се тільки риторична прикраса. Миж знаємо, що в початках і в середині XVI в. в польській суспільности істнував погляд, що числа православних церков не можна властиво помножати, в усякім разі збудованне нової церкви може стати ся тільки за спеціальним дозволом правительства²), сеж останнє, очевидно, годило ся з такими випадками як

¹) Порівняти заяву ревізорів з 1529¹ р. в ч. 2 про таке право.

²) Див. про се статю „До історії „руського обряду“ в давній Польщі“ в XXX т. Записок.

z malum necessarium. Се зовсім виразно виступає і в наших документах: правительство, даючи свою згоду на заснування нової парафії, відчуває потребу мотивувати свою уступку, а часом виразно зазначає, що робить це під натиском потреби: потверджуючи старостинський дозвіл на будову другої церкви в с. Головецьку, король зазначає, що сей старостинський дозвіл був зроблений з потреби — *ex necessitate factam et institutam esse* (ч. 7). Як була ця *necessitas*, безперечно — *dura* для правительства, докладно поясняють нам інші грамоти. „Бажаючи, пише король в дозволі на будову церкви в с. Ільничку, аби в новозаснованих селах наших Ільничку Малім або Дольнім і Завадці положені були початки християнської побожності і щоб також і тим способом лєкше звабити туди численних осадників (*ut etiam vel ea ratione colonorum frequentia facilius eo allici queat*), ми дозволили вїйту сих наших сел Івану Лазуровичу поставити в селі Ільничку Малім або Дольнім церкву грецького обряду і щоб в нїй могла відправляти ся служба божа по звичайному грецькому обряду“¹⁾. Тут, безперечно, перша половина — фраза, а друга містить дійсний мотив, що й повторяєть ся в інших наданнях. „Бажаючи зроби в тім більшу вигоду нашим підданім — місцевим селянам грецького обряду, пише король в дозволі на будову церкви в Рикові — аби вони тим лєкше і вигіднійше осїдали в сїм нашім селі, ми дозволили Стецьку сину вїйта Михалка поставити в тім нашім селі Рикові синагогу чи церкву грецького обряду“; буквально теж саме мотивоване повторяєть ся і в сучасній презентї на новозасновану парафію в с. Липю. Поруч сього, очевидно, основного мотива таких надань — щоб не знеохочувати кольонистів браком церков і тим не перешкоджати кольонїзації, в деяких грамотах підносять ся й інші мотиви — адміністративного характеру: що існування в селі „попа“ буде служити до удержання порядку; не знати вже, як то собі розуміли се автори надань — чи що піп безпосередно буде впливати в сїм напрямі на своїх вірних, в інтересах правительственних агентів, чи причинить ся до сього посередно — розповсюдженням моральности й побожности. „Будучи обовязаним, пише староста Старжехов-

¹⁾ Називаючи село, я не цитую нумера документа, бо в альфабетичного показчика сїл поданого при кінці статі легко собі знайти потрібний документ. Цифри-ж в цитатах означають число документа. Документи розміщені хронологічно, але заразом і по осадам: ті що належать до одної осади, зібрані разом.

ський в своїм дозволі на будову церкви в с. Смеречці, помножати доходи короля й. м., я позволив осаджувати село на потоку Смеречці, але щоб був в тім селі ліпший порядок, я за проханням громади, а также за порадою всечестного (poboznego) Симка Мишковича дозволив йому збудувати церкву в тім селі Смеречці, аби він там правив всею громадою відповідно до порядку грецької віри“; або як в иньшій грамоті пише тойже староста, він уставляє руську парафію в с. Билині „для удержання в порядку селян і помноження доходів“ (propter ordinatam conservacionem incolarum et proventuum augmentationem) — під останнім міг він розуміти те саме, що король в наведених вище грамотах: що заснування парафії причинить ся до зросту кольонізації, або й простійше — що з заснуванням парафії прибуде до королівського (і старостинського скарбу) річного доходу півкопи, котру обовязані були платити руські сьвященники¹).

Заснування православної парафії часом рішало ся принципіально вже при заснуванні нового села. Ми маємо кілька осадчих привилей, де староста (або королева) або й король, поручаючи якомусь осадчому осажувати село й надаючи йому при тім дідичне вйтівство в тім селі, разом з двома ланами (або дворищами), що служили нормальною дотацією вйтіїства, разом визначає й третій лан — на церкву, propter roporem, pro locacione roporis: „на се вйтівство буде мати право він (вйіт) із своїми спадкоємцями розробити два лани поля, а третій для осадження сьвященника“ (привилей с. Рикова — ч. 57, див. іще ч. 33, 43—7, 53, 55, 57). Одначе таке принципіальне рішення справи в осадчім привилою не виключало, а може навіть і вимагало ще додаткового, спеціального фундаційного привилея для парафії. Для с. Рикова, хоч в ній, як ми що йно бачили, вже осадчий привилей визначив дотацію для парафії, в тім же році кандидат на парафію, вйітв син Стецько випрошує від короля осібний привилей на будову церкви.

Але взагалі такі випадки, де заснування парафії вперед передюдикувалось, здаєть ся, належали до рідших. Звичайно-ж уже пізнійше, коли село почало кольонізуватись, і показувало ся, що є для кого робити парафію (populo rittus istius rutenici iam congregato — ч. 20), та починали ся заходи коло того з самого села, — давав ся дозвіл на будову церкви, визначала ся дотація, а часом

¹) Такий мотив власне підносить король в одній грамоті, додаючи ще півлану ґрунту на церкву (ч. 30).

заразом видавала ся й презента на сю парафію певній особі. В такім разі питання про церкву підіймали інтересовані. Дуже часто в документах згадуєть ся про ініціативу громади, що вона просила старосту дозволити її збудувати церкву або прохала поставити якого доброго попа; правдоподібно, що й там, де грамоти й не згадують про участь в справі громади, бажанне селян дуже часто рішало справу: адже се було головним мотивом, як уже сказано — не знеохочувати селян браком церкви. „Ласкаво прихилиючи ся до прохання людей з Дубової Яблінки, пише староста Старжеховский, взагалі особливо щедрий на мотивованне своїх дозволів, — аби їм дозволити збудувати церкву грецького обряду і дати їм попа, щоб міг їх навчити знати Бога, я, знаючи чесноту й здібности всечестного попа Дмитра, сина Васька, тамошнього війта, надав йому попівство в тім селі Дубовій Яблінці“; або: „ласкаво прихилиючи ся до прохання підданих з села Билини, що просили поставити їм попом якого доброго й здібного чоловіка, аби правив церквою руського обряда, я надав попівство“... і т. д.; див. іще ч. 60, 63.

Так само бувало і з заснованнем другої церкви в тім самім селі — „через множенне осадників“, за проханням людей з того села — ч. 3, 7.

Окрім громади удавали ся до старости, або до короля й иньші інтересовані. Часом оборотний св'ященик умів придбати ласку старости, добути рекомендацію перемишльського владки, а певно до того — й рекомендацію громади: документів, де ерекційна грамота даєть ся з огляду на „здібність і добре поведженне“ такого і такого всечестнійшого, маємо ми досить багато. Але дуже часто ініціатива засновання парафії виходила ще від місцевого війта й його родини. Діло в тім, що осадчі нових сіл були в дуже значній, переважній частині Русини (а бували не рідко між ними й св'ященики). Такий осадчий в ролі війта діставав звичайно два лани ґрунту, право на третю частину королівських доходів з заснованого села й дводенну або трехденну панщину до року з селян, з іще деякими вигодами. Отже війтівство було гарненьким масточком, з півпривилеґіованим становищем, але ділити його на кількох синів — було вже не Бог зна що. „Попівство“ з своїм звичайним ланом ґрунту й правом на різні доходи, про котрі низше будемо говорити, було дуже добрим додатком до війтівства, особливо коли у війта було кілька синів, або братів. Вимоги від св'ященика що до його фахової осьвіти були мінімальні, війтівські-ж родини належали до сільської інтеліген-

ції, тому для якого небудь вїтовича не тяжко було здобути ті відомости, які вимагали ся, аби бути признаними *ad obeundum id munus* (св'ященничого) *idoneus*. Через те ми дуже часто й стрічаємо се явище, що по заснованню села від вїта приходять до старости або короля проханне — дозволити збудувати в селі церкву й сю парафію зайняти комусь з вїтівської родини. Ся комбінація мабуть чи не була найчастійшою при заснованню нових парафій. З одного боку вїт, осадивши село, мав право на королівську ласку й прихильність до свого прохання, з другого — громада, стоячи в залежності від вїта, звичайно, не відмовляла своєї участі — прохання від себе в інтересах вїтівського кандидата. Тим поясняєть ся, що ми так часто стрічаємо надання парафій членам вїтівських родин.

Часом вїт, представляючи осадчий привилей до королівського потвердження, долучав до нього разом з иньшими проханнями й се, щоб у селі заснувати парафію й віддати її комусь з його родини. „Окрім того, прихилиючи ся до прохань певних наших дорадників за тими братами Ілею, Хведором і Прокопом (володарями вїтівства), пише король в своїм потвердженню осадчого привилея с. Нанчулової волі, ми дозволили їм побудувати руську церкву в тім новозаснованім селі, а для неї дозволили їм розробити оден лан поля, і сю церкву разом з полем і всіми приналежностями дали разом із попівством одному з них, що буде більш здатним для того обовязку, разом із потомками, наколи вони будуть здатні до того уряду, держати, володіти спокійно, як і иньші попи Самбірського староства“ (ч. 24, також ч. 36 і 37).

В результаті такої практики попівство уважало ся часом як би одною з вигід — приналежностей вїтівства. В потвердженню осадчого привилея с. Любогіря король дозволяє вїтам Юшку і Хведору поставити в селі корчму і фолюш і володіти ними разом з тим вїтівством і потім додає: „Окрім того прихилиючи ся і т. д... ми дозволили одному з них — Юшку, яко більш до того здатному, поставити церкву і додаємо до того вїтівства оден лан необробленої землі, що його має той Юшко піп розробити і володіти, також і його потомки“... і т. д. Відсе був лише оден крок до того, що ерекціональний лан разом з двома вїтівськими ланами від разу включав ся в осадчий привилей, наче якась приналежність вїтівства, і при тім *tacite* розуміло ся, що вїту належить перше право здобути презенту самому для

себе або для кого з своєї родини; про такі осадчі привилеї я згадував уже — маємо їх кілька: „Аби сї вїйти, пише староста Старжеховский в осадчїм привилею с. Берїжка, виданїм Яцку і Фединї, — пильнїйше займали ся осадженнем сього села, позволив я їм розробити два лани і четверть, збудовати млин, фолюш (torquatile) на річці під селом, де вони побератимуть доходи з селян, що їх осадять, і шинок, та городників осадити, скільки можна буде, на присїлку, а третїй лан дозволив їм розробити для попа; матимуть вони окрім того третю частину з усїх королївських доходів“ і т. д., або в наведєнїм вище привилею с. Рикова: „на се вїтївство вільно буде йому й його спадкоємцям розробити два лани поля на вїтївство, а третїй для попа, поставить він також млин з фолюшом і шинок для свого доходу“ і т. д. Або в привилею с. Лининки: „надав тим вїттам (староста) три лани: оден для вїтївської оселї, другий в полі, третїй для попа, в володїнне йому і його наступникам, на правї вїтївськїм“.

Часто вїт випрошував парафію для себе чи для когось із своєї фамїлїї незалежно від свого вїтївського привилею, до помочи уживаючи прохання селян або аргументуючи се потребами самої кольонїзації. Я зачитував вже вище ерекціональну грамоту с. Дубової Яблінки, де староста, дозволяючи поставити в селї церкву, надає її вїтговому сину, а от нпр. іще королївська ерекціональна грамота с. Липя, де читаємо: „уважаючи на заходи і працю Демяна, вїта с. Липя, які він показав в розроблюванню вїтївства, осадженню людей і в будовї синаґоги або церкви грецького обряду, і довідавши ся від певних людей, що він буде здатним відправляти попівську службу при сїй церкві, та бажаючи зробити більшу вигоду для наших підданих — селян грецького обряду в тїм селї, аби вони лекше залюдновали се село, ми поставили при сїй церкві попом сього Демяна“ і т. д.

Наколи вїт або його свояк не міг зараз обняти надану їм парафію, він міг тим часем заступати себе через яких иньших сьвященників, не тратячи право на парафію. От як говорить про се королївська ерекціональна грамота сс. Завадки й Ільничка Долїшнього: король позволяє вїту Івану Лазуровичу, „котрого пильну старанність в осаджуванню і побільшенню (сїх) сел ми зауважили“, поставити церкву і розробити для неї по одному лану поля в кождїм селї, „а щоб сам Іван

Лазурович мав потіху від своєї праці, ми забезпечаем управу сих церков чи попівств в селах Ільнику Малім або Дольнім і Завадці йому й його синам, коли вони будуть здатні до сього обов'язку,.. одначе з тим, що коли його сини не будуть здатні до сього обов'язку, або тим часом поки вони дійдуть літ, коли стануть здатними, — сам Іван буде обов'язаний сповняти всі церковні служби, без усякого занедбання служби божої, за посередництвом осіб правно до того поставлених“. З сих елів виходить така можливість, що коли сини вїйта Івана й він сам зовсім не будуть здатні до повнення сьвященничих обов'язків, то він може поручити адміністрацію парафії якомусь сторонньому сьвященнику від себе, а собі поберати доходи з парафії (головно з ерекціонального ґрунту), або продати свої права на парафію, і так воно й стало ся, як се йбачимо в документі ч. 65: десять літ пізнійше вїйт Іван продав свої права на парафію в с. Завадці якомусь поповичу Івану, й король потверджує сю продажу. В иньшій грамоті — потверджуючи осадчий привілей с. Турки і позволяючи вїйту поставити церкву, король дає йому заравом право дати презенту на сю церкву — *pro una vice tantum* — своему сину Остапу.

Звичайною правительственною дотациєю руської парафії був лан поля; се була норма прийнята не тільки в Самбірщині (див. нпр. ч. 6), а й взагалі в Польсько-литовській державі XVI в., так що при ревізіях або потвердженнях робили навіть редукцію більших ерекціональних ґрунтів до сеї нормальної одноланової дотациї¹⁾. З другого боку стрічаємо додаткові надання, коли показувало ся, що церкві не було визначено при ерекції повного лану: король, за посьвідченнем старости, що церковного поля ледви буде півдворище, додає ще півдворища (ч. 40, 50). Тільки в одній з самбірських ерекціональних грамот (с. Жукотина) стрічаємо дволанову дотацию, і вона становить виїмкове явище, бо в иньшій грамоті (ч. 64), де ми стрічаємо теж два лани ерекціональні, се поясняеть ся тим, що тут засновуєть ся парафія для двох сел, і в кождім селі з осібна визначаєть ся по одному лану поля.

Ерекціональний лан при заснованню парафії давав ся звичайно *in cruda radice, na surowym korzeniu*: його вимірювали, і сьвященник чи кандидат мав право його собі розробити. Окрім

¹⁾ Див. Записки т. XXVIII, miscellanea, док. 2.

дана орної землі діставав він іще сіножати і городи, *secundum proportionem eiusdem agri*, і право користати з иньших натуральних вигід села¹⁾. До того прилучали ся тоді ще деякі спеціальні права — нпр. право молоти в місцевім млині збіже без оплати, але тільки для власної потреби²⁾, право пасти своїх свиней і овець (але тільки своїх власних) в королівських лісах і полонинах, не платячи за те³⁾. З рештою можливо, що й се були загальні права, тільки не у всіх грамотах згадують ся, а розумієть ся під тими вигодами, „з якими иньші попи держать свої парафії“, бо в найновійшій з грамот, де згадуєть ся про вільність „від дани овечої й свинячої“, додано — „як і иньші попи“.

На ерекціональнім ґрунті святик (як і вїйт) мав право осаджувати підсуїдків-і-городників (*hortulanos, inquilinos*); се розуміло ся, відай, само собою, але часом згадуєть ся в грамотах спеціально, нпр. у ч. 61: „і на тім лані поля буде вільно осадити для своєї користи городників, кільки схоче (*secundum arbitrium suum*)“; в одній же (ч. 59) се право ограничуєть ся: святик має право осадити на ерекціональних ґрунтах тільки трох городників.

Розумієть ся, святик міг побільшити ерекціональні ґрунта купном або даровиною від своїх парафіян або сторонніх людей (ч. 13).

Про його доходи з парафіян грамоти згадують переважно тільки в загальних виразах — „з усіма доходами які належать до сього поповітва подібно як до иньших поповітв Самбірського староства“ і под.; в кількох лише грамотах ближше згадують ся єї доходи. І так в одній грамоті (ч. 67) сказано, що святик має право на копу збіжа „всякого зерна“, — *unius sexagenae frumenti cuiuscunque granis*, з лану чи дворища мабуть, в другій (ч. 56) — тільки по копі овса з кожного дворища (*de singulis areis per unam cassulam avenae*), але при тім додано інтересну замітку: „як і в иньших селах“; нарешті в третій іде мова про „десятину від снопів або скопщину“ (*decimasque manipulaneales alias skopsczyzne* — ч. 59), і знову з тим ще додатком — „як иньші попи“. Обидві грамоти з сими увагами вийшли від тогож самого

¹⁾ Див. ч. 32, 56, 58, 61, 62.

²⁾ Див. ч. 48, 59.

³⁾ Див. ч. 8, 9, 10, 11, 15, 40, 59, 60.

самбірського старости Яна¹ Старжеховського, в двох сусідніх роках (1566 і 1567); можна б думати, що в повіті була подвійна норма — в одних селах давали десятину снопову, в інших по копі овса, але здасть ся, простійше буде пояснити, що *decimae manipulaneales* прийшли сюди тільки як означенне для данини, що звала ся в житю скіпщиною, а писар для неї не найшов латинської назви, себ то що в обох разях, мабуть, іде мова про туж саму данину, що звала ся скіпщиною, а давала ся по копі вівса. З рештою тут могло бути значне вагання в поодиноких селах, бо ся данина не реґламентувала ся правительством, а залежала від умови сьвященика з громадою¹), і тим часом як в одних селах давали по копі вівса тільки, в інших могли давати й инше збоже, або й по копі „усякого зерна“. Універсальним, здасть ся, був тільки, судячи по тогочасним ерекціональним грамотам з Забужа²), самий принцип хлібної дани на сьвященика. Окрім того зберав він празникове — так одна грамота, поруч тієї скіпщини, згадує ще дохід *strennantia ex incolis pro festo Paschae* (ч. 59). Нарешті одна грамота (ч. 5) каже про дохід від сповіди й инших церковних служб (*tam a confesionibus quam ab aliis ecclesiasticis ministeriis*).

Сьвященик був вільним від ріжних селянських оплат — деякі ерекціональні грамоти вичисляють їх докладно: „сей Стецько і його потомки не будуть повинні по смерти своїй (чудесний канцелярський стиль!) давати нам і нашим наступникам ніяких річей (*nulla morticinia, umarczizny communi appellatione dicta*, як поясняють се инші документи), ані за доньок своїх (видаючи їх заміж) данини званої куниця, також і вола підчас воєнного походу (*pro expreditione bellica*), ані овечої данини, ані данини букової: *de faginatione*³) *alias z żeru*⁴)“. Сьвященики натомісь обовязані були платити грошеву данину — півкопи, 30 грошей з нормального ерекціонального ґрунту — дану; де ґрунту було менше, давав ся в ній часом опуст (ч. 6); про инші їх обовязки грамоти згадують тільки загально; з інвентарів

¹) Пор. Зап. XXVIII, miscell., док. ч. 1 і 2.

²) *Ibid.* Тут дають в дому по копі жита й по копі ярини і по 2 гр., „яко и до костела полского люди вери латинское дают“.

³) Від *fagus* — бук, данина за право пасти свиней в лісах, переважно букових, коли в них уродить „жер“ для свиней — горішки букові, а в дубових — жолуді.

⁴) ч. 11, див. іще ч. 6, 8, 9, 10, 11, 15, 40, 41, 59, 60.

знаємо, що окрім того вони давали ще кілька грошей „поклону“, часом сири¹⁾.

Часом одну парафію держали разом два священники (ч. 40).

Право презенті, *proponatus conferendi potestas* в королівщинах належала королю, як в приватних маєтностях належала до дідача²⁾; про королівське право презенті виразно говорить нпр. документ 42.

Але король, як ми вже бачили передавав се право презенті місцевим старостам; з них тільки Ян Старжеховський покликують ся на спеціальне поручення короля, але всі взагалі виконують сю функцію — дають ерекціональні грамоти і презенті, чи то на підставі практики, чи подібних поручень, яке згадує Старжеховський. Туж функцію, розуміється, виконували підчас свого володіння Самбірщиною й королеви Бона та Ізабеля. Але старостинські надання (а також і королеви) для більшої певности (а може навіть і з права) звичайно предкладали ся для потвердження королеви. Староста Старжеховський, не вважаючи на свою *potestatem privilegiam propones et scultetas statuendi*, в одній ерекціональній грамоті (ч. 60) з'обовязує ся здобути для сього священника королівське потвердження свого надання (*bęде mi tyz powinien przywiliey u krolia iego moszci wyprawicz do zywotha tegosz popa*); як в сім разі, правдоподобно й частійше старости самі предкладали такі грамоти до потвердження королеви: ми маємо чимало королівських потверджень ерекціональних грамот, де зовсім не згадується про се, що прохав потвердження священник: правдоподобно, сі потвердження видані були за ініціативою самих старост. Надання Бони й Ізабелі ми маємо переважно також в королівських потвердженнях. Але що й без таких потверджень старостинські грамоти мали значінне в житю, видно з того, що при ревізії прав предложено було й кілька непотверджених старостинських ерекціональних грамот: на основі їх священники, видно, спокійно володіли своїми парafiями десятки літ, і сі старостинські ерекції уважали ся добрими правами; тай між потвердженнями маємо такі, що видані по кільканадцятьох або й кількадесятьох літах.

Просячи презенті, уживали рекомендації єпископа й просьби громад, що й згадують ся часом між мотивами, які прихилили до видачі презенті; але кандидати удавали ся до подавця без-

¹⁾ Див. самбірський інвентар в II т. Жерел до історії України-Руси.

²⁾ Див. нпр. ерекціональну грамоту в XXV т. Записок, miscell.

посередно, не через посередництво своїх єпископів; тому ми часто стрічаємо в презентях, коли не згадується про рекомендацію єпископа, застереження, що кандидат має зайняти свою парафію лише в таких разі, коли буде здатним до того¹⁾ — орієнтувати сю здатність могла, розуміється, тільки духовна власть.

Коли в ерекціональній грамоті або в презенті парафія надавала ся на кілька поколінь, то спадкоємець, обнятий такою презентою, переймаючи парафію від попередника, не потребував до того особної презенти; се виразно каже королівська презентаційна грамота на с. Піняни, видана свящ. Василю на два покоління: „так що коли се попівство або через смерть самого попа Василя, або через свобідне його уступлення опорожнить ся, його син — згаданий Іван займе його місце, не просячи від нас нової презенти (*alia praesentatione nostra non requisita*),... а по смерті їх (батька і сина) презентованне сього попівства вернеть ся вповні до нас“. Се з рештою розуміється й само собою, і було, певно, загальною нормою для таких надань; що иньше коли се право передачі признавалось в менш категоричній формі — „в роді *dummodo idoneus fuerit repertus et nostris successoribus placebit* (ч. 12) і т. и.

Новозасновані парафії надавали ся з досить значними привілежїями. Се зрозуміло: звичайно такий перший з ряду парох мав сам зайняти ся будовою церкви, далі — ерекціональний ґрунт він діставав, як ми вже знаємо, *in studa radice*, себ то тільки право — розробити його, а в се розробленне треба було вложити чимало і праці й гроша, і відбити їх потім собі міг він тільки протягом довшого часу. Тому видаючи презенти на новозасновані парафії, правительство й його агенти забезпечали священнику володінне парафію не тільки до його віку, але й на кілька поколінь; для сього практикували ся два способи — записуванне певної суми на парафії або забезпеченне володіння протягом кількох поколінь, або навіть і обидва сї способи разом.

Звичайно парафія давала ся на два покоління, себ то нею мав володіти той хто дістав презенту і його син або иньший свояк, котрому передасть він сю парафію, аж до смерти сього другого. „Бажаючи при тім показати більшу ласку нашу до згаданого Василя, каже нпр. король в одній з таких грамоті (ч. 42), — ми заховуємо його самого, а по його смерті — його сина Івана, наколи він буде здатним зайняти сей попівський уряд, в воло-

¹⁾ Нпр. ч. 12, 13, 14, 15, 26, 27, 28, 29 й инь.

дінню сим попівством¹⁾. В иньших грамотах не вказуєть ся часом сей наступник, а говорить ся взагалі про сина або свояка, котрому схоче передати свою парафію той хто дістає презенту²⁾. Зрідка стрічають ся надання навіть на більше число поколінь: самому сьвященику, його сину і внуку — нпр. староста Одровонж надає парафію в Висоцьку Нижнім сьвященику Костю Киріаку, угорському виходцеві, бувшому ігумену Мукачівського монастиря, разом з його сином Стецьком, „а по смерти згаданого Костя Киріака і його сина Стецька наші наступники повинні будуть прийняти до тієїж синагоги с. Висоцька Нижнього одного з синів сього Стецька або його свояків, котрий буде здатний сповняти сьвященичі обовязки руського обряду“. Стрічаємо часом і такі ерекціональні грамоти, де сьвященику новозаснованої парафії запевняєть ся вона до віку його самого і для його потомків без усяких ограничень — нпр. ч. 21: „згаданий Лазар і його правні потомки, наколи вони будуть здатні до сього церковного уряду,... будуть володіти сим попівством разом з тим ланом поля. Але в усякім разі найбільш практикувало ся надання на два доживотя.

Забезпеченне се одначе не бувало абсолютним, принаймні не завсїди: часом грамота додає умову — „наколи буде добрим і здатним“, *ad vitae suae extrema tempora, in quantum fuerit bonus et idoneus, relinquimus et conservamus* (ч. 20, також 33, 34), і здаєть ся, що така умова розуміла ся сама собою й взагалі при всяких таких наданнях.

Другим способом забезпечення, як сказав я — була запись грошевої суми.

Звичайна норма суми, яка записувала ся на парафії, було 10 гривен = 16 золотих (480 грошей); таку норму ми все стрічаємо в наданнях Бони, що особливо часто практикувала сю форму забезпечення сьвященика, тим часом як її попередник староста Одровонж не держить ся так акуратно сеї норми, і записує часом і більші і менші суми. Часом така запись робить ся в формі продажі (за тогож Одровонжа): староста в своїй грамоті каже, що він продав лан ерекціонального ґрунту за певну суму кандидату на парафію; не може бути сумніву, що ми маємо тут тільки особливу форму записи, і що кандидат зовсім не платив сих грошей; з рештою ми маємо й безпосередню вказівку на се

1) Подібне ч. 5, 59.

2) Нпр. ч. 12, 13, 14, 15, 40.

в док. ч. 24, де король, потверджуючи грамоту, розуміє *venditio* як *subscriptio* — запись суми.

Така сума записана на парафії мала винагородити сьвященника за працю й гроші вложені ним в свою парафію й ерекціональні ґрунти: посторонній чоловік, що дістав би презенту на сю парафію, мав її заплатити давнійшому властителю чи його родині або спадкоємцям, — „наколиб він був віддалений від сеї парафії, або з власної волі уступить ся, або помре — то той, хто-б схотів мати сю парафію, повинний буде наперед виплатити означену суму чи йому самому чи його правним спадкоємцям“¹⁾. Сума 16 зол. була досить значною тоді, і в дійсности така запись в значній мірі забезпечала сьвященника і його потомків від апетитів посторонніх кандидатів на парафію.

Але часом іще запись суми в ерекціональній грамоті лучила ся з забезпеченням володіння на одно або кілька доживотъ. Нпр. в одній грамоті, вже цитованій нами (ч. 11), староста Одровонж записує, або як сказано в документі — продає ерекціональний ґрунт за 40 зол.²⁾ (ґрунт сей, як він сам каже — здавна належав до парафії, що істнувала вже перед тим — доказ, що то не була продаж в дійсности) і забезпечує володінне парафією сьвященнику, його сину і внуку. В иньшій грамоті (ч. 9) тойже Одровонж в формі продажі записує сьвященнику на церковнім ґрунті (що теж здавна належав до парафії) 12 гривен і забезпечує заразом володінне його потомкам без ограничень: „а по смерти самого Григория ми позволяєм його синам, внукам і правнукам і їх законним потомкам, наколи вони будуть сьвященниками до того здатними, володіти сею церквою з усіми правами як в справах духовних так і сьвітських (*secularibus sive temporalibus*)“; подібне в док. 8.

Його наступниця королева Бона практикувала самі записи суми (10 грив.), без забезпечення володіння, хоч се не перешкаджає й її признавати перше право на парафію потомкам сьвященника: „Ми записуємо, говорить ся в одній такій грамоті (ч. 18), з нашої особливої ласки сьому попу на його попівстві 10 гривен, так що по смерти його окрім його законних потомків, — наколи єї не будуть здатні до сього уряду, кождий посторонній, котрий би схотів дістати се попівство, наперед буде обовязаний

¹⁾ ч. 32, теж 18, 22, 33, 54.

²⁾ В документі тут прогалина, але про зміст можна доміркуватись.

заплатити сі 10 гривен його спадкоємцем, відповідно до звичаю інших попів Самбірського повіта“. Але завсіди коляторови тут полишало ся ширше право розпорядження ніж там, де забезпечене було доживоте; в декотрих грамотах Бони зазначено виразно, що парафія з такою записею суми надаєть *ad beneplacitum nostrum* (ч. 16, 21, 29, 31, пор. ч. 23 — *donec probe et honeste se gesserit*).

Після Бони перестав звичай записувати грошеві суми на парафіях: забезпечують ся тільки доживотя, і то звичайно тільки по одному¹⁾, хоч король признавав теж перше право на парафію за потомками сьвященника: нпр. в ерекціональній грамоті с. Хащова він надає парафію Лазару дяку до віку його і його правним потомкам, „наколи вони будуть здатні до сього сьвященничого обовязку“. Місце суми, записаної в грамоті, заступає сума, яка буде признана сьвященнику чи його родині по отаксованню вложеного ним в ерекціональні ірунти й будинки капіталу — про се виразно каже грамота ч. 54, і нема сумніву, що тут маємо норму загальну.

Як бачимо з вище сказаного, само правительство підтримувало тенденцію дідичности парафій: до сього вели сі забезпечення доживотий, записи сум і се признанне першого права на парафію спадкоємців, „наколи вони будуть здатні до сього обовязку“. З рештою дідичність парафій була давньою, питоменною руською практикою (на неї маємо вказівки нпр. іще в церковній уставі Всеволода), а так дивило ся на неї й польське правительство: „якожь есть обычай въ Руси, ижь церковь и доходы церковные на потомки спадаєть“²⁾. До сьогож вело й саме жите: перспектива для кожного стороннього — заплатити записану суму спадкоємцям, а там де такої суми не було записано — еквивалент вартости ерекціональних будинків й інших видатків, зроблених сьвященником, давали сильну підпору дідичности; з другого боку сьвященник, що сидів здавна на парафії, при добрій охоті міг легше ніж постороння особа позискати собі і місцевого старосту й сільську громаду. З тих причин передача в дідичтво — синам, братам, зятям мусіла бути широко росповсюдненою, найбільше частою формою перехода з рук у руки.

Другим широко практикованим способом була продажа. Вона лєгалізувала ся, а навіть протєгувала ся самим правительством

1) Нпр. ч. 30, 51, 54, 66, 67.

2) Ревизія нуць и преходовъ звѣриныхъ въ в. кн. Литовскомъ с. 252.

сим звичаєм записей сум. Коли в родині священика не було нікого хто хотів би або міг прийняти парафію, спадкоємці продавали свої права на неї охочому; той, просячи презенти, предкладав формальний акт на доказ того, що попередні хозяева парафії продали чи відступили йому свої права на неї.

В нашій колекції ми маємо презенти обох категорій: видані потомкам священика і видані стороннім особам, що сплатили права її попередникам. Так нпр. Бона в презенті ч. 19 по рекомендації старости і перемишльського владики позволяє, щоб місце священика з с. Котковець *pureg defuncti* заняв оден з його синів, „котрий буде до того здатний і владикою поставлений до сього попівства“, а в док. ч. 30 позволяє священикам передати парафію зятеви.

На передачу парафії особі не обнятій привидеєм — чи на продажу, чи на відступленне — треба було спеціального дозволу королівського або старостинського, се виразно згадується в згаденій грамоті ч. 30: священик просить дозволу аби міг передати свою парафію зятю, „бо він сього не міг зробити без спеціального нашого дозволу“.

До другої категорії — презент виданих на підставі купна від попереднього священика належать документи ч. 4, 50, 51.

Таке широке признание дідичности, права продажі, права на відшкодованне робило з нашого сільського духовенства XVI в. рід владительської верстви, посередньої між привілеїюваною й непривілеїюваною, дуже подібної до кляси сільських вїтїв, з котрою воно як ми бачимо, дуже близько подекуди — як от в Самбірщині, було звязано й генетично.

1899. 13(25). VII. Грушівський хутір.

Поправка: с. 18 ряд. 16 знизу замість *standem* читати: *standam*; с. 22 р. 14 зв. замість *a Hendeu* читати: *attendentes*.

I.

Черхава.

Глисавета, вдова Спитка, надає сьвященнику Андрію Черхавському дворіще замість поля відібраного від Черхавського монастиря. 26 мая 1402 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту. 17 серпня 1553 р.

Donatio Popowsze Dworzisze in villa Czerniechow Andrea de Czerchawa.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, exhibitas nobis esse literas infrascriptas supplicatumque esse nobis nomine nobilium Dionisii et Mathiae Czerkawskich, ut illas autoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignemur, quarum tenor est iste:

Nos Elisabeth relicta olim magnifici domini Spithkonis, palatini cracoviensis notum facimus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia inspectis et consideratis fidelibus meritis ac fidelibus obsequiis nobis per Andream de Czerchawa nostrum fidelem exhibitis, fideliter impensis ac in posterum nostris posteris charissimis impendendis, ut merita meritorum condigna vicissitudine semper gaudeant representari vel r. deri, pro quodam campo, quem ante monasterio Czerchawa recepimus et alienauimus, eidem Andreae sacerdoti respectu huiusmodi campi unam aream vacuum et desertam in villa nostra Czerniechow sittam et habitam quod dicitur Popowsze dworzysze cum omnibus suis utilitatibus, ut puta pratis, pascuis, campis, syluis, mericis, rubetis, virgulis, melle, mellificiis, terris arabilibus et non arabilibus, fluuiis, stagnis, paludibus, piscinis, aquis earumque decursibus, venationibus piscium, aucupationibus et antiquis metis, granitiis ac universis usibus quomodolibet spectantes ad eandem, nihil penitus pro nobis reseruantes, damus, conferrimus, sibi et suae posteritate omnimode resignamus, petentes filios nostros charissimos in nomine Christi, ut huiusmodi donationem nostram tenere dignentur inreuocabiliter, super quo praesentia sibi dari iussimus nostri sigilli cum appensione. Actum et datum in ciuitate nostra Pochoncze in crastino corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo¹⁾ secundo. Praesentibus strenuis ac famosis viris domino Stiborio pro tunc capitaneo sambo-riensi et aliis quamplurimus fide dignis.

Nos igitur Sigismundus Augustus rex praenominatus praeinsertas literas autoritate nostra regia approbamus, rattificamus et confirma-

¹⁾ Помилка, замість quadringentesimo.

mus (in quantum tamen de iure confirmari debent) praesentibus decernentes eas robur firmum et perpetuum habituras tenore praesentium mediante, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Cracoviae feria quinta post festum assumptionis gloriosissimae beatae virginis Mariae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto. Relatio venerabilis Joannis Przerembski, regni Poloniae vicecancellarii et cracoviensis praepositi. Joannes Przerembski, regni Poloniae vicecancellarius sct. (л. 430).

II.

Королівські ревізори затверджують збудованне нової церкви в с. Черхаві й її дотацію. 6 січня 1529.

Reuisorum super eandem sinagogam confirmatio.

Joannes Radogoszki canonicus lancicensis sacrae maiestatis regiae secretarius ac Martinus Fałeczki, sacrae regiae maiestatis aulicus, capitaneus samboriensis, pro tunc reuisores per regiam maiestatem dati et deputati, significamus tenore praesentium, qui ad petitionem religiosi Ichnath sculteti czerchoviensis ac nouae sinagogae per eundem aedificatae ex admissione et cum confirmatione reverendi domini wladica praemisliensis in Czerchawa poponis, vigore reuisionis nostrae synagogam per eundem publicatam confirmamus autoritate nobis pro tunc a regia maiestate tradita, eamque donationem et synagogam eandem standem et donationem robur perpetuae firmitatis decernimus habituras, sigillorum nostrorum et testimonio euidentiori appensione. Datum in Sambor ipso die epiphaniarum anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono. Idem Joannes Radogoski manu sua sigillauit. Idem Martinus Fałeczki manu propria (л. 431 v.).

III.

Староста Л. Мелецький дозволяє на далі існувати другій церкві в с. Черхаві, збудованій за проханням селян. 5 червня 1559 р.

Poponatus fundatio noui in Czerchawa.

Jan Mielieczki, woiewoda ziem Podolskich, marsalek koronny, samborski y grodeczki starosta etc.

Wszem wobecz czynię iawno komu kolwiek wiedziecz potrzeba, isz urzędniczy, kthorzy byli przedę mną w starosthwie Samborskiem, za prozbami liudzi ze wsi Czerchawy zbudowali drugą czerkiew nową Ichnathowi Popowi thamze w Czerchawie, a tho isz ieden pop w thei wsi nie mógł doszycz uczynicz okolo sprawowania liudzi; prze tho ia thesz na prozbę thychze liudzi s Czerchawy zosthawilem przerze-

czonego Ichnatha popa przy thei czerkwi nowei, w khtorei mu będzie wolno polowicę ludzi sprawowacz w thei ze wszi Czerchawie, a maia mu bycz posluszni. K theize czierkwi będzie trzymał dworzysze a pozythki wszeliakie do skarbu iego krolewskiej mosci będzie powinien, iako ini popowie dawacz y placzicz. A dlia lepszei pewnosci szwiadeczthwa k themu listhowi pieczęcz moię przyczisznążciem kazal y ręką wlasną podpizalem sie. Datum in Grodek feria secunda post octauas corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono. Idem qui supra manu propria. (л. 231).

IV.

Кор. Жигимонт Август затверджує купно парафії в Черкові съвѣщеникам Костеви і Тарасови. 11 грудня 1562 р.

Super eundem poponatum aduitalitas.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, quia nos annuentes intercessioni magnifici Joannis de Ocziachyno, regni nostri cancellarii, cracoviensis generalis, oswieczimensis, zathoriensis, samboriensis, olstinensisque capitanei, syncere nobis dilecti, quam pro discretis Kosth et Tarasz poponibus villae nostrae Czerchawa in capitaneatu Samboriensi consistentis apud nos fecit, eosdem popones in poponatus Czerchawiensis praedicti, qui ipsi a Luca ibidem popone czerchawiensi pro certa pecc. summa emerunt, eamque emptionem actis curiae samboriensis coram nobis comprobarunt, nec non omnibus ad eum pertinentiis, videlicet agris, pratis, curia alias dworzysze, in quorum ipsi possessionem et usu scilicet vel alioqui prout praedecessores eorum popones czerchawienses eundem poponatum tenuerunt, habuerunt et possidebant, retinendos et relinquendos esse duximus, prout retinemus et relinquimus per praesentes literas nostras ad vitae eorum et singulorum eorum extrema tempora, promittentes pro nobis et successoribus nostris, quamdiu praedicti popones vixerint, eos redimendi pro mensa nostra omnimodum quem nobis visum fuerit commodum relinquimus potestatem. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrocouiae in conuentu generali regni undecima die mensis decembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, regni nostri trigesimo tertio. Relatio magnifici Joannis de Ocziachyno, regni Poloniae cancellarii, crac. generalis, oswieczimen., zathorien., samborien., olstinen. capt. Joannes Ocziachski, regni Poloniae cancellarius sct. (л. 431).

V.

Н о б л о.

Староста Станіслав Одровонж потверджує надання свого батька для церкви в с. Коблі і сьвященика Богдана Лотневича на парафії, забезпечуючи по ній парафію його зятю Федору. 29 вересня 1527 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сю грамоту і сьвященика Федора на парафії. 6 падолиста 1556 р.

Poponatus villae eiusdem Koblo.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas esse nobis literas in harta poccorina scriptas, sub titulo et sigillo in zona serycea appenso magnifici Stanislai Odrowąz de Sprowa, pallatini Russiae, protunc capitanei samboriensis, omni suspicionis nota vacantes, donationem certae areae alias dworzyszca una cum pomario ac cum duabus piscinulis ecclesiae ruthenicae als czerkwi in villa Koblo factam in se continentes, supplicatumque nobis est per quosdam consiliarios nostros nomine religiosi Fedor, in villa Koblo poponis, ut easdem autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, quarum tenor est talis:

Stanislaus Odrowąz de Sprowa in Jaroslaw et Zynkow haeres, capitaneus samboriensis.

Significamus tenore praesentium universis et singulis quibus expedit, praesentium noticiam habituris, quam praesentibus tam futuris, quia nos speciali respectu commoti erga virtutem et fidelia obsequia religiosi Bochdan Lothniewicz poponis in villa Koble, quibus se iam pridem ante multos annos reddidit commendatum felicitatis recordationis magnifico domino Joanni Odrowąz de Sprowa, pallatino Russiae et capitaneo samboriensi, genitore nostro amantissimo, ita ut ex singulari beneficentia sibi contulerit et donauerit aream alias dworzyszce in praefata villa Koblo appropriaueritque eandem ecclesiae alias czerkwi tituli btae Mariae Virginis, in eadem villa Koblo nouiter erectae, quae quidem area praefatae ecclesiae alias czerkwi ibidem donata ab inferiore sua parte emensurata est et limitata ad arborem usque bialobrzoza pro tunc ibidem consistentem in contiguo Iwan Krainikowicz, a parte vero superiori usque ad magnam pomum penes Iwan Dankowicz....¹⁾, quod etiam monasterium ex antiquo praefatae ecclesiae in Koblo adiacet; unde nos praefatam donationem memorati magnifici

¹⁾ Пропав один рядок при обтинанню книги.

Ioannis Odrowąsz de Sprowa genitoris nostri amantissimi ratificare volentes, tenore praesentium eandem approbamus et confirmamus, simulque vigore praesentium omittentes, ut tota communitas villae ipsius Koblo ad praefatam ecclesiam cum omni iure et consuetudine ecclesiastica attineat ac more caeterarum ecclesiarum contributiones omnes annuatim tam a confesionibus quam ab aliis ecclesiasticis ministeriis supradicto Bochdan poponi eiusque successoribus soluat. Praeterea habentes etiam rationem, quia praenominatus Bochdan pop omnium primus in sepe dicta villa Koblo cum ecclesia rutenica in cruda radice se locauerit, vigore praesentium eidem Bochdan concedimus et ad mortem suam penes praefatam ecclesiam permaneat, nullaque ratione inde moueri debet, postquam vero ipsum Bochdan ex hac vita migrare contigerit, ex tunc in locum suum mediante Fedor pop gener ipsius legitimus succedet, cui pariter ad saepedictam ecclesiam in villa Koblo ad finem vitae suae concedimus permanendi facultatem, harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum in Sambor dominico die sancti Michaelis anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus literas praeinsertas et donationem, in eis contentam, ratas et gratas habentes, eas autoritate nostra regia approbandam, ratificandam et confirmandam esse duximus, approbamusque, confirmamus et ratificamus literis hisce nostris, decernentes eas robor debitae et perpetuae firmitatis, quatenus tamen in eorum usu continuo hucus usque fuerit, habituras, donationem ecclesiae praenominatae factam perpetuam esse et fore declarantes, harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Datum Warschauiae feria sexta post festum sanctorum omnium proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, regni nostri vigesimo septimo. Relatio reverendi Joannis a Przeramb, regni nostri vicecancellarii, gnesnens., crac., vilnen. praepiti. Joannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sct. (л. 421 v. — 2).

VI.

Головецько.

Самбірський староста Ст. Одровонж забезпечує священнику Бартоломею парафію в с. Головецькім йому і сину до віку і зменшує його обов'язки з огляду на малі ґрунти. 27 марта 1528 р.

Кор. Бона потверджує сю грамоту 20 серпня 1553 р.

Кор. Бона уставляє, що новорозроблені дворища в с. Головецькім мають належати до давньої парафії. 6 січня 1556 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сі грамоти. 14 липня 1558 р.

Poponatus villae Holowieczko.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibitas nobis esse binas literas per certos consiliarios nostros, alteras in pargameno, alteras uero in papiro scriptas, utrasque titulo et sigillo serenissimae olim dominae parentis nostrae communitas, poponi sinagogae rittus graeci in villa nostra Holowieczko capitaneatus Samboriensis seruiantes, sanas, saluas, et integras nullique vicio aut suspicioni abnoxias, supplicasseque nobis, vt eadem autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignemur, primarum autem literarum talia verba fuerint:

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, oblatas nobis esse literas pargameneas per poponem de villa nostra Holowieczko tenutae nostrae Samboriensis super eiusdem poponatum in Holowieczko sub titulo magnifici olim Stanislai Odrowąsz, sigilloque eius appenso communitas, sanas, saluas et integras, petens per nos illas sibi confirmari. Quarum quidem tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis:

Stanislaus Odrowąsz de Sprowa capitaneus samboriensis ac haeres in Iaroslav et Zinkow etc.

Significamus tenore praesentim noticiam habituris, quia nos habentes generosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Bartholomei poponis de villae tenutae nostrae Holowieczko, unum ex filiis suis aut propinquieribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Holowieczko ad eandem sinagogam nos aut nostri successores debent suscipere et in possessione agrorum, pratorum et excrescentium alias lazy dictarum, quas ipse nunc tenet aut utifruitur, eundem etiam conseruamus et conseruare volumus, sicut prodecessores suos. Post vero mortem suam nulla morticina dicta vulgaritur vmarsczizny nos aut successores nostri debent recipere, et per praesentes idem Bartolomeus pop in Holowieczko sit liber a receptione quarumcunque rerum post mortem suam, et dationem annualem, quam caeteri popones nostri in capitaneatu nostri Samboriensi tenentur nobis soluere, videlicet per triginta grossos, praedicto vero poponi moderno in Holowieczko dimittimus decem grossos usque ad mortem suam, ea de causa quia ipse paucos agros et prata habet pro

predicta sinagoga sua nec possidet integram aream, sicut caeteri popones; idcirco ipse solum viginti grossos singulis annis nobis et nostris successoribus soluere tenebitur; et de porcis ipsius propriis nullam exactionem nos et nostri successores recipere debent, videlicet de faginatione. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum in Sambor feria sexta infra octauas visitationis gloriosissimae virginis Mariae anno incarnationis dominicae millesimo quingentesimo vigesimo octauo, praesentibus tunc existentibus generosis nobilibus Paulo Radezcki vicecapitaneo nostro samborien., Stanislae Zaba factore nostri ozimnen., Paulo Breski de Korczbok, de Kropus etc. Martino Zaranowski, Iwan Bielski etc. caeterisque plurimis fide dignis circa praemissa.

cuius quidem poponis supplicationibus permotae, praefatas literas¹⁾ in omnibus earum punctis, clausulis et conditionibus, quantum in nobis est, confirmandas duximus et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas robur debitae firmitatis in omnibus contentis ius habere debere. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus subappensum. Datum Warschauiae vigesima augusti anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina sgtt. secundae vero literae eiusmodi tenoris erant:

Bona Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis et singulis, quomodo cum auctae sunt areae decem ex agris antiquae extirpationis in villa nostra Holowieczko — in fluuio Wielki pothok versus fluuium Lomna in capitaneatu nostro Samboriensi sita, ne tandem in posterum id in dubium vocaretur a Hendeu., quod auctio arearum in agris antiquis villae praefatae facta est, incolas omnes in areis eiusmodi omnes decem residentes ad sinagogam antiquam rittus rutenici in eadem villa Holowieczko, ex antiquo fundatam, pertinere censuimus, omnesque incolas in areis ipsis ad sinagogam praefatam antiquam adiungimus pertinereque volumus. Quocirca generoso Petro Boratinski castellano praemisliensi et capitaneo nostro samboriensi et aliis capitaneis pro tempore exinstentibus, quibus interest et in futurum interesse poterit, maudamus, quatenus incolas rittus rutenici ex huiusmodi areis auctis de prouentibus, qui ad sinagogam ex antiquo pertinent, poponi circa sinagogam villae praedictae Holowieczko pro nunc existenti aliisque pro tempore existentibus respondere iubeant literasque nostras praesentes exequantur, pro gratia nostra facturi. In cuius rei testimo-

¹⁾ В оригіналі помилкою: gras.

nium sigillum nostrum praesentibus est subimpressum. Datum Warschouiae feria secunda ipso die festi trium regum anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto.

nos itaque Sigismudus Augustus rex prefatus supplicationi eiusmodi consiliariorum nostrorum benigne annuentes literas utrasque pro insertas auctoritate nostra regia in omnibus punctis, clausulis, conditionibus et articulis approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus vimque et robur debitae firmitatis obtinere debere decernimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datum in Crasnysthaw feria quinta in crastino s. Margarethae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Regni nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Ocziechino r. Poloniae cancellarii, crac. generalis ac oszwieczimen., zathorien., sandecen., olstinenque capitanei et succamerarii. crac. Ioannes Ocziecki r. Poloniae cancellarius. (л. 340 v. — 2).

VII.

Кор. Жигмонт Август потверджує дозвіл самбірського старости на заснування другої церкви в с. Головецькім. 13 червня 1561.

Poponatus villa Holowieczkie.

Sigismundus Augustus, dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, pallatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque etc. capitaneus, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis dedisset et concessisset facultatem prouido Steczkoni sculteto in villa nostra Holowieczko, in eadem praefectura sita, alteram ecclesiam rittus graeci in eadem villa Holowieczkie, idque propter frequentiam incolarum eiusdem villae extruendi, ad eamque ecclesiam unum laneum agri in cruda radice extirpandi, extirpatumque per ipsum Steczkonem et eius successores una cum ecclesia praedicta obtinendi, nunc vero cum supplicatum nobis esset nomine prenominati Steczkonis, ut concessionem eiusmodi ratam et gratam habere eam auctoritate nostra Regia approbare et confirmare dignaremur, nos animaduertentes concessionem praedictam ex necessitate factam et institutam esse, ipsam ratam et gratam habere eamque auctoritate nostra regia approbandam et confirmandam duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen, ut id fiat sine damno et praeiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium et tum et zupparum nostrarum in eadem praefectura existentium, ipse quoque Steczko ratione ecclesiae et lanei agri

praedicti dationes et contributiones omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum poponum, in eadem profectura existentium, nobis et successoribus nostris dare et pendere teneantur et sint astricti, iuribus etiam nostris regalibus ibidem per omnia semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewski episcopi crac. et r. Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewsky episcopus es vicecancellarius (л. 342).

VIII.

Т е р ш і в.

Староста Станіслав Одровонж в формі продажу надає парафію в с. Тершові Стефану попу і його потомкам, в сумі 20 золотих, в увільненні від ріжних повинностей. 12 падолиста 1528 р.

Super poponatum in ibidem.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa capitaneus samboriensis et in Jaroslaw et Zynkow haeres etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Stepan poponis de villa tenutae nostrae Terszow, quibus se omnibus commendatum redidit, tum etiam ad intercessionem certorum proborum hominum et officialium nostrorum, pro ipso Stepan popone ad nos factam, eidem vendidimus et per praesentes vendimus perpetue et in aeuum et eius legitimis successoribus unam integram aream, quae ex antiquo spectat pro ecclesia seu synagoga in Terszow, pro viginti florenis pecc. communis et numeri polonicis. Et iam eidem Stepan poponi hanc gratiam nostram impartimur per praesentes literas nostras, quod ipse Stepan, quamdiu vixerit, ab administratione ecclesiae seu synagogae in Terszow autoritate nostra aut successorum nostrorum ammouere non debet, quin imo ipso Stepan e uiuis excedente, concedimus praesentibus, ut filii ac nepotes et pronepotes eorumque legitimi successores, si fuerunt praesbiteri et ad hoc idonei, ecclesiam illam in Terszow successiue habeant et possideant cum pleno regimine tam in spiritualibus quam in temporalibus. Quia vero spiritualia non subsistunt sine temporalibus, ideo conseruamus praedictum Stepan poponem in Terszow et suos legitimos successores circa eandem integram

aream, ad eandem ecclesiam in Terszow ex antiquo pertinentem et spectantem. Et post mortem ipsius Stepan poponis et ipsius successorum nullas res alias odumarsczizny nos aut nostri successores recipere debent. Similiter et pro expeditione bellica non tenebuntur dare bouem pro curru, neque de faginatione porc(um) aut aliquam donationem, nec post filios aut filias dationem dictam kunicze tenebuntur nobis aut nostris successoribus dare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subimpressum. Datum in Sambor feria quinta in crastino festi Martini episcopi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo octauo, praesentibus pro tunc generosis ac nobiles Joanne Jablonski vicescapitaneo nostro samboriensi, Paulo Brzeski, Adam Kozbok et aliis quamplurimis fide dignis circa praemissa testibus (л. 436 v.).

IX.

Староста Станіслав Одровонж надає (в формі продажі) парохію в с. Тершові сьвящ. Григорію й його потомкам, в сумі 12 кіп, в увільненнєм від ріжних повинностей. 11 вересня 1531 р.

E. Habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Gregorii alias Hrehorii poponis in villa tenutae Waniowicze, eidem vendidimus unam integram aream, quae spectat ex antiquo pro eadem ecclesia seu synagoga in Waniowicze pro 12 marcis; quin imo ipso Hrehorio e viuis excedente concedimus, ut filii ac nepotes et pronepotes eorumque legitimi successores, si fuerint praezbiteri et ad hoc idonei, ecclesiam illam in Waniowicze successiue habeant et possideant cum pleno regimine tam in spiritualibus quam in secularibus siue temporalibus. Quia vero spiritualia non subsistunt sine temporalibus, ideo conseruamus praedictum Hrehorium poponem in Waniowicze et suos legitimos successores circa eandem aream integram, neque post mortem ipsorum aliquas res alias odumarsczizny vulgariter nuncupatas nos et nostri successores recipere debent, sic et pro expeditione bellica bouem pro curru non tenebuntur dare, neque etiam faginare¹⁾ porcos, aut aliquam donationem, nec post filias filiosque dationem dictam kunicza tenebuntur nobis aut nostris successoribus dare.

Грамоту сю потвердив для religiosi Mathiej alias Mathviej poponis ritus graeci in Tarnowcze кор. Жигимонт Август, 10 січня 1562 р. (л. 439 v.).

¹⁾ В оригіналі жибно: saginare.

X.

Торчиновичі.

Староста Станіслав Одровонж потверджує на парафії с. Торчинович Степана попа, записуючи йому в формі продажі суму 26 вл. і звільняючи від ріжних повинностей. 13 падолиста 1528 р.

E. Poponem Stepan circa synagogam in villa Tharczynovicze conseruamus, quamdiu in humanis aget, post mortem vero praedicti Stepan de Tharczynovicze unum ex filiis suis aut propinquioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Tarczinovicze ad eandem synagogam nos aut nostri successores suscipere debent. Pro qua quidem synagoga ipsi Stepan poponi vendidimus unam integram aream, quam ipse nunc tenet et utifruitur, pro 26 florenis. Qui quidem pop Stepan et eius successores post mortem nullas res tenebuntur nobis et nostris successoribus dare, nec post filias suas dationem dictam kunicze, similiter et bouem pro expeditione bellica, nec et de faginatione alias z zeru ullam dationem tenebuntur dare, libereque poterunt pascere sues et porcos proprios in syluis omnibus tenutae nostrae Tarczynovicze samboriensis absque vlla datione.

Грамоту сю потвердив для Мартина, olim Stephani, сьвященника с. Тарчиновець, кор. Жигимонт Август, забезпечаючи йому сю парафію до віку його, 13 лютого 1563 р. (л. 441 v.).

XI.

Висоцько Нижнє.

Староста Станіслав Одровонж потверджує ігумена Костя Киріака на парафії с. Висоцька Нижнього, в правом передачі сину і внуку, і увільняє його від ріжних побічних оплат. 15 вересня 1530 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту. 21 липня 1564 р.

Poponatus Wiszoczkie Nizne.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris ad quos pertinet universis, exhibitas esse coram nobis literas conseruationis religiosi Kosth Kiriak eiusque posterorum circa sinagogam in villa Wyszoczkie Nizne omnibusque ad eam pertinen., per magnificum olim Stanislaum Odrowąsz factae, supplicatumque nobis esse, ut easdem literas autoritate nostra regia confirmare et approbare dignaremur, quarum quidem literarum tenor est qui sequitur talis:

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsch de Sprowa, in Jaroslaw et Zynkow haeres, capita-

neus samboriensis. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Kosth Kiriak, quondam existentis humion in monasterio muka-czouiensi, quibus se omnibus, tum ad intercessionem certorum amicorum nostrorum, pro ipso Kosth Kiriak ad nos factam, ipsum religiosum Kosth et filium eius Stheczkonem, de terra Vngariae et villa Dambrowka, circa synagogam in villa tenutae nostro Wyszoczkie Nizne conseruamus et conseruare volumus, quamdiu ipse Kosth Kiriak et filius eius dictus Steczko in humanis aget, post mortem vero praedicti Kosth Kiriak et filii ipsius Steczkonis unum ex filiis eius praedicti Steczkonis aut propinquioribus eiusdem, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici, ibidem in Wyszoczkie Nizne ad eandem synagogam nos aut nostri successores suscipere debent. Pro qua quidem synagoga nos pro quadraginta florenis peccuniarum monetae et numeri polonicalium, quemlibet in florenum per triginta grossos computando, pro praedicta synagoga unam integram aream perpetuae et in aeuum, quae area ex antiquo pertinebat ad eandem synagogam, quas tenuit, et cum campis circa eandem iacentibus a via usque ad montem, sic longis et latis campis, sicut una Iutryna, et cum prato dicto Pozwala, alias ad Dzielnicze usque ad fluuium Strei, sic late et longe sicut ex antiquo continentur, dictum pratum alias od czieszyny priorem a villa Wyszoczkie Nizne usque ad aliam czieszyny et blonie. Qui quidem Steczko et eius successores post mortem nullas res tenebuntur nobis et successoribus nostris dare, nec post filias suas dationem dictas kunicze, similiter et bouem pro expeditione bellica, ac aliam de agnis nullam dationem, ac etiam de faginatione alias z zeru nullam dationem tenebuntur etiam dare, sed libere poterit, suique successores pascere agnos, sues et porcos, tantum proprios, in syluis omnibus tenutae nostrae samboriensis absque vlla datione. Solum idem Steczko et eius posteritas singulis annis de eadem synagoga dationem nobis et nostris successoribus tenebimur dare mediam sexagenam more caeterorum poponum. Praedictus etiam Steczko et eius posteritas potens erit cuique idoneo poponi vendere praedictam emptionem, pro eadem summa, aut permittare vel impignorare et ad usus suos beneplacitos conuertere, nostro tamen speciali consensu ad id praehabito. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum in Sambor feria quinta proxima ante festum nativitatis Domini nostri saluatoris anno ab incarnatione eiusdem millesimo quingentesimo tricesimo.

Nos itaque Sigismundus Augustus praenominatus rex, annuentes supplicationibus, apud nos ea in parte interpositis, praedictas literas, hic, ut praemissum est, superius de verbo ad verbum insertas, ratas et gratas habentes, in omnibus earum punctis, clausulis, conditionibus confirmandas, rattificandas et approbandas duximus, prout confirmamus, rattificamus et approbamus praesentibus literis nostris, decernentes omnia et singula, quatenus in earum possessione et usufructu praedictus Kosth Kiriak, aut eius successores fuerint, robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere — harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum Parczouiae in conuentione generali regni pridie s. Mariae Magdalenaе anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, regni vero nostri trigesimo quinto. Relatio magnifici Valentini Dembienski regni Poloniae cancellarii, luhobomlienque (sic) capitanei. Valentinus Dembienski, regni Poloniae cancellarius sgtt. (л. 409).

XII.

Я с і н к а.

Староста Станіслав Одровож надає в формі продажі лан ґрунту на церкву в с. Ясі́нці, забезпечуючи довічне володінне парафією сьвященнику Ваську. 23 червня 1534 р.

Poponatus villae Iaszienka.

Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Jaroslaw et Zynkow etc. haerēs, castellanus leopoliensis et caepitaneus samboriensis.

Significamus tenore praesentium uniuersis et singulis quibus expedit, praesentium noticiam habituris, tam praesenbitus, quam futuris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis discreti Vaskonis de Lashowki, poponis villa tenutae nostrae capitaneatus Samboriensis, quibus se nobis reddidit comendatum, tum etiam ad intercessionem nonnullorum amicorum nostrorum, pro ipso Vaskone ad nos factam, eidem Vaskoni pop vendidimus et per praesentes vendimus ad tempora vitae ipsius duntaxat et non ultra unam aream integram alias dworzysze zupelne, nunc nouiter emensuratam, in bonis Iaszionka sittam, cum agris, pratis, hortis, prout praedicta area in suis metis est distincta et limitata, et hoc pro ecclesia siue synagoga rittus ruthenici, ibidem in Iaszionka consistente, nouiter erectae et constructae, et hoc pro decem marc. peccuniarum communium polonicalium in quam libet marcam quadraginta octo computando, per ipsum Vaskonem poponem praedicta bona — aream, agros, prata, ortos, ad dicta synagogam in Jaszionka pertinentia tenenda,

habenda, possidenda, utifruenda, vendenda, commuttanda et ad usus suos benaplacitos, quo sibi melius et utilius videbitur, conuertendas, requisito tamen super hoc speciali nostro consensu et admissione nostra et successorum nostrorum, quod sibi denegare non debemus neque nostri successores denegare debebunt. Et eidem Vaskoni cum nostris legitimis successoribus promittimus, quod post mortem ipsius eius filium legitimum, si ipsum habuerit, vel aliquem ex proximioribus ipsius, dummodo ad id idoneus fuerit inventus nobisque et nostris successoribus placebit, eum a fruitione et possessione synagogae predictae, et areae et bonis praedictis in Jassionka consistentibus non remouebimus, et nostri successores non debebunt. Praefatus etiam Wasko cum suis posteris de iure et tali consuetudine eisdem bonis utifruetur et possidebit et de illis censum dabit et alia onera nobis et nostris successoribus adimplebit, quemadmodum et alii popones nobis quotianus pendere et soluere de antiqua consuetudine tenentur et sunt obligati, alias iuribus nostris et successorum nostrorum in toto manentibus saluis. In cuius rei euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Actum et datum in Sambor feria tertia in vigilia natiuitatis sancti Ioannis Baptistae praecursoris Domini nostri Jesu Christi anno Domini millesimo quingentesimo trycesimo quarto. (л. 399 v.).

XIII.

Л і м н а.

Самбірський староста Станіслав Одровонж надає в формі продажі поповичу Івашку Дяку дворище в с. Лімні на церкву, забезпечуючи парафію йому і його сину до віку. 1 жовтня 1534.

Селяне в Ломни Іван Бучко з синами відступають на церкву своє поле. 7 мая 1550.

Кор. Жигимонт Август потверджує ці документи й забезпечує священнику Олексію й його сину доживотне володіння парафією в с. Лімні. 29 жовтня 1558 р.

Poponatus villae Lomna.

Sigismudus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibuisse coram nobis certos consiliarios nostros nomine religiosi Alexii, sinagogae in villa nostra Lomna capitaneatus Samboriensis sitae poponis, binas literas infrascriptas, alteras pargameneas, titulo et sigillo subappenso olim Stanislai Odrowasz samboriensis capitanei communitas, alteras vero papireas, certum rescriptum, ex actis castrensibus samboriensibus descriptum in se continentem, quarum utraque

poponi et sinagogae villae nostrae Lomna praedictae seruibant, sanas, saluas et integras nullique vicio aut suspicioni obnoxias, supplicasseque, ut eiusmodi utrasque literas et omnia earum contenta autoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignaremur. Primarum autem literarum is tenor fuerat :

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa, in Zinkow et Iaroslav haeres, nec non castellanus et capitaneus leopoliensis, samboriensisque. Significamus tenore praesentium notitiam habituris, quia nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Iwasko Diiak, popowicz de Holowieczko, in terra Premisliensi, et districtu Samboriensi, tenutae nostrae existentis, quibus se omnibus commendatum reddidit, tum etiam ad intercessionem certorum dominorum et amicorum nostrorum pro ipso Iwaskone Diiak ad nos factam, eysdem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus vnam integram aream ad ecclesiam in villa dicta Lomna, pro decem marcis pecuniae monete et numeri polonicalis in regno communiter curentis cum omnibus ad dictam aream attinentiis; prouentibus ac proprietatibus, post mortem vero Iwaskonis unum ex filiis ipsius, qui valens et idoneus ad sacerdotium rittus rutenici repertus fuerit, ipsum nos ad eandem ecclesiam in dicta villa suscipiemus et nostri successores suscipient. De qua quidem ecclesia ipse praenominatus Diiak et eius legitimi successores singulis annis nobis et successoribus nostris per unum flor. pecc. soluere et dare debet, tenebitur ac tenebuntur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in curia samborien. feria quinta post festum s. Michaelis archangeli proxima anno ab incarnatione Domini millesimo quingentesimo trecesimo quarto :

Secundarum vero literarum ea fuit series verborum.

Venientes personaliter ad iudicium castrense samboriense laboriosi Iaczko dictus Buczko una cum Iwan, Hriczko filiis suis propriis de villa Lomna, subditi sac. reg. mt., nec compulsi nec coacti, neque aliquo errore deuo seducti, sani mente et corpore existentes, publice et per expressum recognouerunt, quia agrum suum proprium als laz iacentem in campis dictis Desczane sub monte dicto Rozlucz religioso Olexae poponi ad sinagogam sancti Ioannis Baptistae als swietego Iana ad villam Lomna dederunt, donauerunt, assignauerunt et adscripserunt, prout dant, donant perpetuae et in aeuum irreuocabiliterque ita late longe circumferentialiterque, prout soli tenebant, habebant et possidebant, nil sibi et suis successoribus reseruantes. Et iam sibi ex nunc praefati Iaczko, Iwan, Chriczko praefato Olexae poponi dederunt

et dant effectualem possessionem in praedictum agrum et dant, eorumque successores tenebuntur praefatum poponem et eius successores ab omni impetitione iuridica et quibusuis iuribus tueri, defendere, euincere et eliberare totiens, quotiens sibi aut eius successoribus opus fuerit, super quod memoriale positum est, quod iudicium recepit. Acta sunt haec in curia samboriensi in conuentu vernali feria quarta in vigilia sancti Stanislai anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo. Ex actis castrentibus samboriensibus extractum. Petrus Radecki n. sgt.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi eiusmodi benigne annuentes, literas utrasque perinsertas, in quantum usus earum retinetur, in omnibus punctis, clausulis, conditionibus et articulis approbamus, rattificamus et confirmamus arthoritate nostra regia, decernentes easdem vim et robur debitae firmitatis obtinere debere, ita tamen vt hac confirmatio nostra eiusmodi literarum iuribus nostris in nullo deroget, quae nobis salua reseruamus. In super volentes gratiam nostram in praefatum Alexium poponem rittus graeci testari, non solum ipsum verum etiam Paulum ipsius filium, quoad uterque eorum vixerit, non amouebimus in poponatu circaque sinagogam villae nostrae Lomna conseruatuos nos verbo nostro regio cum serenissimis successoribus nostris pollicemur ad extremum vsque vtriusque vitae eorum terminum, a qua et pertinentiis eius tam Alexium praefatum quam Paulum filium ipsius, quoad usque eorum vixerit, non amouebimus, verum ipsum Alexium et filium eius praedictum in usufructu ac possessione pacifica eiusdem sinagogae et omnium ipsius attinentium et pertinentium manutenebimus, tuemur et defendemus, serenissimique successores nostri conseruabunt et defendent, ad extrema usque tam patris quam filii praedictorum tempora, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subapensum. Datum Warschouiae sabbato ante festum omnium sanctorum proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni uero nostri vigesimo nono. Ioannes Oczienski r. P. cancellarius sgt. (л. 332 v. — 334).

XIV.

Р о з л у ч.

Староста Станіслав Одровонж надав в формі продажі лан ґрунту на церкву в с. Борисовій Волі, в суммі 10 кіп, на два доживотя. 22 жовтня 1534.

Poponatus villae Rozlucz.

E. Nos habentes gertatiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Lazur poponis de villa dicta Boryszowa wolia, unam integram aream alias dworzyscze ad ecclesiam tituli Nativitatis Mariae virginis in villa Boryszowa wolia pro 10 marcis ad extremum diem

vitae ipsius; post mortem vero ipsius Lazor poponis unum ex filiis eiusdem, qui valens et idoneus ad sacerdotium rittus rutenici repertus fuerit, ipsum nos ad eandem ecclesiam in Boryszowa wolia suscipiemus et nostri successores suscipient. De qua ecclesia Lazur pop cum sua posteritate singulis annis per unum florenum pecuniaie dare tenebuntur. (л. 372 v.).

XV.

Мокрани.

Староста Стапіслав Одровонж надає в формі продажі лан ґрунту в с. Мокранах сьвященнику Яцку, в сумі 10 зл., забезпечуючи йому парафію на два доживотя і звільняючи від ріжних повинностей. 10 січня 1533 р.

E. Nos habentes gratiosum respectum idoneitatis et bonae conseruationis religiosi Iaczkonis de Iakubowa wolia villa poponis filio, nunc vero existentis pop in villa tenutae nostra Mokrzany, eidem vendidimus et eius legitimis successoribus unam integram aream alias dworzysze in eadem villa Mokrzany pro eadem seu synagoga in Mokrzany pro 10 florenis. Eidemque Iaczconi poponi impartimur, quod ipse pop Iaczko, quamdiu vixerit, ab administratione ecclesiae seu synagogae in Mokrzany ammoveri non debeat, quinimo ipse Iaczko e uiuis excedente concedimus, ut unus ex filiis suis aut propinioribus, qui idoneus fuerit ad functionem sacerdotii rittus rutenici ibidem in Mokrzany, ad eandem ecclesiam nos et successores nostri suscipere debent. Post mortem vero ipsius Iaczko poponis et ipsius successorum nullas res recipere debemus, nec et nostri successores recipere debent, sic et de ipsius poponis et successoribus eius propriis porcis et suis de faginatione, alias z zeru, nullam dationem seu exactionem recipere debemus, nec nostri successores recipere debent.

Грамоту сю потвердила кор. Бона для тогож Яцка 1545 р. (л. 424 v.).

XVI.

Плоське.

Кор. Бона надає парафію в новозаснованім селі Плюскім Матвію і записує на ній 10 гривен. 15 жовтня 1546 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сю грамоту. 4 липня 1558 р.

Poronatus villae Ploskie.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interst universis, harum noticiam habituris, exhibitas nobis esse literas serenissimae olim parentis nostrae dominae Bonae, reginae Poloniae, in pargameno scriptas ac sigillo ac subscriptione eiusdem munitas, sanas, saluas et integras nullaque ex parte suspectas, institutionem certi poponis in sinagoga rittus rutenici et inscriptionem areae ad eandem in certa summa pecuniae in villa Ploskie dicta in se continentes, supplicatumque nobis, ut eas autoritate nostra rēgia approbare, ratificare et confirmare dignamur, quarum tenor est iste :

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, harum noticiam habituris, quia nos volentes subditis nostris rittus rutenici in villa nostra Ploskie nouiter locata de popone rittus eiusdem providere, eisdem nostris subditis villae praedictae in poponem discretum Matiam circa sinagogam in eadem villa constituendum duximus. Cui quidem poponi pro huiusmodi poponatu totam et integram aream cum omnibus attinentiis ad poponatum legitime spectantibus in decem marcis pecuniae inscribimus, ita tamen quia ipse popo eandem aream cum omni iure et libertate in pecc. praefata tenebit et possidebit beneplacitum nostrum, prout et alii popones eiusdem capitaneatus nostri soluere tenent. Quamquidem aream una cum poponatu idem Mathias in decem marcis pecuniae tenebit et possidebit ad beneplacitum nostrum¹⁾. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Crac. ipso die sanctae Hedwigis anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Bona regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus literas hic insertas ratas et gratas habentes, eas in omnibus earum punctis clausulis, articulis et conditionibus approbamus, rattificamus et confirmamus literis hisce nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum, quatenus in usu et possessione earum hucusque, obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Crasnisthaw die quarta mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni nostri vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris Ioannis Przerembski nominati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sgt. (л. 357).

¹⁾ Тут децо повторено, а децо упушено (про обовязок съвященика платити податок пор. ч. 17).

XVII.

Мшанець.

Кор. Бона надає парохію в с. Мшанці Івану, в записею 10 гривен. 15 жовтня 1546 р.

E. Nos de certa scientia et gratia nostra, in villa nostra Mszaniecz et popone rittus rutenici prouidere nostris subditis villae praedictae cupientes poponem discretum Iwan circa sinagogam in eadem villa existentem constituendum duximus, cui quidem poponi ad poponatum totam et integram aream cum omnibus attinentiis ad poponatum legittime spectantibus in decem marcis pecc. inscribimus, de qua quidem area dationes, census et tributa quotannis nobis soluere tenebitur prout et alii popones eiusdem nostri capitaneatus soluere tenentur. Quam quidem aream una cum poponatu idem Iwan in eisdem 10 marcis pecuniae tenebit ad beneplacitum nostrum.

Грамоту сю потвердив кор. Жигимонт Август 4 липня 1558 р. (л. 343 v.).

XVIII.

Ісаї.

Кор. Бона надає до церкви с. Ісаїв двориче і записує на нїм 10 гривен. 10 лютого 1552 р.

Poponatus villae Iszaie.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quia nos supplicationibus Fedinae poponis de villa nostra Iszaie tenutae nostrae samboriensis, tum petitis apud nos quorundam pro ipso factis acclinatae, dedimus et donauimus eidem aream unam alias dworziszcze pro poponatu et ecclesia sua praedicta, quam hactenus nullam habuit, pro commoditate villae praefatae, ut moris est in eo istic districtu Samboriensi, sibi emensurandam, quam quidem aream una cum poponatu ipse popo ad vitam suam habebit et possidebit cum omnibus utilitatibus quomodocunque ad ipsum poponatum ex antiquo pertinentibus. Praeterea inscribimus ex speciali gratia nostra eidem poponi in poponatu isto id. marcas decem monetae et numeri regni huius, ita quod mortuo ipso quicumque alter praeter successoros suos legitimos, si hi idonei ad officium hoc non fuerint, poponatum istum habere voluerit, tum prius ipsa decem marcas reponere tenebitur successoribus suis secundum consuetudinem aliorum poponum districtus Samboriensis, iuribus autem et prouentibus omnibus

nostris consuetis semper saluis permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae decima februarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. Bona regina scit. (л. 417 v.).

XIX.

Недільна.

Кор. Бона записує сьвящ. Демковичу 16 вл. на парафії в с. Недільній. 1 мая 1552 р.

Poponatus villae Niedzielna.

E. Habentes commendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Demkowicz poponis in villa nostra, praedictum poponatum dedimus, inscribentes illi in poponatu ipso 16 ff. peccuniarum monetae et numeri polonici dantesque, quantum in nobis est, quamdiu probe et honeste se gesserit ac idoneus fuerit, omnimodam facultatem poponatum praedictum administrandi et fructus omnes et prouentus ad eandem ecclesiam et eius popones antiquitus quomodolibet pertinentes pro se tollendi et percipiendi ac in usus suos beneplacitos conuertendi iuxta debitum et consuetudinem ex antiquo seruari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis.

Грамоту сю потвердив кор. Жигмонт Август 1 серпня 1558 р. (л. 445).

XX.

Михновець.

Кор. Бона потверджує передачу парафії в с. Михновій від сьвящ. Олекси його зятю сьвящ. Демяну Мардзовичу. 6 жовтня 1552 р.

Poponatus villae Michnowiecz.

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, harum noticiam habituris, exposuisse coram nobis religiosum Demian Mardzowiecz poponem in villa nostra Michnowa tenutae samboriensis, resignatum sibi esse poponatum eundem a socero suo religioso Oleskone, quem is vigore literarum magnifici olim Stanislai Odrowaz tenutarii samborien. obtinebat, quas quidem literas ipse idem popo Demian nobis exhibuit in fidem cessionis huiusmodi per socerum sibi factae supplicauitque nobis dictus popo, ut cessionem eiusmodi

ratam haberemus. Cuius nos supplicationibus ac aliorum nonnullorum pro ipso factis annuentes, hanc ipsam cessionem approbamus et in eo ipso poponatu praedictum Demian poponem ad vitae suae extrema tempora, in quantum fuerit bonus et idoneus, relinquimus et conseruamus, cum omnibus eiusdem poponatus fructibus et prouentibus, ad eandem sinagogam et eius popones ex antiquo quomodolibet pertinentibus, saluis nihilominus etiam tributis, censibus et aliis iuribus nostris nobis aliorum more poponum eiusdem districtus pendi solitis remanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae die sexta mensis octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo. Bona regina sgtt. (л. 347).

XXI.

Х а щ і в.

Кор. Жигимонт Август позволяє збудувати руську церкву в новім селі Ломницькій Волі (Хашові) і парафію, за рекомендацією єпископа, надає Лазару дяку, до його віку, позволяючи йому розробити лан ґрунту. 25 лютого 1553 р.

Poponatus villae Chaszow.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos motu et affectu nostro singulari, quem in augendo cultu diuino ubique in bonis nostris gerimus, consensimus extruere in villa nostra Lomniczka wolia noua in districtu et tenuta nostra Samboriensi ecclesiam rutenicam ad laudem omnipotentis Dei et pro administrandis sacris illic populo rittus istius rutenici iam congregato discreto Lazaro diiako, in graeca hac fide et religione erudito, cui ad supplicationem et comendationem idoneitatis suae reverendi in Christo patris Antoni Radzilowski wladicae praemisliensis et samboriensis apud nos pro eodem factam, dedimus et concessimus poponatum in eadem villa circa ecclesiam ipsam per eum extruendum. Cui ecclesiae donamus et ascribimus laneum agri, per eundem Lazarum sibi extirpandum ac per capitaneum nostrum samboriensem mensurandum secundum aliorum poponum eiusdem districtus Samborien. consuetudinem in similibus obseruatam. Quem quidem poponatum una cum laneo agri eiusmodi, ut praemissum est, dictus Lazarus ad vitam suam tenebit, possidebit, ac successores sui legitimi tenebunt, habebunt et possidebunt, si ad hoc munus ecclesiasticum idonei fuerint, cum perceptione omnium et singulorum prouentuum et obuentuum more

aliorum poponatum eiusdem districtus Samboriensis, — iuribus autem et obuentionibus etiam nostris secundum alios poponatus in eodem etiam saluis remanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est praesentibus subappensum. Datum Cracouiae sabatto post festum s. Matthei apostoli et evangelistae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni nostri vigesimo quarto. Relatio magnifici Ioannis de Ocziesczino r. P. cancellarii, succamerarii burgrabiique crac., sandecen. ac olstinen. capitanei. Joannes Oczieski r. Poloniae cancellarius sct. (*л. 336*).

XXII.

І л ь н и к.

Кор. Бона забезпечує сьвященнику с. Ільника Лазору парафію до віку й записує на нім 10 грив. для його спадків. 20 серпня 1553 р.

E. Supplicationibus quorundam pro Lazaro popone de villa nostra Ilnik districtus Samboriensis annuentes, eundem Lazarum in ipso suo poponatu, quem iam a multis annis possidet, ad vitae suae tempora relinquimus et in eo ipso poponatu eidem Lazaro decem marc. pecc. inscribimus, ita quod morte sua subsecuta ille, qui poponatum ipsum habere voluerit, prius successoribus suis praefatas decem marc. reponat (*л. 386 v.*).

XXIII.

Я с е н и ц я.

Кор. Бона потверджує на парафії с. Ясениці сьвящ. Бориса і записує йому на ній 16 вл. 9 жовтня 1553 р.

E. Nos habentes commendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Borysz poponis in villa nostra Iaszienicza, eydem Borysz poponi poponatum in Iaszienicza cum area et agro pro eodem poponatu spectantibus, illi emensurandis, damus inscribentes illi in ipsa area et agro 16 fl. dantesque illi, donec probe et honeste se gesserit idoneusque fuerit, omnimodam facultatem praedictum poponatum, quantum in nobis est, administrandi fructusque omnes et proventus ad eandem synagogam et eius popones quomolibet ex antiquo pertinentes pro se percipiendi iuxta consuetudinem in talibus observari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis (*л. 442 v.*).

XXIV.

Н а н ч і в к а.

Кор. Бона поручає Ілї Нанчулу засновати нове село Нанчулів і надає йому в нїм війтівство. 10 жовтня 1553 р.

Кор. Житмунт Август потверджує сю грамоту на проханнє братів Федора, Прокопа й Ілї в с. Нанчулової волї та дозволяє поставити в нїм церкву, а парафію надає найбільш до того здатному з братів. 4 липня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Nanczulowa wolia.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus literis hisce nostris quorum interest universis et singulis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, exhibitas nobis esse literas pargameneas per honestum Fiedorum de villa nostra Nanczulowa tam ipsius quam Procopii et Iliae fratrum ipsius germanorum nomine, sub titulo et sigillo et manus subscriptione serenissimae olim dominae Bonae, reginae Poloniae, parentis nostrae charissimae, emanatas, locationem villae Nanczulow cognominandae circa fluuium Nanczul dictum nouiter locandae in capitaneatu Samboriensi et venditionem siue subscriptionem scultetiae alias kniasthwo et molendini ibidem Iliae Nanczul in se continentes, sanas, saluas et integras in nulloque suspectas, supplicatum esse, ut eas auctoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur, — quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Bona, Dei gratia regina Poloniae.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentibus et futuris, quia nos, cupientes bonorum nostrorum meliorem conditionem et amplificationem facere habentesque certam informationem, quod circa fluuium Nanczulow, a graniciebus capitaneatus Praemisliensis in eodem capitaneatu Samboriensi commode villa una locari et extirpari possit, praeterea eam ipsam villam circa dictum fluuium Nanczulow et granicie capitaneatus praemisliensis de nouo locandam duximus. Sed quia non per aliud magis nisi per bonorum scultetorum diligentiam, praecipue autem in ipso capitaneatu Samboriensi villae locari et extirpari sint solitae, proinde habentes comandatam probitatem, et industriam prouidi Iliae Nanczul, commissimus eidem et facultatem omnimodam damus praesentibus villam de nouo circa fluuium Nanczulow a graniciebus capitaneatus Praemisliensis, in loco non possessionato et vacuo, sine tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, libertate, datiis, laboribus et aliis oneribus gau-

debunt secundum consuetudinem iuris valachici, more aliorum incolarum, illic locari solitorum, in eodem iure valachico residentium, quo etiam iure hanc villam nouiter locandam, Nanczulow cognominandam, gaudere volumus perpetuis temporibus. Ut autem dictus Illasz Nanczul locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa locanda Nanczulow scultetiam, alias kniastwo pro centum flor. pecc. monete et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per grosso[s] triginta computando, eandem summam ipsi et eius legitimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus literis nostris. Porro ut propensior et magis sollicitus sit de locatione villae eiusmodi, damus eidem et ad eandem scultetiam aduigimus areas duas integras in eadem villa locanda Nanczukow, tertiam vero in solitudine ipsi emensurandam. Et de hominibus nostris eiusdem villae tertiam partem post expiratam libertatem annuatim unum arare et alterum falcastrare diem, tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et prestare annuatim tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eidem Illiae indicto fluuio Nanczulow molendinum extruere, de quo ipse et eius successores emolumenta percipient more aliorum scultetorum valachicorum — per ipsum Illias et eius legitimis successores scultetiam praedictam ac molendinum per ipsum extruendum in praenominata pecc. summa centum florenorum polonicalium cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, agris pratis, campis, hortis, areis, hominum laboribus, scultetis praestare solitis, et aliis dictae scultetiae utilitatibus tenenda, habenda, possidenda, quiete et pacifice more aliorum scultetorum valachicorum usque supremum nostrum, quod nobis et nostris successoribus in eadem scultetia saluum et illesum relinquimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Cracoviae decima octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi, nomine dictorum fratrum videlicet Illiae, Fiedori et Procopii nobis factae, uti iuste, benigne annuentes, literas hic insertas et omnia in eis contenta approbamus, ratificamus et confirmamus literis hisce nostris in omnibus earum punctis, clausulis et articulis atque conditionibus, discernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum et perpetuum obtinere debere. Damus insuper dictis Illiae, Fiedorj et Procopy fratribus potestatem tabernam in fundo villae eiusdem extruendi ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendi et possi-

dentī. Adducti praeterea supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum, pro praenominatis Illia, Chuedoro et Procopio fratribus ad nos interpositis, illis admissimus, utiquidem admittimus literis hisce nostris, extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata ac ad eandem ecclesiam adscribimus terrae incultae unum lanеum agri per eosdem extirpandum, ecclesiamque eam cum agro ac omnibus ad eandem pertinentibus per unum ex eis, ad id munus magis idoneum, et successores illius una cum poponatu, in quantum ad hoc munus idonei fuerint, tenendam, habendam pacifice et quiete more aliorum poponum, in eodem capitaneatu Samboriensi consistentium, possidendam temporibus perpetuis. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum literis hisce nostris est appensum. Datum Crasznosthawi die quarta mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quiquagesimo octauo, regni nostri vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis de Przerembski nominati episcopi chelmen. et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (л. 362 v. — 364).

XXV.

Любогірє.

Кор. Бона поручає осадити село (Любогорчу) Олексі Рєвтовичу і надає йому вїтївство в нїй. 10 жовтня 1553 р.

Кор. Жигмунт Август потверджує сю грамоту і продажу сього вїтївства братам Юшку і Хведору, дозволяючи їм при тїм поставити в селї корчму, фолюш і церкву, і надає парафію Юшку. 4 липня 1558 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує свою попередню грамоту. 14 марта 1568 р.

Scultetia cum poponatu villae Lubochorza.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis, tam his qui nunc sunt, quam postea futuris, exhibitas esse coram nobis pro parte honestorum Iusko et Chwedor fratrum germanorum, in villa nostra Oliexianka, in capitaneatu Samboriensi existentii, scultetorum, literas nostras in pargameno scriptas, sigillo nostro munitas, saluas atque integras, continentes in se consensum nostrum super venditionem eiusmodi scultetiae praedictis fratribus, per honestum Alexium Rewtowicz factam, et confirmationem priuilegii, per serenissimam olim dominam parentem nostram super villam praedictam ac illius scultetiam concessi, supplicatumque esse nobis nomine praefatorum

fratrum per certos consiliarios nostros, ut eas auctoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignemur, quarum quidem litterarum tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis:

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masowiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, supplicatum nobis esse per certos consiliarios nostros nomine honestorum Iusko et Chwedor fratrum germanorum, ut cum hi scultetiam alias kniasthwo villae Olexianka, circa fluuium Liubochorza in capitaneatu Samboriensi sittaa, apud honestum Alexium Rewthowicz, cui locandae dictae villae potestas concessa fuerat, summa pecuniaria in eadem scultetia inscripta emissent, nos in eam ipsam venditionem consentire ac privilegium infrascriptum, per serenissimam olim dominam parentem nostram super eandem villam ac illius scultetiam concessum, approbare, ratificare, et confirmare dignemur, quarum tenor iste:

Bona Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum expedit universis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, quia nos, cupientes bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis meliorem conditionem et amplificationem facere, habentesque certam informationem, quod iuxta fluuium Liubochorza a graniciebus nobilium praefatorum in loco vacuo et deserto, absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium¹⁾, locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qua a censibus, datiiis, laboribus et aliis omnibus oneribus gaudebunt secundum praescriptum et consuetudinem iuris valachici, expirata autem libertate, labores, census, datias, contributiones soluent et alia onera obibunt more consuetudinis et iuris valachici, quemadmodum caeteri incolae, illic locari solitae, in iure valachico residentes, quo iure etiam hanc villam noiuter locandam, Olexanka cognominandam, gaudere volumus perpetuis temporibus. Ut autem dictus Olexa locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Olexianka nunc locanda scultetiam, alias kniasthwo, pro quinquaginta florenis, pecc., mon. et numeri polonicalium, in quemlibet florenum triginta grossos computando, eandem summam ipsi et ipsius legitimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus praesentibus. Porro ut propensior magisque sollicitus sit de locatione villae eiusmodi, damusque eidem ad eandemque scultetiam adiungimus duas areas in ipsa villa,

¹⁾ Тут в оригіналі пропуск.

tertiam verro in solitudine illi...¹⁾ eiusdem villa tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis dationum iste idem scultetus Olexa tenebitur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluendos florenos peccuniarum polonicalium; coloni vero singulatim villae eiusdem locandae ultra onera nostra ipsi sculteto post expiratam libertatem unum arare, et alterum falcastrare diem tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et praestare singulis annis tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eidem Oliexa in dicto fluuio Liubochorcza molendinum extruere. De quo ipse et eius successores scultetiam praedictam ac molendinum per ipsum extruendum in praenominata summa quinquaginta florenorum cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentionibus generaliter universis, agris, pratis, campis, hortis, areis, hominum laboribus, scultetis praestare solitis, et aliis dictae scultetiae utilitatibus, tenendam, habendam, quieteque et pacifice possidendam, ac in usus suos beneplacitos conuertendam, nostro tamen vel successorum nostrorum ad id consensu acedente. De qua quidem scultetia ipse Oliexa et eius successores tempore bellice expeditionis tenebitur in castro nostro samboriensi seruitia obire et alia onera iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum, iusque supremum nostrum, quod nobis et successoribus nostris in eadem scultetia saluum et illesum relinquimus — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est apensum. Datum Warssoviae decima die octobris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio. Bona regina.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi eiusmodi, uti iuste, benigne annuentes, in venditionem praefatam consentiendum et literas suprascriptas in omnibus earum punctis, clausulis et articulis approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, uti quidem consentimus, approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta robur debitum et perpetuum obtinere debere. Damasque insuper praedicto Iuskoni et Chwedor potestatem tabernae in fundo villae eiusdem extruendae ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendae et possidendae, nec non etiam facultatem extruendi molendinum seu molae torquatilis, alias foluscha, in qua mola lodicos, et alia id genus vestimenta rutenica parare et condensare poterint, eiusque ius possidendi cum supra nominata scultetia tantisper, donec taxatis eius impensis illi, quicquid indictum molendinum impenderit, fuerit

¹⁾ Верхній рядок сторони обгятий при оправі.

²⁾ Тут дещо пропущено в оригіналі.

restitutum per nos vel successores nostros. Adducti preterea supplicationibus certorum consilialiorum nostrorum, pro altero ex eis, ad hoc magis idoneo, videlicet Ioskonem, ad nos diligenter factis, admisimusque ipsi soli, uti quidem admittimus literis hisce nostris extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata ac ad eandem scultetiam adscribimus terrae incultae unum laneum, per eundem Iosko extirpandum, ecclesiamque huiusmodi cum agro ac omnibus ad eam pertinentibus per praefatum Ioskonem proponem et illius successores una cum proponatu, in eodem capitaneatu Samboriensi consistenti, perpetuo possidendum. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Krassnysthaw quarta die mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostro vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis Przerembski, nominati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przembski r. b. vicecancellarius.

itaque nos Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi, uti iuste, benigne annuentes, praeinsertas literas autoritate nostra regia approbandas, ratificandas et confirmamus praesentibus literis nostris, decernentes eas vim ut robur debitaе firmitatis obtinere debere — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum appendi iussimus. Datum Knessyni die quatuordecima mensis martii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, regni vero nostri anno trigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Myskowski, confirmati episcopi plocensis et r. P. vicecancellarii. Petrus Miskowski, confirmatus episcopus plocensis et regni Poloniae vicecancellarius. *act. 404—405 v.*

XXVI.

У ш н е.

Кор. Бона позволяє съвященнику Луці Телепіану поставити церкву в с. Ушнім і записує йому суму 16 зл. 16 січня 1554 р.

Poponatus villae Uszne.

Bona, Dei gratia regina Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis, quia nos comendatam habentes peritiam discreti Lucae filii Wassili Thelepiian, admisimus eidem et admittimus praesentibus, in laudem omnipotentis Dei adaugendam ecclesiam rithus graeci in villa nostra Uszne, nunc locanda in capitaneatu nostro Samboriensi, extruere et aedicare, in qua quidem ecclesia sic aedificanda proponatum ipsi Lucae Thelepiian iam ex nunc damus, in quantum ad id munus idoneus repertus fu-

erit, adiungentes et gratiose ad eandem ecclesiam dantes unam aream integram, per scultetum villae eiusdem emensurandam, inscribentesque dicto Lucae poponi in ipsa area sedecim florenos peccuniarum polonicum, prout inscribimus praesentibus literis nostris, et hoc ut ecclesiam ipsam eo diligentius et citius extrueret. Cui quidem Lucae, quantum in nobis est, omnimodam facultatem damus poponatum superius nominatum administrandi, colonos villae eiusdem docendi et gubernandi ac cum omnibus et singulis prouentibus, utilitatibus aliisque omnibus obuentionibus poponatum ipsum more aliorum poponatum concernentibus, tenendi, habendi, possidendi, iure et consuetudine aliorum poponum rittus graeci, in talibus seruari solitis, saluis nihilominus remanentibus tributis et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus nobis pendi solitis — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Warschouiae die sedecima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto (л. 404).

XXVII.

Д н і с т р и к.

Кор. Бона позволяє съв'язику Григорію Плоскиничу (Hreor Ploskinicz) поставити церкву в новозаснованім селі Дністрику (Niestrzyk locari icertan). 16 січня 1554 р. (Зміст буквально той сам що в попередній грамоті) (л. 366).

XXVIII.

Лопушанка Хомнна.

Кор. Бона записує на парафії в с. Лопушанці Хоминій суму 16 зл. для св'ящ. Лазура Іванця, за рекомендацією єпископа перемишльського 18 серпня 1554 р.

E. Nos ad comendationem venerabilis Antonii Radyłowski wlad. praemisliensis et nostri samboriensis, pro religioso Lazor Iwaniecz apud nos factam, eidem Lazor poponatum in villa nostra Lopuszanka in capitaneatu nostro Samboriensi damus ad beneplacitum nostrum, inscribentes illi tam in eodem poponatu, quam area, pratis, hortis, agris et aliis omnibus eundem poponatum ex antiquo concernentibus, in quorum usu persistit, 16 fl. Cui iam ex nunc, in quantum bonus et idoneus fuerit, plenam concedimus facultatem praedictum poponatum regendi, tenendi, fructusque omnes disponendi saluis tamen reseruatis in eodem poponatu tributis, censibus et aliis iuribus

nostris, more aliorum poponum eiusdem districtus nobis pendi solitis. (л. 444).

XXIX.

П р и с л о п.

Кор. Бона записує на парафії в с. Прислопі суму 16 зл. для съвящ. Яцка (religioso Iaczkone filio Iwani sculteti in villa nostra Przyslop), ва рекомендацією єпископа перемишльського. 18 серпня 1554 (Зміст документа буквально той сам, що й попереднього) (л. 415).

XXX.

Старий Самбір.

Кор. Бона позволяє самбірську „попу“ Ігнату передати свою парафію вятю Івану Дяку і записує на нім для того Івана 16 зл. 20 січня 1555 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сю грамоту для Івана Дяка, забезпечуючи йому парафію до віку. 20 серпня 1558 р.

Privilegium poponatus in antiqua Sambor.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae etc.

Significamus praesentibus literis quorum interest universis et singulis, exhibitas nobis esse serenissimae olim dominae Bonaе, reginae Poloniae, parentis nostrae desideratissimae, literas, sigillo apenso et subscriptione eiusdem communitas et obsignatas, sanas, saluas et integras nullaque ex parte suspectas, resignationem poponatus in se continentes, supplicatumque esse nobis per certos consiliarios nostros pro parte discreti Ivan Diiak de Felstin popone, ut eas autoritate nostra regia approbare, ratificare et confirmare dignemur, quarum tenor sequitur talis:

Bona, Dei gratia regina Poloniae, magna dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia cum religiosus Ichnath popo de antiqua Sambor instituisset resignare eundem poponatum suum discreto Iwan Diiak de Felstin genero suo, quia id sine speciali consensu nostro facere non potuit, suplicatum est nobis nomine illius, ut in eam ipsam resignationem consentire dignemur. Petitioni itaque iuste annentes, in eiusmodi resignationem, postquam facta fuerit, consentimus et poponatum praedictum in antiqua Sambor, quantum ex nobis est, praedicto Ivan Diiak de Felstin, in quantum ad id idoneus fuerit, administrandum concedimus et cum

omnibus et singulis prouentibus, fructibus, obuentionibusque generaliter universis, dictum poponatum ex antiquo quolibet concernentibus, nullis exceptis, utpote area, pratis, hortis, datiis et aliis quibuscunque tributis, tenendum, habendum, possidendum, vtifruendumque ac pro libitu suo disponendum permittimus et conferrimus praesentibus, inscribentes eidem Ivan in area ipsa et aliis ad eandem synagogam pertinentibus sedecim florenos pecuniarum polonicalium, prout inscribimus literis hisce nostris, reseruatis tamen in eodem poponatu tributis, censibus ac aliis datiis nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis et debitis, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subappensum. Datt. Warschouiae die vigesima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi eorundem consiliariorum nostrorum, uti iuste, benigne annuentes, literas praeinsertas approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, rattificamusque, approbamus, confirmamus praesentibus, decernentes eas omniaque et singula in eis contenta robur debitae et perpetuae firmitatis obtineri debere. Volentes praeterea maiorem gratiam illi exhibere, illum in praedicto poponatu ad villae eius extrema tempora praesentibus conseruamus, promittentes pro se et pro serenissimis successoribus nostris eundem Iwanum Dyiak in praedicto poponatu, quousque vixerit, conseruaturum esse. In quorum fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus et appensum. Datum in Crassnysthaw vigesima die augusti anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo, regni vero nostri vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris Ioannis Przerembski, nomitati episcopi chelmensis et regni Poloniae vicecancellarii (л. 320—1 v.).

XXXI.

Г р о з ь о в а .

Кор. Бона запиує сьвящ. Івану в Грозьовій 16 зл. на парафії.
28 мая 1555 р.

E. Nos habentes commendatam probitatem et industriam religiosi Iwan poponis in Groziowa wolia, in capitaneatu nostro Samboriensi sita, eum ipsum poponem Iwan in administratione et usufructu poponatus in Groziowa wolia ac in omnibus ad eum ipsum poponatum ex antiquo pertinentibus, utpote area, agris, pratis, hortis et aliis obuentionibus, conseruamus hinc ad beneplacitum nostrum, inscribentes illi in area ipsa flor. 16. Tenebit itaque eundem poponatum, gubernabit et

illo utifruetur libere, saluis iuribus et aliis oneribus nostris thesauri nostro more aliorum poponum districtus Samboriensis pendit solitis. (л. 354 v.).

XXXII.

Сприня.

Кор. Бона надає парафію в с. Сприні Матвію, записуючи на нїм суму 10 грив. для нього. 18 грудня 1555 р.

Poponatus villae Sprinia.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quod nos commendatam habentes probitatem solertiamque discreti Mathwei ad administrandum munus poponali, dedimus eidem poponatum in villa nostra nouiter locata dicta Sprynia tenendum, habendum et possidendum cum omnibus illius fructibus et obuentionibus universis ad vitam ipsius, in quantum bene et honeste in officio gubernandi suo se gesserit, et ut exemplo aliorum poponum eiusdem tenutaе Samboriensis aream, prata et hortos habeat ad hunc ipsum poponatum, damus ei arream integram locaque pro pratis et hortis conuenientia, per capitaneum vero nostrum aut notarium prouentuum samboriensem eidem emensuranda, more, ut diximus, aliorum poponum. Inscribimus praeterea eidem poponi in praedicto poponatu marc. decem pecc. et mon., ita quod si amotus ab isto ipso poponatu, aut eo ultro cesserit, vel mortuus fuerit, tum habiturus poponatum siue ipsi aut successoribus eius naturalibus praedictam summam pecuniarum prius reponere debet et tenebitur, iuribus nihilominus etiam nostris saluis semper permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warschouiae die decima octaua decembris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto. Bona regina. (л. 432 v.).

XXXIII.

Коблянська воля.

Кор. Бона записує на парафії с. Коблянської волі для сьвящ. Грицька 10 грив. і надає двориче. 18 грудня 1555 р.

E. Habentes comendatam probitatem dexteritatemque in administratione poponatus villae nostrae Koblanska wolia honesti Chriczkonis poponis in praefata villa nostra, eundem in eo ipso poponatu relinquen-

dum duximus ad vitae suae tempora extrema, in quantum sese honeste in eo ad extremum gesserit. Damus autem eidem poponi ad praedictum poponatum aream integram locaque apta pro pratis et hortis per eundem sibi comparandis, et per capitaneum nostrum aut notarium prouentuum nostrorum samboriensem emensurandis, secundum alios poponatus tenutae ipsius nostrae Samboriensis. Inscrubimus insuper praefato Chryczkoni in eo ipso poponatu 10 marcas, ita quod si vel eo ultro alieni cesserit, priuatusne, mortuus fuerit, tum succedens in poponatum pantea successoribus suis naturalibus praefatam peccuniarum summam reponat, iuribus nihilominus etiam nostris in eodem poponatu semper saluis permanentibus. (л. 421).

XXXIV.

Рипяни.

Кор. Бона записує на парафії в с. Ріпяну для honesti Michalko poponis 10 грив. 4 січня 1556 р. (л. 368). (Зміст грамоти той сам, що в попередній).

XXXV.

Котковичі.

Кор. Бона дає згоду, щоб оден з синів покійного сьвященика с. Коткович був сьвящеником на місці батька. 4 січня 1556 р.

Poponatus villae Kothkowicze.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema Dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domina.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quia nos ad intercessionem generosi Petri Borathinski castellani praemisliensis ac religiosi Antonii Radzilowski wladicae praemisliensis et samboriensis unum ex filiis olim poponis in Kothkowicze rittus ruthenici nuper defuncti, qui erit ad id idoneus et per ipsum wladika ad poponatum constitutus fuerit, in officio poponatus sinagogae in villa praefata nostra Kothkowicze relinquendum et conseruandum duximus, prout praesentibus literis nostris conseruamus, ita ut ipse unus ex filiis synagogam huiusmodi cum area caeterisque ad synagogam ipsam ex antiquo attinentiis prouentibusque tenebit ac possidebit in summa decem marcarum peccuniae, eo iure prout olim pater eius usus fuerat, tantisper quousque in eo ipso officio idoneus fuerit, iuribus tamen nostris prouentibusque saluis manentibus. In cuius rei testimonium sigillum no-

strum praesentibus est appensum. Datum Warschowiae die quarta ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Bona regina sc. (л. 422).

XXXVI.

Лопушанка Лехнова.

Кор. Ізабеля поручає Олехну Стебницькому осадити село на р. Лопушній і надає в ній вйтівство йому. 31 марта 1556 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту і при тім позволяє вйту виставити церкву та надає йому сю парафію. 4 липня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Lopusanka Lechnowa.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. Significamus tenere praesentium quorum interest universis et singulis, exhibitas nobis esse literas pargameneas serenissimae principis dominae Isabellae, Vngariae etc. reginae, sororis nostrae charissimae titulo, manus subscriptione ac sigillo munitas, integras et nulli vicio obnoxias, locationi villae Stebnik de noua radice circa fluuium dictum Lopuszny inter villas Chasczow et Michnowiecz defluentem prouido Olechnoni Stebniczki admissam in se continentes, supplicatumque pro parte Olechnonis Lopuszenski, vt eas approbare, ratificare et confirmare dignemur. Quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Isabella, Dei gratia regina Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Significamus tenere praesentium quorum interest universis, quia nos cupientes honorum nostrorum samboriensium meliorem conditionem et amplificationem facere postque edoctae essemus, quod circa fluuium Lopuszny in eo capitaneatu Samboriensi commode una villa locari et extirpari possit, propterea eam ipsam villam circa dictum fluuium Lopuszni de nouo locandam duximus. Sed quia non aliqua re alia magis quam honorum scultetorum diligentia ac industria, praecipue autem in hoc ipso capitaneatu Samboriensi villae locari sint solitae, proinde habentes comendatam probitatem et industriam prouidi Olechno Stebniczki, commissimus eidem et facultatem omnimodam dedimus prout committimus et facultatem damus praesentibus literis nostris villam unam de nouo radice Stebnik circa fluuium dictum Lopuszny, inter villas Chasczow et Michnowiecz defluentem, in loco deserto et vacuo absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, datis et laboribus ac aliis omnibus oneribus gaudebunt libertate iuxta praescriptum iuris consuetudinis valachicae, expirata autem libertate labores, census, datias et contributiones soluent et alia onera

obibunt secundum consuetudinem seu ius valachicum more aliorum incolarum, in villis capitaneatus Samboriensi locari solitorum et in eodem iure valachico existentium, quo etiam iure tam in libertate, quam aliis omnibus oneribus hanc villam nouiter locandam et Stebnik cognominandam gaudere volumus perpetuis temporibus. Vt autem Olechno dictus Stebniczki locationi huiusmodi villae diligentius et acuratius intendat, eidem et ipsius legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Stebnik per aeum locanda scultetiam als kniasthwo pro septuaginta flor. pecc. monete et numeri polonica-
lium, in quemlibet. florenum per triginta grossos computando. Quam summam eidem et ipsius legitimis successoribus in eadem scultetia inscribimus praesentibus literis nostris. Porro ut magis sollicitus sit et propensior reddatur circa locationem eius villae, damus eidem et ad hanc ipsam scultetiam adiungimus duas areas integras in ea ipsa villa, tertiam vero in campo siue silua, et de donationibus nostris tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis donationum iste idem scultetus tenebitur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluere florenos duos. Coloni vero villae locandae praefatae singilatim tenebuntur ipsi Olechno Stebniczki sculteto et eius legitimis successoribus post expiratam libertatem annuatim vnum diem arare, alterum metere et tertium falcastrare tortasque et alias res iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare, prestare annis singulis erunt obligati. Insuper admittimus eidem Olechno Stebniczki in dicto fluuio Lopuszny molendinum extruere, de quo ipse et eorum successores emolumenta percipient, more aliorum scultetorum iuris valachici, per ipsum Olechno Stebniczki et eius legitimos successores scultetiam ipsam ac molendinum extruendum tenenda emolumentaue percipienda in praefata summa cum omnibus et singulis fructibus, prouentibus et obuentibus generaliter universis, nec non agris, pratis, campis, hortis, areis, tortis, hominum laboribus, scultetis prestari solitis et aliis ad dictam scultetiam pertinentibus, nullis exceptis, iure aliorum scultetorum valachicorum habenda quiete et pacifice possidenda et in usus beneplacitos conuertenda, nostro tamen vel successorum nostrorum consensu ad id accedente. De qua quidem scultetia ipse Olechno Stebniczki et eius successores tempore bellice expeditionis tenebitur secundum mandatum nostrum vel capitaneorum nostrorum samboriensium seruitia obire et alia omnia onera iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum, iusque supremum regium, quod nobis et successoribus nostris in eadem scultetia saluum et illesum reseruamus, praestare, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum et subscription. manus est appensum. Datum Leopoli feria secunda post do-

minicam Palmarum anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Isabella regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi praedictae benigne annuentes, literas proinsertas et omnia in eis contenta approbamus, confirmamus et ratificamus praesentibus literis nostris, decernentes easdem robur debitae et perpetuae firmitatis habituras. Damus illi insuper potestatem tabernae in fundo villae eiusdem extruendae ac more aliorum scultetorum cum omnibus illius redditibus tenendae ac possidendae. Adducti praeterea supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum, pro praenominato Olechno Lopuszenski sculteto apud nos interpositis, illi admissimus, vti quidem admittimus literis hisce nostris, extruere atque statuere ecclesiam rutenicam in eadem villa nouiter locata, ac ad eandem ecclesiam adscribimus terrae incultae unum laneum, per eundem Olechno scultetum extirpandum, ecclesiamque huiusmodi cum agro ac omnibus ad eam pertinentibus per praefatum Olechno Lopuszenski poponem et illius successores legitimos una cum poponatu, in quantum ad hoc munus idonei fuerint, tenendam, habendam, pacifice et quiete possidendam, more aliorum poponum in eodem capitaneatu Samboriensi consistentium. In cuius rei fidem et euidentius testimonium, sigillum nostrum praesentibus literis appensum est. Datum in Crassnysthaw die quarto mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostri anno vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis Przerembski nominati episcopi chelmensis et r. Poloniae vicecancel. Ioannes Przerembski. r. p. vicecancellarius. (л. 336 v.—8).

XXXVII.

Турка.

Кор. Ізабеля поручає Павлу Івашковичу і Хведору Яцковичу осадити с. Турецьку і надає їм війтівство. 9 квітня 1556 р.

Кор. Жигмонт Август потверджує сю грамоту, дозволяючи при тім поставити в селі церкву, а сьвящеником при ній поставити Федорового сина Остафія. 17 вересня 1567 р.

Scultetia cum poponatu villae Tureczka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, exhibitas nobis esse nomine Chwedorii Iaczkowicz, villae nostra Turka in capitaneatu Samboriensi sculteti, literas pargameneas, titulo

et sigillo serenissimae dominae reginae Ungariae Isabellae, sororis nostrae charissimae communitas, super locationem villae circa fluuium Turka, sanas, saluas et integras nullique vicio aut suspicioni obnoxias, supplicatumque est nobis, ut illas auctoritate nostra regia approbare, rattificare et confirmare dignaremur, quarum is tenor fuerat:

Isabella, Dei gratia regina Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia nos cupientes bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis meliorem conditionem et amplificationem facere, cum certo edoctae essemus, quia circa fluuium dictum Turka et pothok dictum Dolchy in eodem capitaneatu Samboriensi commode villa una locari et extirpari possit, propterea eam ipsam villam circa fluuium dictum Turka et pothok dictum Dolchy de nouo locandam duximus. Sed quoniam non per aliud magis, quam per honorum scultetorum diligentiam, villa locari et extirpari possit, praecipuae autem in illo capitaneatu Samboriensi villae locari et possessionari sint solitae, proinde habentes comendatas prohibitates et industrias prouidorum Pauli Iwaskowicz de villa Rypiany et Chwedorii Iaczkowicz de villa Holowieczkie, commissimus eisdem et facultatem omnimodam dedimus, prout committimus et facultatem damus praesentibus literis nostris, villam unam de nouo nemore Turka circa dictum fluuium Turka et pothok dictum Dolchy, superius villae Iablonka defluens, in loco deserto et vacuo, absque tamen praeiudicio et incommoditate aliarum villarum adiacentium locare et homines siue colonos ad libertatem vocare, qui a censibus, datiiis, laboribus et aliis omnibus oneribus gaudebunt libertate iuxta praescriptum iuris et consuetudinis Valachiae, expirata autem libertate labores, census, datias, contributiones soluent et alia onera obibunt, secundum consuetudinem siue ius valachicum, more aliorum incolarum, illic locari solitorum et in eodem iure valachico existentium, quo etiam iure tam in libertate quam in aliis omnibus oneribus hanc villam Turka nouiter locandam gaudere volumus perpetuis temporibus. Ut autem praenominati Paulus Iwaskowicz et Chwedor Iaczkowicz locationi eiusmodi villae diligentius et acuratius intendant, eisdem et eorum legitimis successoribus vendidimus et per praesentes vendimus in eadem villa Turka locanda scultetiam alias kniasthwo pro septuaginta florenis peccuniarum monetae et numeri polonicalium, in quemlibet florenum per triginta grossos computando, eandem summam praefatis Paulo Iwaskowicz et Chwedorio Iaczkowicz eorum legitimis successoribus in eadem scultetia inscribentes, prout inscribimus praesentibus literis nostris. Porro ut propensiores magisque solliciti sint de locatione villae eiusmodi, damus eisdem et ad eandem adiungimus duas

areas integras in ipsa villa Turca, tertiam vero in campo seu silua et de donationibus nostris tertiam partem post expiratam libertatem. Ratione cuius tertiae partis dationum isti iidem sculteti tenebuntur nobis et nostris successoribus pro statione annuatim soluere duos florenos, coloni vero villae praefatae locandae singulatim ipsis scultetis et eorum legitimis successoribus post expiratam libertatem annuatim unum arare, alterum mettere et tertium falcastrare diem, tortasque et alias res, iuxta aliarum villarum valachicarum consuetudinem dare et prestare tenebuntur et erunt obligati. Insuper admittimus eisdem Paulo Iwaskowicz et Chwedoro Iaczkowicz in dicto fluuio Turka molendinum extruere, de quo ipsi et eorum successores emolumenta percipient more aliorum sculterorum iuris valachici, per ipsos Paulum et Chwedor et eorum legitimos successores scultetiam et molendinum extruendum, emolumentaue percipienda in praedicta summa cum omnibus et singulis fructibus, proventibus et obuentionibus generaliter universis, nec non agris, pratis, campis, hortis, areis, tortis, hominum laboribus, scultetis praestari solitis, et aliis ad dictam scultetiam pertinentiis, nullis exceptis et exclusis, iure aliorum scultetorum valachicorum tenenda, habenda quieteque et pacifice possidenda ac in usus suos beneplacitos conuertenda, nostro tamen vel successorum nostrorum consensu accedente. De qua quidem scultetia praefati Paulus Iwaskowicz et Chwedor Iaczkowicz ac eorum successores tempore bellicae expeditionis tenebuntur secundum mandatum nostrum uel capitaneorum samboriensium seruitia obire et alia onera omnia iuxta consuetudinem et debitum aliorum scultetorum valachicorum. Ius tamen supremum regium nobis et nostris successoribus in eadem scultetia illesum et saluum reseruamus, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est apensum. Datum Leopoli feria quinta post festum Paschae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. Isabella regina.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus supplicationi eiusmodi annuentes literas praeinsertas, in quantum usus earum detinetur, in omnibus punctis, clausulis, articulis et conditionibus autoritate nostra regia approbamus, rattificamus, confirmamus vimque et robur debitaе firmitatis eas obtinere debere decernimus. Et quoniam supplicatum est nobis nomine eiusdem Chwedorii, ut illi asensu nostro liceret poponatum seu synagogam rittus graeci in eadem villa Turca nouiter locata erigere et dotare, ac ut dotationis nomine mansum seu laneum agri ad eandem illius scultetiam villae Turka pertinentem pro ea synagoga ei assignare dignaremur, utque penes eum sit ius et potestas conferendae synagogae filio suo Eustachio, quo

eam ad vitae suae extrema tempora administrare queat, — itaque nos praecibus quorundam consiliariorum nostrorum adducti, permittendam illi duximus erectionem et dotationem synagogae suprascriptae in villa praefata, uti iam permittimus dotationisque suprascriptae nomine unum mansum scultetiae illius pro poponatu eidem assignamus literis hisce nostris, constituentes eundem Chwedor in patronum seu collatorem eiusdem poponatus, pro una vice tantum, quo scilicet sit penes eum ius et potestas pro una vice conferendi illius et mansi filio suo praefato, iure aliorum sacerdotum rittus graeci in capitaneatu Samboriensi consistentium tenendi, habendi et quiete possidendi, promittentes, quod eundem filium eius futurum poponem in administratione eiusdem synagogae dotandae et errigendae in omnibusque et singulis fructibus, redditibus et utilitatibus, ad eandem synagogam dotandam pertinentibus, ad vitae illius extrema tempora conseruabimus pacifice et quiete successoresque nostri conseruabunt, iuribus nihilominus nostris et oneribus in aliis rebus per popones in capitaneatu Samboriensi praestari solitis saluis manentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est apensum. Datum in Liebiedziow die decima septima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo saxagesimo septimo, regni nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Miskowski, confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus episcopus et regni Poloniae vicecancellarius. (л. 413—4).

XXXVIII.

З а в а д к а.

Кор. Ізабеля надає парафію в с. Завадці сьвящ. Ігнату, в сумі 32 зл., і потверджує права його родини на млин в тіжже селі. 18 червня 1556 р.

Isabella Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiaeque etc. Significamus tenore praesentium quorum interest universis. Quia nos habentes commendatam probitatem et peritiam religiosi Ichnath de Terszow, eidem ex gratia nostra reginali poponatum in villa nostra Zawadka capitaneatus Samboriensis dandum et conferendum duximus, damusque et conferrimus literis nostris praesentibus cum curiola, alias z dworzyszczem, ad eundem poponatum ac eius synagogam antea assignata et ad ipsum pertinenti, ac cum omnibus eiusdem poponatus pertinentiis et attinentiis, ipsum quomodolibet spectantibus et pertinentibus. Insuper damus et coferimus eidem Ichnath ad poponatum

praefatum medietatem montis seu agri dicti Zawadka Gorna, in quo ecclesia seu synagoga sita est, inscribentes eidem Ichnatio poponi in ipso poponatu triginta duos florenos monetae et numeri polonicalis, dantesque illi, prout praesentibus, quantum ex nobis est, damus omnimodam facultatem synagogam in villa nostra Zawadka ac poponatum praedictum administandi et fructus omnes et prouentus ad eandem synagogam atque eius popones quomodolibet ex antiquo pertinentes pro se tollendi, percipiendi et in usus suos beneplacitos conuertendi iuxta consuetudinem in talibus seruari solitam, saluis nihilominus remanentibus tributis, censibus et aliis iuribus nostris, nobis more aliorum poponum eiusdem districtus pendi solitis. Ultra hoc autem damus et concedimus eidem Ichnatio poponi ac patri eius Vaskoni Drobysz etatribus eius Ichnatii, videlicet Iwano, Iaczconi et Mathiae, molendinum in villa nostra Terszow, de quo antea praedictus Vasko Drobysz soluebat annuatim florenos nouem et grossos decemocto, quia vero villae, quae in eodem molendino molebant, iam sua molendina habent, in quibus moliunt, et ab ipso molendino sunt auersae, quam ob causam ad soluendum censum solitum suprascriptum sufficere non possunt, ideo illis de censu praedicto minuimus et dimittimus flor. quatuor et grossos decem octo, ita quod de predicto molendino nobis et tesauro nostro singulis annis non plus tantum florenos quinque in moneta soluere tenebuntur. Ad quem molendinum adiungimus et adscribimus alteram medietatem montis seu agri supra nominati dicti Zawadka gora, eo quod agrum et molendinum praedictum, ex antiquo pertinentia et inter agros praedii nostri castrensis iacentia, agris praedialibus est adiunctum ab eoque molendino ademptum, in recompensam uero praefatam medietatem montis praenominati illis dedimus, prout praesentibus literis nostris damus. De quo quidem agro seu monte dicto Zawadka gora habebunt liberam viam et transitum alias wyiazd per agros et prata praedii nostri castrensis ad aquam seu fluuium Niestr, quod etiam illis concedimus praesentibus literis nostris. In quorum omnium fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Leopoli die octaua iulii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. (л. 438 v.—439).

Сю грамоту потвердив кор. Жигимонт Август 16/IV. 1562 р. (*ibid.*).

XXXIX.

Тисовець.

Староста П. Боратинський поручає крайнику Осташу Дашковичу осадити село Тисовицю, надаючи zarazом йому право на парафію. 17 квітня 1558 р.

Scultetia cum poponatu villae Tisouicza.

Petrus a Borathin castellanus belzensis, capitaneus samboriensis etc.

Significamus tenore praesentium universis et singulis, harum noticiam habituris et inspecturis, quomodo nos cupientes bona regia tenutae nostrae capitaneatus Samboriensis in usum ac commodum amplioem deducere, prouido¹⁾ Hostasz Daskowicz krainicio strzelecensi villam in riulo dicto Cziszowicza in capitaneatu nostro Samboriensi de noua radice locandam et constituendam iure valochico dedimus et concedimus omnimodam facultatem, ratione cuius locationis villae praefatae eidem Ostasz et eius successoribus scultetiam alias kniasthwo iure et more aliorum kniasionum et iuris praefati scultetorum cum omni potestate eandem tenendam, et possidendam pro centum sexaginta florenis peccuniae polonicalium numeri et mon. vendidimus, ac in usumfructum hisce praesentibus concedimus, adicientes et conseruantes sibi super eandem scultetiam duos laneos agri liberos necnon et tertium laneum super poponatum in eadem villa, de noua radice pro se extirpandos, ac molendinum in eodem riulo pro usu suo construendum, insuper eidem dedimus et concedimus tertiam partem omnium dationum, necnon et colendam bis in anno videlicet pro die festo Paschae et Natiuitatis Domini secundum consuetudinem aliorum kniazionum de colonis exigendi, ac tres dies in anno laborandi, videlicet falcastrandi, metendi et arandi per unum diem. Et ut itaque eadem villa valeat commodiosius collocari, colonibus omnibus ad decem annos a data praesentium se immediate sequentium a censu et omnibus dationibus admittimus et concedimus libertatem, qua elapsa colonis singulis annis censum ac alias omnes dationes semper pro quolibet festo s. Martini nobis et successoribus nostris²⁾ semper pro necessitate in equis duobus metsecundus armate seruitia prestare. Et in cuius rei fidem sigillum nostrum praesentibus est impressum. Datum in curia samboriensi dominico die conductus paschae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Petrus a Borathin c. p. cap. samborien (л. 359 v.).

¹⁾ Тут в оригіналі, видно, пропуск.

²⁾ В оригіналі хибно: prouide.

XL.

В о в ч а.

Кор. Жигимонт Август на підставі посвідчення старости, що сьвященики с. Вовчої мають ґрунтів ледви на пів дворища, дозволяє їм розробити ще на півдворище; заравом надає доживотні права на парафію їм самим і їх синам. 1 жовтня 1558 р.

Poponatus villae Volcza.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia cum ex literis magnifici olim Stanislai Odrowąsz de Sprowa capitanei samboriensis sub titulo et sigillo ipsius exhibits intellexissemus pro synagoga rittus graeci villae nostrae Volcza in ipso capitaneatu Samboriensi consistenti paucos agros et prata assignata esse, ita ut medietatem areae, dworziszcze dictae vix efficere dicantur, ex quibus tantum grossos quindecim soluunt hucvsque popones praefati (sic) sinagogae, nos adducti supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum nomine religiosi Iaczko pop et Szienko nepotis ipsius, dictae sinagogae possessorum modernorum, apud nos interpositis, volentesque prouentus nostros eiusdem capitaneatus auctum iri, praefato Iaczconi pop et Szienko nepoti ipsius ac eorum successoribus, dictae sinagogae poponibus pro tempore futuris, damus potestatem concedimusque praesentibus, ut ad eam medietatem areae, quam obtinet prntiarum, alteram medietatem in siluis nostris villae Wolcza praeffatae citra tamen damnum nostrum et subditorum nostrorum ac conscientiam administrationis, seu capitanei samboriensis moderni et pro tempore existentis extirpare possint, ita vt integram aream cum suis successoribus praedictis teneant, habeant, pacificeque et quiete possideant, de qua quidem meditate areae, postquam eandem extirpauerint, quindecim grossos et de priore alios quindecim nobis et nostris successoribus singulis annis soluere una cum aliis datiis, per popones capitaneatus Samboriensis, integras areas obtinentes, pendi nobis solitis, tenebuntur, post mortem vero eorum nulla morticinia, vmarczizny communi appellatione dicta, accepiemus, neque de porcis ipsorum propriis ratione faginationis, iuxta literas praefati olim Stanislai Odrowącz capitanei pensionem aliquam exigemus. Promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris verbo nostro regio, quod non solum ipsum Iaczkonem et Szienko eiusdem nepotem, verum etiam filios utriusque eorum natu maiores, qui ad munus poponatus gerendi apti fuerint et idonei, videlicet Iaczkonis unum et Szienkonis alterum in usu et possessione pacifica eiusdem sinagogae et pertinentiarum ipsius genera-

liter omnium conseruabimus, serenissimique successores nostri conseruabunt, ad extremumque usque omnium quorundam vitae temporum, — iuribus nostris regiis saluis semper et integris manentibus, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est. subappensum. Datum Warschouiae sabbato ante festum sancti Francisci proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo regni nostri vigessimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschino r. p. cancell., crac. generalis ac oszwiączymen., zathorien., sandecen., olstinenque capitanei. Ioannes Oczieski r. Poloniae cancellarius sst. (л. 324 v.).

XLI.

С т р і л к и.

Кор. Жигимонт Август потверджує права братів Васька і Остафія на парафію в с. Стрілках до віку їх. 14 липня 1558 р.

Poponatus uillae Strzelki.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, quia cum nobis una cum venerabili Antonio Radilowski władyka praemisliensi retulissent certi consilarii nostri religiosum Vaskonem synagogae rittus graeci in villa Strzylki ad capitaneatum samboriensem pertinenti eandem synagogam hucusque pacifice cum fratre suo germano Eustachio possidebat, atque super eandem concessas literas conflagratas esse, illasque eiusmodi summae fuisse, quemadmodum religioso Bartholomeo de Holowieczko poponi per olim generosum Stanislaum de Sprowa Odrowąsz dictum capitaneum samboriensem concessae¹⁾ et tandem per serenissimam olim dominam parentem nostram approbatae existebant, supplicassentque, ut ad instar illarum, quas coram nobis produxerunt, similes memorato Vaskoni in locum combustarum dare et concedere dignaremur, nos adducti eiusmodi supplicationibus, praesentibus literis nostris ipsum Vaskonem poponem circa eandem synagogam villae nostraе Strzylki illiusque pertinentias et attinentias generaliter universas conseruamus, nosque et successores nostros conseruatueros in possessione illius ad extremum usque vitae ipsius terminum pollicemur, ipso vero ex hac luce sublato fratrem ipsius praedictum Eustachium ad eandem synagogam in Strzylki sufficiemus et possessionem usumque fructum agrorum, pratorum et excrescentiarum alias lazy, quem ipse Vasko in pntiarum obtinet, eidem tenere permittemus, permittimusque praesentibus. Post mortem insuper utriusque dictorum fratrum nulla morticinia alias vmarczizny recepturi sumus.

¹⁾ Див. ч. VI.

Donationem tamen annualem more caeterorum poponum eius capitaneus samborien nobis soluere videlicet triginta grossos tenebuntur, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subpensum. Datum in Crasznysthaw feria quinta in crastino sanctae Margarethae anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, regni vero nostri vigesimo nono. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschyno regni Poloniae cancellarii, crac. generalis ac oszwięczimen., zathorien., sandecen., olstinenque etc. capitanei et succamerarii crac. Ioannes Oczieski regni Poloniae cancellarius sc̄t. (л. 455).

XLII.

П і н я н и.

Кор. Жигимонт Август надає парафію в с. Пинянах сину місцевого віята съвящ. Василю, на два покоління. 16 січня 1559 р.

Poponatus in Piniany.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum, pro parte religiosi Wassyl filii aduocati de Pieniany ad nos factam, ipsi poponatum villae ipsius Pieniany in capitaneatu Samboriensi consistentis dandum, donandum et concedendum duximus, uti quidem damus, donamus et concedimus praesentibus, adiungentes atque ad dictum poponatum adscribentes aream liberam cum horto et medium laneum agri, una cum agro circa fluuium Niestr, per eum extirpato, una cum pratis ad dictos agros antiquitus pertinentibus, per praefatum Wassil poponem rittus graeci et illius successores poponatum ipsum cum area, hortis, agris, pratis aliisque quibusuis obuentibus, ad dictum poponatum pertinentibus, more aliorum poponum in capitaneatu Samboriensi consistentium possidendum, dantes praenominato Wassil poponi et eius successoribus poponatus ipsius possessoribus libertates, immunitates ac praerogatiuas omnes, quibus siue a nobis siue a praedecessoribus nostris concessis alii popones in capitaneatu Samboriensi consistentes utuntur ac fruuntur, utique ac frui de iure uel consuetudine debent, absque cuiusuis contradictione et impedimento, iuribus ac aliis quibusuis pensionibus, ad quas alii popones in capitaneatu ipso consistentes antiquitus sunt obligati, nobis etiam ex eo ipso poponatu saluis manentibus. Volentes praeterea maioris gratiae nostrae in praenominatum Wassil poponem exstare testimonium, ipsum ac eo ex hac vita sublato filium illius Iwan, quatenus ad officium hoc poponatus obtinendam fuerit idoneus, in usu et possessione eius ipsius popona-

tus conseruandos et relinquendos duximus, uti quidem conseruamus et relinquimus praesentibus, ita videlicet ut cum poponatus ipse siue per mortem ipsius Wassil poponis, siue per liberam resignationem vacauerit, filius suus praefatus Iwan in illius locum alia praesentatione nostra non requisita succedat succedereque possit libere et quiete. Promittimusque verbo nostro regio quod quamdiu praenominati Wassil ac Iwan filius eius vixerit, nemini nos poponatum ipsum concessuros esse, nec successores nostri succedent, sed eos in illius quieta possessione, quamdiu vixerint, conseruabimus et successores nostri conseruabunt, post mortem vero illorum eius ipsius poponatus conferendi potestas ad nos pleno iure redibit et deuoluetur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentione regni generali sedecima ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, regni nostri vigesimo nono. Relatio reuerendi in Christo patris Domini Ioannis Przerembski, nominati episcopi chelmensis, archieptus gnesnen. coadiutoris et regni Poloniae vicecancellarii. Ioannes Przerembski regni Poloniae vicecancellarius sc̄t. (л. 447 v.—8).

XLIII.

Л и н и н к а.

Кор. Жигмонт Август потверджує надання вйтівства і парафії в с. Лининці братам Роману й Івану зроблене старостою Яном Мєлецким. 13 червня 1561 р.

Scultetia cum poponatu villae Lininka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae et.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, palatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque capitaneus, volens facere conditionem meliorem honorum nostrorum capitaneatus Samboriensis concessi. prouidis Romano et Iwan fratribus germanis, scultetis de villa nostra Magna Linina, facultatem locandi et extirpandi de cruda radice villam nouam in fundo capitaneatus prefati, Minor Lininka appellandam, ipsosque Romanum et Iwan eiusdem villae nouiter locandae scultetos designasset, colonis vero in eadem villa nouiter extirpanda locandis libertatem sedecim annorum ea quidem ratione dedisset, ut villa expirata teneantur et sint astricti census, dationes et contributiones omnes ad arcem nostram samboriensem dare et prestare, oneraque generaliter omnia ferre et subire, quaecunque incolae aliarum villarum nostrarum, in eadem prefectura existentium ex antiquo prestare et subire solent, assignasset praeterea eisdem scul-

tetis tres laneos agri, hoc est unum laneum pro area ipsorum scultetiali, alterum in campo, tertium pro poponatu, per eos et eorum successores iure scultetiae possidendos, eo quoque adiecto, ut liberum eisdem scultetis in eadem villa in fluuio Maior Linina molendinum ad molienda frumenta, tum et aliud molendinum ad conficiendos pannos vulgo folusz dictum ac tabernam extruere, fructusque et vtilitates ex eis prouenturas et in suos et successorum suorum conuertere, ita tamen ut id sine damno et preiudicio molendinorum nostrorum fiat, et ut idem sculteti et eorum successores omnium et singularum dationum, quas-cunque villae prefatae incolae ad arcem nostram daturi sunt, tertiam partem percipiant, incolae etiam villae prefatae id. sculteto suo et suis successoribus tortas et cincturas equorum vulgo popragi bis in anno dare, tres quoque dies in anno laborare, videlicet arare, metere et falcastrare teneantur, quemadmodum id aliae vicinae scultetis sui[s] prestare et facere solent, — nunc vero mortuo predicto magnifico olim Ioanne de Mieliecz cum supplicatum nobis esset nomine praenominatorum Romani et Iwan, ut eiusmodi concessionem ratam habere eamque auctoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur, nos intelligentes concessionem eiusmodi pro utilitate et conditione meliori bonorum nostrorum factam et institutam esse, concessionem superius specificatam in articulis tantummodo et conditionibus quae superius descripta et specificata sunt, et quemadmodum descripta sunt, ratam et gratam habentes, eadem auctoritate nostra regia approbanda et confirmanda duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen ut ea omnia praemissa sine damno et preiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium, necnon zupparum nostrarum in eadem prefectura Samboriensi existentium fiant et instituantur, ipse quoque scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus, quoties necesse fuerit, in duobus equis armati seruire ac donationes contributionesque sed iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in eadem praefectura existentium dare et prestare oneraque solita subire teneantur, et quod propterea nobis et successoribus nostris non requisitis dictam scultetiam cuique obligare vendere aut quouismodo alienare non poterint nec debebunt, iuribus etiam nostris regalibus ibidem manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewski episcopi crac. et regni Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewski episcopus et vicecancellarius st. (л. 361).

XLIV.

Потік Великий.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйтівства і парафії в с. Великім Потоку prouido Basilio filio roponis de Linina. 12 червня 1561 р. (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 362).

XLV.

Т и х а.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйтівства і парафії в с. Czicha in loco supra riuum Czichy dictum prouidis Haeliae, Proscopio et Fiedosco Nanczulowiczom fratribus (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 364).

XLVI.

Р о с о х а ч.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйтівства і парафії в с. Росохачу in loco Roschochaty Potok dicto prouido Iwan Zawaczky et Georgio Volbass (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 387 v.).

XLVII.

Я в о р і в.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання вйтівства і парафії в с. Яворові, заснованій in loco Iaworin prouido Nicolao Phedoluss. (Зміст грамоти той сам що й попередньої) (л. 410 v.).

XLVIII.

К р и в к а.

Кор. Жигимонт Август потверджує надання парафії в с. Кривці сваяч. Костею, зроблене Я. Мелецким. 13 червня 1561 р.

E. Cum magnificus olim Ioannes a Mieliecz, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, dedisset religioso Kosteii rittus graeci poponi poponatum seu administrationem ecclesiae rittus eiusdem in villa Krywka in eadem praefectura sita, adiunxissetque illi ad eundem poponatum certam partem agri, ex emensuratione agrorum residuam, per eum et eius successores ea quidem ratione possidendam, ut in molendino nostro in eadem villa sito non teneatur dare mensuras a frumentis ad victum tantummodo

sum et non aliud praeparatis, supplicatumque esset nobis, ut eiusmodi concessionem approbare dignaremur, nos concessionem superscriptam approbamus praesentibus, ita tamen ut ipse Kosteï et sui successores ratione poponatus et agri praedicti dationes omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum poponum in eadem praefectura existentium nobis et successoribus nostris pendere teneantur (л. 402).

XLIX.

Кульчиці.

Кор. Жигимонт Август потверджує наданнє парафії в с. Кульчицях сьвящ. Протасу, зроблене Яном Мелецким. 13 червня 1561 р.

E. Cum olim Ioannes de Mieliecz, volens facere conditionem meliorem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, dedisset et concessisset religioso Prottas rittus Graeci poponi poponatum ecclesiae in villa nostra Kolczycze cum omnibus utilitatibus, agris pratis et id genus aliis bonis, ad eandem ecclesiam ex antiquo pertinen, supplicatumque nunc nobis nomine praedicti Prottas, ut donationem approbare dignaremur, nos donationem eiusmodi approbamus, ita tamen ut ipse Prottas et eius successores ratione bonorum ad eandem ecclesiam pertinentium dationes omnes, quemadmodum ante hac illas pendebat, in futurum nobis quoque pendere teneatur et successores illius teneantur (л. 423 v.).

L.

Яблонова.

Староста Очеський затверджує продажу парафії в с. Яблоновці й додає до давнійшого півлану ще півлану. 20 вересня 1562 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сью грамоту. 29 січня 1563 р.

Poponatus in Iablonowa.

Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium, quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, exhibitas esse nobis religiosi Iwan pop de Polana magnifici Ioannis de Ocziezchyno, regni Poloniae cancellarii et crac. generalis, oszwięczimensis, zathoriensis, samboriensis, olstinensisque capitanei literas in papiro scriptas, sanas et sigillo eiusdem communitas, approbationem emptionis poponatus praedicti Iwan pop in se continentes, supplicatumque nobis est, ut eas literas approbare et confirmare dignaremur — quarum hic tenor est:

Ioannes de Ocziyszyno, regni Poloniae cancellarius, cracoviensis generalis ac oszwiączimensis, zathoriensis ducatum, samboriensis, olstinsisque capitaneus.

Significo per praesentes quorum interest universis et singulis, harum noticiam habituris, quod cum honestus atque discretus Iwan pop de Polana emisset a popone in villa Iablonowa capitaneatus Samboriensis, tenutae meae, Iablonowski dicto, qui istinc ad aliam ecclesiam se contulit, poponatum, in dimidio lanei fundatum apud ecclesiam sancti Michaelis rittus graeci, nouiter isthinc erectum, venissetque ad me petens, ut autoritate mea capitaneali eam ipsam emptionem ratam et gratam haberem, — ego cum propter eius iustam petitionem, tum ut homines eius villae, qui graecae seu ruthenicae sunt religionis propter migrationem poponis sine popone non essent, non solum eam emptionem ratam habui, sed etiam fundum poponalem atque adeo eiusdem ecclesiae tenuem satis maiorem faciendum esse putavi, addens videlicet ad prius dimidium alterum dimidium laneum agri, ita deinceps non dimidium, sed integrum laneum omnes et singuli popones modernis et pro tempore existentibus ibidem habeant, teneant et possideant, ita late, longe circumferencialiterque, prout ille assignatus emensuratusque per officiales meos in eadem villa Iablonowa fuerit. Ratione cuius quidem lanei ipse Iwan modernus et pro tempore existentes popones iablonienses tenebuntur ad curiam samboriensem omnia et singula onera, census et datias, omnibus poponibus in hoc capitaneatu vsitatas, etiam antea eisdem impositas, subire, ferre et persolvere pro more et consuetudine antiqua. In cuius rei fidem et testimonium sigillum meum appensum est. Datum in curia regali samboriensi vigesima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

Nos itaque Sigismundus Augustus rex praefatus supplicationi praedictae benigne annuentes, literas supra insertas in omnibus articulis et clausulis approbandas et confirmandas esse duximus, prout approbamus et confirmamus per praesentes literas nostras, robur easdem debitaе et perpetuae firmitatis debere obtinere decernentes, — harum quibus sigillum nostrum est appensum sub testimonio literarum. Datum Petricouiae in conuentu regni generali die vigesima nona mensis ianuarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, regni vero nostri trigesimo quarto. Relatio magnifici Ioannis de Ocziyszyno regni Poloniae cancellarii ac crac. generalis, oszwiączimen., zathorien., samborien., olstinenque capitanei. Ioannes Ocziwski regni Poloniae cancellarius sgtt. (л. 385).

L.

Бориня.

Кор. Жигмонт Август потверджує продажу парафії в с. Борині Ваську попу й Івану дякону. 29 січня 1563 р.

E. Cum expositum coram nobis esset per magnificum Ioannem de Ocziechino, Basilium pop poponatum in villa Borynia capitaneatus nostri Samboriensis una cum curia, aedificiis, agris, pratis, aliisque attinentiis Vaskoni pop et Iwano diakono fratri eius rittus graeci de villa Wyszoczkie iusdem capitaneatus pro certa pecuniarum summa vendidisse, supplicatum nobis est, ut eandem venditionem approbare dignaremur, nos itaque iudicantes eundem Vaskonem pop eo loco dignum administrandoque poponatu aptum ac idoneum esse, id quod multorum commendationibus, pro illo apud nos factis, comperimus, eandemque venditionem poponatus predicti approbamus damusque prefato Vaskoni pop facultatem praedictum poponatum tenendi fructusque omnes poponatum ipsum concernentes tollendi et pro arbitrio suo more aliorum poponum rittus graeci disponendi, saluis tamen in eodem poponatu tributis, censibus et aliis iuribus nostris, more aliorum poponum nobis pendi solitis. (л. 411 v.).

LII.

Бабина і Береги.

Кор. Жигмонт Август потверджує надання парафії в с. Бабиній і Берегах съвящ. Андрію, зроблене кор. Боною. 3 лютого 1563 р.

E. Cum nobis nomine religiosi Andreae poponis in villis nostris Brzegi et Babina districtus Samboriensis per certos consiliarios nostros supplicatum nobis esset, ut eundem praedictum poponatum in eius possessione (secundum priuilegium a serenissima olim principe domina Bona Dei gratia regina Poloniae et parentis nostra charissima eydem datum) reseruare ad vitae eius extrema tempora dignaremur, nos habentes commendatam praefati Andrei pop probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam, eundem poponatum praedicto Andreae pop conferrimus cum omnibus agris, pratis, hortis, in quorum hucusque possessione fuit, ad extrema vitae eius tempora, concedentes illi omnimodam facultatem praedictum poponatum administrandi, regendi, fructusque et prouentus ex eo omnes obueniens pro se tollendi et percipiendi ac in usus suos beneplacitos conuertendi, saluis

nihilominus remanentibus censibus, tributis et iuribus nostris. Et si necessitas postulauerit, liberum nobis erit eundem poponatum pro summa sedecim florenorum, per serenissimam domina Bonam reginam praefatam in eodem poponatu inscripta eximen. (л. 446 v.).

LIII.

Ж у п а н и.

Кор. Жигимонт Август потверджує права вйта Симона Постола на вйтівство і парафію в с. Жупанах. 20 лютого 1563 р.

E. Cum prouido Simoni Posthol villae nostrae Zupanie in capitaneatu Samboriensi consistentis sculteto ad eroneam narationem facta fuisset potestas literis nostris locand. de cruda radice villam nouam in fundo capitaneatus Samboriensis locoque communi appellatione Zupanie nuncupato, nos relatione certorum consiliariorum edocti, eam ipsam villam Zupanie esse iam pridem locatam colonis, literas eiusmodi etsi priores nostras propter errorem eiusmodi mutandas necessario existimauius, proventus tamen eidem sculteto assignatos, quorum usumfructum hucusque retinere debere, ex eisdem literis decerptos, hic inserendos et denuo ipsi dandos esse praesentibus putauimus, nempe duos laneos agri, tertium vero pro poponatu, per Simonem predictum et eius successores iure scultetiae possidendos, una cum molendino ad molenda frumenta et altero folusz vocato ad praeparandos pannos, necnon taberna per ipsum Simonem vigore priorum literarum nostrarum praedictarum constructa et usque diem possessa, cum fructibus et utilitatibus, nunc et temporibus futuris in usus suos et suorum successorum conuertendis, ac cum omnium dationum, quascunque villae praefatae ad curiam nostram daturi sunt, tertia parte percipienda, eo insuper adiecto, ut incolae villae praefatae Zupanie memorato Simoni sculteto praedicto et ipsius successoribus tortas et equorum cincturas, alias popragi, bis in anno dare et tres dies singulis annis, orando videlicet metendo et falcastrando, laborare teneantur, quemadmodum id ipsum aliae villae vicinae scultetis suis praestare consueuerunt; ipse vero scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus ratione praemissorum de scultetia praedicta in duobus equis, quoties necesse fuerit, armati seruire et alia onera, dationes et contributiones omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in capitaneatu Samboriensi existentium tolerare et prestare teneantur, et quod preteraea nobis et successoribus nostris non requisitis dictam scultetiam cuique obligare, vendere aut quouis modo alienare non poterint (л. 378 v.).

LIV.

Висоцько Нижнє і Ботелка.

Кор. Жигимонт Август потверджує съвящ. Гриця в володінню парафій в с. Висоцьку Нижнім і Ботелці. 31 липня 1564 р.

Poponatus villarum Wiszoczkie et Botelka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Notum facimus quorum interest universis, quia adducti supplicationibus quorundam consiliariorum nostrorum, pro religioso Gregorio alias Hricz, religiosi olim Romani filio successoreque legitimo a quondam Kostho Kiriak descendente, apud nos factis, ipsum Hricz in poponatu duplici, altero in Wyszoczkie Nizne altero in Bothelka villis nostris ad capitaneatum nostrum Samboriensem pertinentibus, conseruandum duximus, prout conseruamus ad vitae eius extrema tempora, dantes ei et concedentes plenariam facultatem dictos poponatus siue synagogas habendi, utifruendi, possidendi cum omnibus utilitatibus, fructibus, prouentibus, redditibus et omnibus usibus, quatenus in eorum possessione et usufructu existat. Promittimusque pro nobis et successoribus nostris, nulli nos neque successores nostros consensum ad redimendum poponatus siue synagogas dictas de manibus illius daturus, neque nos ipsos aut successores nostros pro ulla necessitate nostra redempturos, sed potius in praedicta synagogarum possessione conseruatos et defensores, mortuo autem eo dictae synagogae seu poponatus rursus ad nos nostramque liberam dispositionem pleno iure redibunt, summa tantum, si qua vel desuper fuerit, vel taxatione commissariorum nobis deputatorum assignata, successoribus eius plenarie et sufficienter persoluta, iuribus tamen nostris ibidem saluis et integris manentibus, harum quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio literarum. Datum in conuentione generali regni Parczouiensi die sabbati ante festum Mariae niuis proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, regni vero nostri trigesimo quinto. Relatio magnifici Valentini Dembienski cancellarii regni lubomiliensisque capitanei. Valentinus Dembienski Regni Poloniae cancellarius sc̄t. (л. 410).

LV.

Б е р і ж о к.

Самбірський староста Ян Старжеховский надає вїтївство в с. Новім Березї Яцку і Фединї, а оден лан призначає на церкву. 22 квітня 1566 р.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobicensisque etc. capitaneus.

Universis et singulis, harum noticiam habituris et inspecturis. Quia ego habens potestatem seu priuilegium, sibi a sacra regia maiestate concessum, locandi villas in capitaneatu Samboriensi propter augmentationem prouentuum eiusdem capitaneatus, itaque cum rem oculis subiectam haberem, quod inter villas Zukotin et Lomna villa locari possit incipiendo a villa Zukotin, ab eo loco, ubi Paulus Radeczki iudex samboriensis cum domino Martino Falezcki equitauit et signauit, — itaque ego cum scirem villas locandas non posse melius, quam industria scultetorum, qui ad se vocarent homines locari, habens itaque comendatam probitatem prouidorum Iaczkonis et Faedine scultetorum de Lomna, illis facultatem plenam colonos locandi ab eo loco quotenu[s]que locari possint usque ad riululum dictum Dechowiecz in cruda radice, sine praeiudicio et damno aliarum villarum adiacentium. Et ut praefati sculteti in locatione eiusdem villae (cui cognomen Bereg datum) diligentius et acuratius intendant, illis duos laneos agri et quartam unam ad scultetiam extirpare admisi et dedi. Molendinum ac torquatile etiam illis in fluuio, cui prefata villa adiacet, de quo ipsi de incolis, quos locabunt, emolumenta percipient, adificare admisi, nec non tabernam et hortulanos in villaggio comuni als nawsziu, quotquot locari possint. Tertium verum laneum propter poponem illis extirpare admisi. Nec non tertiam partem de dationibus omnibus regiis post expiratam libertatem habebunt et de incolis labores in anno tres dies, strennas, tortas, more aliorum scultetorum in eodem capitaneatu. Quam scultetiam praefati Iaczko et Fedina tenebunt, habebunt et possidebunt cum suis successoribus perpetue et in aeuum, nec de illa condescendere tenebuntur, donec summa, illis ex taxatione scultetiae legittime proueniens, numerabitur, iuribus regalibus saluis in toto permamentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum est subimpresum. Datum in Sambor feria secunda post dominicam conductus Paschae proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto (л. 329).

Грамоту сю потвердив кор. Жигимонт Август 5/V 1567 р. (ib.).

LVI.

Дубова Яблінна.

Староста Ян Старжеховский за проханнем селян Дубової Яблінки позволяє їм поставити церкву, а парафію сю надає війтовому сину Дмитрови. 22 квітня 1566 р.

Poponatus villae Dubowa Iablonka.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, palatinus terrarum Podoliae, samboriensis, drohobycensisque etc. capitaneus.

Universis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis. Quia ego inhaerendo priuilegio per sacram maiestatem regiam mihi concesso super foundationem poponum, petitionibus itaque incolarum de Dubowa Jablonka benigne annuens, qui petierunt, ut illis ecclesiam rittus graeci aedificandam admitterem et de popone illorum prouiderem, qui cognoscere Deum errudire illos posset, — itaque ego habens comendatam probitatem et industriam religiosi Dmitr poponis, filii prouidi Wassko, de eadem villa sculteti, illi poponatum in eadem villa Dubowa Jablonka concessi et administrationi praefatae ecclesiae diligentius et acuratius intendant, illi laneum agri una cum agris, pratis, prout alii popones in aliis villis possident, extirpare concessi, incolaeque praefatae villae de singulis areis per unam cassulam auenae, prout et in aliis villis, singulis annis sibi dare tenebuntur et erunt astricti. Quem poponatum cum eius omnibus prouentibus praefatus popo Dmitr tenebit, habebit et possidebit cum eius successoribus perpetuo et in aeuum, iuribus tamen regalibus in toto saluis permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum subimpressi. Datum in Sambor feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto. (л. 417).

LVII.

Р и к і в.

Староста Ян Старжеховский поручає Михалку Риковскому осадити село Вахновату (Риків) і надає йому в ній війтівство, а оден лан призначає на церкву. 4 квітня 1567 р.

Joannes Starzechowski de Starzechowicz, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobicen. etc. capitaneus.

Universis et singulis praesentium noticiam habituris et inspecturis significo praesentibus, quia¹⁾ ego habens plenam ac priuilegiatam a sacra mtte potestatem villas nouas locandi ac in vetustioribus villis plures colonos secundum quantitatem fundi situandi et hoc propter augmentationem proventuum sac. r. mttis ac reipub. iu capitaneatu Samboriensi, itaque cum cert[i]orem oculis subiectum haberem, quod in riuulo dicto Bachnowati et in rostoka, alias na useziu riuuli dicti Rikow villa seu incolae triginta locari sine damno aliarum villarum adiacentium locari possent et hoc usque ad riuulum dictum Polichacz, determinantem, capitaneatum Samboriensen cum capitaneatu Striensi, et quoniam situatio villarum in praefato capitaneatu nonnisi cura et diligentia scultetorum

¹⁾ В оригіналі: quieti.

fieri consuevit, itaque ego habens commendatam probitatem et seruitia prouidi Michalkouis dicti Rikowski, illi in praefatis riuulis sibi contiguus villam locandam et cognomine vocandam Bachnowata admisi et concessi. In qua villa coloni locati libertate aliarum villarum more gaudebunt ad expiratam libertatem, census et dationes sicut et in aliis villis vicinioribus dare et persoluere tenebuntur. Et ut praefatus Michalko diligentius et acuratius locationi eiusmodi villae intendat, illi et eius successoribus scultetiam in praefata villa dedi et concessi, ad quam scultetiam illi et eius successoribus liberum erit ei extirpare duos laneos agri pro scultetia et tertium laneum pro locatione poponis; molendinum etiam cum rota torquatili et tabernam pro usu suo aedificabit et construet, tertiam etiam partem de omnibus dationibus regiis post expiratam libertatem more aliorum scultetorum habebit; incolae etiam per eum locati in praefatis riuulis illi labores singulis annis, videlicet unum arare, alium metere et tertium falcastrare tenebuntur, strennas etiam ac tortas, sicut et aliis villis incolae suis scultetiis dant, dare et persoluere tenebuntur. Quam quidem scultetiam in praefata villa, per eum locata, praefatus Michalko cum suis successoribus tenebit, habebit et possidebit, cum agris, pratis et omnibus attinentiis, prout etiam sculteti in aliis villis tenent et possident. Nec prius praefata scultetia ab illo vel eius successoribus adimetur, donec illi summa ex taxatione legitime proueniens numerabitur. Molendinum vero praefatus scultetus in loco dicto Cziesznina vbi ambo riuuli Bachnowaty et Rikow construet, iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anni eiusdem. (л. 449).

Сю грамоту потвердив кор. Жигимонт Август 8 квітня 1569 р. (іб.).

LVIII.

Кор. Жигимонт Август позволяє сину риківського війта Стецьку збудувати церкву в с. Рикові й надає йому сю парафію. 5 мая 1567 р.

Super proponatum villae Rikow priuilegium originale.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos habentes rationem operae et laboris prouidi Michalkonis, in villa nostra Rikow ad praefecturam Samboriensem pertinenti sculteti, quos in excolenda et locanda de noua radice villa eadem nostra, Ry-

kow sedulo praestitit et impendit, et ad huc praestare et impendere non cessat, volentes quoque, ut non solum ille, sed et filius ipsius Steczko fructum et utilitatem eorum laborum ipsius percipiat, volentes praeterea commoditati subditorum nostrorum eiusdem villae colonorum rittus graeci hoc in passu consulere, ut eo facilius et commodius villam eandem nostram incollant, admittendum duximus, uti quidem admittimus praesentibus praenominato Steczkoni eiusdem Michalkonis sculteti filio, ut ille in eadem villa nostra Rykow synagogam seu ecclesiam ritus graeci in loco, qui potissimum ad id idoneus illi videbitur, extruat, atque in eadem ecclesiae seu synagoga per eum extruenda ipsum in poponem cum omnibus praerogatiuis, ad popones rittus graeci more aliarum ecclesiarum eiusdem rittus in aliis villis nostris pertinentibus, iam ex nunc constituimus. Et ut idem Steczko eidem poponatu diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis intendat, admittimus et concedimus illi, ut ipse sibi pro eodem poponatu unum laneum agri ac prata secundum proportionem eiusdem lanei agri in eo loco ubi id sine damno nostro et aliorum subditorum nostrorum, extirparet eaque cum suis successoribus ad eundem poponatum eodem iure, quemadmodum alli popones in allis villis nostris, teneat et possideat temporibus perpetuis. Quem quidem poponatum ipse Steczko et sui successores cum omnibus praerogatiuis, dationibus et contributionibus et oneribus, idque cum omni iure, dominio et proprietate tenebit habebit et possidebit perpetuis temporibus, prout alii popones in aliis villis nostris poponatibus suis utuntur illaque tenent et possident. De quo nihilominus poponatu seu laneo agri per eum extirpando ipse Steczko et sui succesores nobis et successoribus nostris dationes, census, tributa aliaque onera more aliorum poponum in praefectura samboriensi existentium soluere ac pendere tenebitur, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentu generali regni feria secunda post dominicam rogationem proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni vero nostri trigesimo octauo. Relatio reuerendi Petri Miskowski, regni Poloniae vicecanc. decani crac., gnesnen., plocen., lancicienque praep. Petrus Myszkowski regni Poloniae vicecancellarius. (л. 452—3).

LIX.

Жукотин.

Стар. Ян Старжеховский позволяе за проханнем селян поставити церкву в с. Жукотині й надае парафію сю сьвящ. Лехну. 17 марта 1567 р.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту, забезпечуючи сю парафію згаданому Лехну і його сину до віку. 21 лютого 1570 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc.

Significamus universis, oblatas nobis esse literas papireas sub titulo et sigillo magnifici olim Ioannis Starzechowski. terrarum Podoliae palatini, samboriensis drohobyensisque capitanei, certam erectionem seu locationem poponatus in villa nostra Zukothyn in se continentes supplicatumque est nobis, vt easdem litteras omniaque ac singula in eis contenta autoritate nostra regia approbare et confirmare dignemur, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur estque talis.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobyensisque etc. capitaneus.

Significo praesentibus universis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia ego habens a sac. regia mte potestatem priuilegiatam popones ac scultetos in capitaneatibus Samboriensi et Drohobicensi statuendi, prout de hoc priuilegium in actis samboriensibus contentum latius canit, itaque ego petitionibus colonorum de villa Zukothyn, ut illis in poponem hominem probum et idoneum constituere benigne annuendo, habens comendatam probitatem religiosi Lechno de eadem villa Zukothyn, illum in poponem in eadem villa Zukothyn constitui. Ut autem cultui diuino et ceremoniis praedicationique verbi diuini ibidem in ecclesia ritus graeci diligentius ac accuratius intendat, illi ad eandem ecclesiam duos laneos agri inter villas Łomna et Zukothyn dedi et concessi, unum videlicet laneum penes ecclesiam ex una parti villae tendentem per convallem alias przess horb dictum Wasziowka ad superficiem montis dicti Roslucz terminantem et in aliam partem villae tendentem dlugi horbem ad superficiem montis dicti Dubiany, aliam vero laneum inferius villae Dniestrik quae ad praesens nouiter locatur in cruda radice in loco dicto Magna Polonia, tendentem per conualem seu conuallis Ichnatowski, Kopachowicz et Malinowski et in aliam partem villae tendentem per conualles dictos Dupiniecz et Czeschowaty ad conuales dictos Muczone terminantem, qui lanei debent esse sine damno et praeiudicio incolarum. Quam ecclesiam et cum laneis praefatis praefatus popo Olechno cum sua posteritate tenebit, habebit et possidebit cum agris als z lazmi, campis et omnibus prouentibus, prout alii popones in aliis villis tenent et possident, inquilinosque tres pro usu suo in suis laneis illi locare liberum erit, decimasque manipulaneales als skopsczyzne ex incolis, prout alii popones, habebit, strennantiam ex incolis pro festo Paschae habebit, dationemque ex ouibus et suibus dare non tenetur nec sui successores tene-

buntur, mollireque¹⁾ sine mensura in sculteti molendino illi liberum erit. Quem quidem poponatum praefatus popo Olechno cum suis posteris tenebit, habebit et possidebit cum omnibus et singulis prouentibus, prout alii popones in aliis villis tenent et possident, iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor feria secunda post dominicam quadragesimae iudica proxima anno Domini 1567.

nos itaque Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi huic annuentes, praeinsertas literas in omnibus eorum punctis, clausulis, articulis, conditionibus approbandas ratificandas et confirmandas duximus, prout approbamus ratificamus et confirmamus hisce literis nostris, decernentes eas et omnia in eis contenta vim et robur debitae firmitatis habituras. Volentes autem maius gratiae nostrae testimonium erga praedictum Lechno modernum poponem declarare, eundem ac Iwan eius filium legitimum in quieta ac pacifica dicti poponatus possessione conseruandum ac relinquendum duximus, prout conseruamus ac relinquimus praesentibus literis nostris usque ad extrema utriusque illorum vilae tempora, dantes et concedentes eisdem poponibus eodem poponatu omnibusque et singulis fructibus ac prouentibus, agris, campis superius expressis, ad dictum poponatum pertinentibus, utifruui ac in fundo proprio eiusdem poponatus molendinum pro usu et propria necessitate dicti poponatus et poponis extrui, sine tamen praeiudicio et damno honorum mensae nostrae ac subditorum nostrorum. Quod universis ac singulis, nominatim autem generoso Stanislaw Herborth de Fulstyn, castellano leopoliensi, samboriensi, drohobycensique capitaneo ac terrarum Russiae zuppario aliisque capitaneis nostris samboriensibus pro tempore existentibus eorumque vicesgerentibus denuntiantes, mandamus, ut praefatos Leszkonem et Iwan in quieta ac pacifica possessione praedicti poponatus omniumque ad eum pertinentium non impediunt eosque in ea conseruent pro gratia nostra. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warszawaie die ultima menses februarii anno Domini 1570, regni vero nostri anno quadragesimo primo. Relatio reverendi Francisci Craszinski de Craszne, praepositi plocensis ac regni Poloniae vicecancellarii. Franciscus Craszinski r. P. vicecancellarius. (л. 469 v.—470).

LX.

С м е р е ч к а .

Самбірський староста Ян Старжеховський дозволяє збудувати церкву в с. Смеречці й надає парафію Сижку Мишковичу. 6 квітня 1567 р.

¹⁾ В оригіналі: mollirereque.

Кор. Жигимонт Август потверджує сю грамоту. 17 падолиста 1567 р.
Pononatus villae Smereczka.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, exhibitas coram nobis esse literas in papiro scriptas, sub titulo et sigillo magnifici olim Ioannis Starzechowski de Starzechowicze, palatini Podoliae, samboriensis drohobicensisque capitanei emanatas, sanas, saluas nulliquo vicio aut suspicioni obnoxias, continentes in se concessionem locationis de noua radice villae in fluuio dicto Smereczka, supplicatumque est nobis, ut easdem literas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus confirmare, ratificare et approbare dignaremur, quarum literarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

Ian Starzechowski [s] Starzechowicz woiewoda ziemie Podolskiej, samborski, drohobyczki etc. starostha.

Znaiemo czynię wszem wobecz, kthorym by naliezalo albo ku wiadomosci przyszlo, iz ia będąc powinien rozmnazacz pozythki krolia iego moszci, dopuscizlem ossadzacz wiesz na szyrowym korzeniu na potoku rzeczonym Szmereczka, alie izby lepszy porządek byl w tei ze wszi, thedy za prozbą gromady y thez za zalieceniem naboznego Symka Miskowicza, dopuscizlem mu czierkiew zbudowacz w teize wszi Smereczcze we wloszci Samborskiej, aby then tho przerzeczony rządzil y sprawowal gromadę wszythkę wedlug porządku wiary grzeckiey albo ruski, za czo mu wszyszi ludzie w przerzeczonei wszi podathki albo dochody tako iako inszym popom we wsziach przynaliezających powinni będą dawacz. K thei ze czerkwi przydalem mu lan roli na szurowym korzeniu, ktory szobie ma wyprawicz, thyz będzie wolny od dani baraniei y wieprzowy, tak iako inszy popowie, alie królowi iego moszci wszeliakie podathki y onera wedlug wszych popow będzie powinien oddawacz y podeimowacz. Będę mu tyz powinien przywiliey u krolia iego moszci wyprawicz do zywotha tegosz popa. A ku lepszemu sz[w]iadeczthwu albo wiadomosci pieczęcz szwą przycisznącz roskazalem y ręką wlasną podpiszalem szie. Dan w Samborze w niedziale przewodną roku Bozego thysziącznego pieczszethnego sesczdziészatego siodmego. Idem qui supra manu propria.

nos igitur Sigismundus Augustus rex praenominatus, supplicationi eiusmodi benigne annuentes, literas supra insertas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis et conditionibus auctoritate nostra regia approbandas, confirmandas et rattificandas esse duximus, prout, quantum de iure est, confirmamus, rattificamus et approbamus praesentibus literis nostris, decernentes easdem vim et robur debitaе fir-

mitatis obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum in Liebiedziow die decima septima nouembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Miskowski confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae vicecancellarii. Petrus Miskowski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (л. 268 v.—9).

LXI.

Л и п е.

Кор. Жигимонт Август надає парафію в с. Липю місцевому віиту Демяну. 4 червня 1567 р.

Poponatus vilae Lipie.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod nos habentes rationem operae et laboris prouidi Demian, in villa nostra Lipie ad praefecturam Samboriensem pertinenti sculteti, quos in excolenda scultetia hac et in locandis hominibus eiusdem villae, tum etiam in extruenda sinagoga seu ecclesia rittus graeci in eodem villa nostra Lipie praestitit et impendit et adhuc praestare et impendere non cessat, nonnullorum hominum fide dignorum testimonio certiores facti, illum ad exercendum in eadem sinagoga rutenici poponatus officium idoneum et commodum futurum, volentes quoque commoditati maioris subditorum nostrorum eiusdem villae colonorum rittus graeci, hoc in passu consulere, ut eo facilius et commodius villam eandem nostram incolant, prenominatum Demianum in eadem sinagoga seu ecclesia rittus graeci, in villa eadem nostra Lipie per eum iam extracta, in poponem cum omnibus iuribus et praerogatiuis, ad popones rittus graeci more aliarum ecclesiarum eius rittus graeci in aliis villis nostris vicinis pertinentibus, iam ex nunc constituendum duximus, uti quidem per praesentes constituimus. Et ut idem Demian eidem poponatu¹⁾ diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis ecclesiasticis intendat, admittimus et concedimus illi, ut ipse sibi pro eodem poponatu unum laneum agri ac prata secundum proportionem eiusdem agri in eo loco, ubi id sine damno nostro et siluarum nostrarum ac aliorum subditorum nostrorum praeiudicio fieri poterit, de cruda radice extirparet, in quo quidem laneo agri hortulanos pro usu suo secundum arbitrium suum locare poterit ita quidem ut eundem laneum agri cum agris modo praemisso extirpandis ad eundem poponatum eodem omni iure, quemadmodum alii popones in aliis villis nostris, dictae villae nostrae

¹⁾ В оригіналі: poponi cui.

Lipie contiguus, tenent, cum suis successoribus teneat et possideat perpetuis temporibus. De quo nihilominus laneo agri per eum extirpando ipse Demian et sui successores nobis et successoribus nostris dationes, census, tributa aliaquae onera omnia more aliorum poponum eiusdem rittus graeci in aliis villis nostris, dictae villae Lipie proxime circumcirca adiacentibus et contiguus, soluere et pendere tenebuntur, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper manentibus saluis. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Piotrcouiae in conuentu generali regni die quarta mensis iunii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, regni vero nostri trigesimo octauo. *Relatio* reverendi Petri Miskowskii regni Poloniae vicecancellarii decani crac., gnesnen., plocen., lancicque praepositi. Petrus Miskowski regni Poloniae vicecancellarius sgtt. (л. 350).

LXII.

Б и л и н а.

Староста Ян Старжеховский за проханнем селян с. Билини, позволяє їм поставити церкву, а съвящеником позволяє бути Андрію Бачинському. 9 червня 1567 р.

Poponatus villae Bilina.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis drohobycensisque capitaneatus etc.

Recognosco praesentibus, quibus interest, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia inhaerendo priuilegio sanctae regiae maiestatis super liberam locationem poponum et ecclesiarum in villis regiae maiestatis capitaneatus Samboriensis, mihi concesso, et hoc propter ordinatam conseruationem incolarum et prouentuum augmentationem, itaque peti(ti)onibus subditorum de villa Bilina benigne anuentes, qui petierunt, ut ilis poponem bonum et idoneum hominem ad gubernandam ecclesiam rittus graeci in eadem villa concederem, itaque ego, habens comendatam probitatem et in rebus ecclesiasticis rittus graeci peritiam religiosi Andreae filii nobilis Pauli Baczinski, illi poponatum in eadem villa Bilina dedi et concessi; ut administratione praefatae ecclesiae acuratus intendat, dedi et concessi illi medium laneum agri cum pratis, hortis certis, prout sibi emensuratum est. Quam quidem ecclesiam praefatus Andreas popo administrabit et una cum praefato laneo agri tenebit, habebit et possidebit una cum suis successoribus perpetuis temporibus, iuribus vero regalibus et contributionibus, ex poponibus pendi solitis, saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum, praesentesque literae in acta castrensia sunt actitatae. Datum in Sambor feria secunda post octauas corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo (л. 424).

LXIII.

Горішній Лужок.

Староста Ян Старжеховський за проханням громади дозволяє збудувати церкву в селі Горній Лужок і надає сю парафію сьвящ. Андрію. 23 червня 1567 р.

Ioannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis drohobicensisque etc. capitaneus.

Significo praesentibus quibus interest praesentibus et futuris, praesentium noticiam habituris et inspecturis, quia ego volens subditis sac. r. mtis rittus rutenici in villa sac. regiae mtis capitaneatus Samboriensis Gorny Luzek de popone eiusdem prouidere praefataeque villae incolarum petitionibus in ea re benigne annuentes habentesque commendatam probitatem et industriam religiosi Andrei, ipsum in poponem in eadem villa circa synagogam constituendam duxi. Et ut praefatus Andrei prefato poponatu diligentius et acuratius in administrandis caeremoniis intendat, illi laneum unum agri et cum pomiarki una cum hominibus, alias inter kmiecie pomiarki, emensurandum duxi, prout emensuratum est, una cum pratis, hortis et attinentiis eum poponatum legitime spectantibus. Quod praefatum poponatum ipse praefatus Andrei popo tenebit, habebit et possidebit una cum suis successoribus cum omni iure, dominio et proprietate perpetuae et in aeuum, prout alii popones poponatibus suis vtuntur et illa tenent et possident. De quo quidem laneo dationes, census et tributa quotannis soluere tenebitur, iuribus vero regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum est subimpressum. Datum in Sambor in vigilia festi s. Ioannis Baptistae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo (л. 438).

Грамоту сю потвердив rel. Andreae кор. Жигимонт Август 12/VII. 1567 р. (ib).

LXIV.

Ільничок Долішній і Завадка.

Кор. Жигимонт Август дозволяє війту Івану Лазуровичу поставити церкву в с. Ільничку Малім і заняти місце сьвященика при ній або передати сину, наколи будуть здатні до того. 28 лютого 1568 р.

Poponatus villarum Zawadka et Dolszki.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos volentes, ut in villis nostris capitaneatus Samboriensis Ilniczek Maly seu Dolski et Zawadka nuncupatis, nuper locari et

erigi caeptis, pietatis etiam et religionis christianae subiacciantur¹⁾ fundamenta, ut etiam vel ea ratione colonorum frequentia facilius eo alici queat, prouido Iwan Lazuwicz, earundem villarum nostrarum sculteto, cuius operam in locatione et augmentatione villarum sedulam perspeximus, potestatem facimus per praesentes literas nostras, ut in villa praefata Ilniczek Maly seu Dolski templum rittus graeci errigere ac aedificare in eisque cultum diuinum rittu suo usitato graeco instituire possit. Quod ut facilius perficere possit, concedimus eidem Iwano Lazuwicz, ut in utraque villa praefata per unum laneum agri sine nostro et nostrorum colon[or]um praeiudicio extirpare possit, quos quidem agros, sic ut perfertur extirpandos, nos ad ecclesias seu poponatus aliarum vicinarum villarum nostrarum de more et consuetudine pertinent poponibus eiusmodi debentur, quas quidem utilitates omnes hic pro sufficienter expressis habere volumus. Ut autem ipse Iwan Lazuwicz laboris suis fructum aliquem percipiat, ipsum et eius filios, si qui ad obeundum id munus idonei fuerint, in administratione ecclesiarum seu poponatum praedictorum in villis Ilnik Maly seu Dolski et Zawadka vita illorum durante conseruamus per praesentes literas nostras, idque cum omnibus et singulis eorundem poponatum utilitatibus, uti praemissum est, percipiendis, ita tamen ut si eius filii ad id munus habiles non fuerint, vel interea donec per aetatem idonei reddantur, ipse Iwan ecclesiastica munera omnia sine aliqua cultus diuini negligentia per personas rite ad id institutas explere teneantur et sit astrictus, iuribus etiam nostris ex eiusmodi poponatibus nobis et reipub. debitis saluis ibidem permanentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum appendi iussimus. Datum Knyschyni die decima octaua februarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, regni uero nostri trigesimo octauo. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri Myszkowski confirmati episcopi plocensis et regni Poloniae uicecancellarii. Petrus Myskowski confirmatus episcopus plocensis et regni Poloniae uicecancellarius stt. (л. 387 v.).

LXV.

Кор. Стефан потверджує продажу парафії в с. Завадці Івану поповому сину і забезпечує йому сю парафію до віку. 30 вересня 1578 р.

Poponatus villae Zawadka — aduitalitas Iwano poponi seruit.

Stephanus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Littuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniaeque etc. nec non Transiluaniae princeps.

¹⁾ В оригіналі: sunt iacciantur.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, quod constitutus coram actis cancellariae nostrae minoris prouidus Iwan scultetus in Zawadka palam publice ac per expraessum recognouit, quia de omni iure suo, quod super poponatum in villa Zawadka ad capit. Samboriensem spectanti et pertinenti ipse habeat, honesto Iwano filio poponis cedat ac praesentibus condescendit, supplicatumque est nobis ut in eam cessionem seu condescensionem consensum nostrum regium praeberemus. Cui supplicationi nos, tanquam iustae, benigne annuentes, praefatam cessionem ratam et gratam habentes, confirmamus et approbamus praesentibus literis nostris. Volentes autem gratiam nostram maiorem declarare, bona poponatus praedicti ad vitae extrema tempora praefato Iwan cum omnibus bonis, utilitatibus, fructibus, prouentibus, nullis paenitus exceptis ut prout idem ipse Iwan scultetus, tenebat, habebat ac possidebat, concedendum esse duximus, uti quidem praesentibus literis nostris concedimus, ita tamen ut onera ecclesiae debita supplere teneatur, nihilominus tamen saluis nostris iuribus regalibus ibidem in toto permanentibus — harum quibus manu nostra subscripsimus et sigillum nostrum subappenso subapprimi iussimus testimonio literarum. Datum Praemisliae die ultima septembris anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo octauo, regni vero nostri anno tertio. Stephanus Rex. Walentinus Wroblowski praepositus torunensis. (л. 461).

LXVI.

Кор. Жигмонт III забезпечує парафію в с. Ільничку Долішнім сьвященикам Івану й Климу до віку. 13 липня 1591 р.

Poponatus villae Dolskie priuilegium originale, uide superius admittalitas uero Iwano Iackonis et Clemoni Waskonis filius seruit.

Sigismundus tertius, Dei gratia Rex Poloniae etc.

Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis, quia nos ad intercessionem magnifici Georgii Mniszek de Magna Kunczyce, pallatini sandomiriensis, sanocensis, samboriensis, sokaliensis etc. nostri capitanei, nomine prouidorum Iwani Iackonis et Clemonis Waskonis filiorum, poponum ritus rutenici de villa nostra Dolskie in capitaneatu Samboriensi, apud nos factam, faciendum eo putauimus, ut ipsis eundem poponatum in praedicta villa in aduitalitatis vniciuique pro sorte et interesse illius daremus et conferremus, uti quidem praesentibus damus et conferrimus cum agris seu argulis obsary dictis, de cruda radice in eiusdem villae fundo penes granicies Iadzielskie extirpandis, in quibus quatuor trunci frumenti exseminari possint, molendinoque pro usu tantummodo ipsorum in fluuio per

suum laneum profluente extruendi, ad quod consensu nostro eis praesentibus praebemus, nec non cum aliis omnibus ipsius utilitatibus, prouentibus, redditibus, praerogatiuis, obuentionibus attinentiis et pertinentiis antiquitus ad eum spectantibus universis, nullis prorsus exceptis nec proquoquam alio reseruatis, tenendum, habendum, possidendum pacificeque et quiete utifruendum ad extrema vitae vn̄ius cuiusque seu alterius ipsorum pro interesse eorum tempora; promittimusque pro nobis et serenissimis successoribus nostris, eundem poponatum nec quidpiam ad eum pertinens ab eis ulla ratione amoturos aut alienaturos neque amouendi aut alienandi cuiquam potestatem facturos, quin imo eis totum et illaesum ius aduitalicium conseruatuos et relicturos. In cuius rei fidem praesentes manus nostra subscriptas sigillo regni nostri consignari mandauimus. Datum Crac. 13 mesis iulii anno Domini 159 primo, regni vero nostri anno quarto. Sigismundus rex, — P. Kossinski.

Thenze ma list z podpiszem i pieczęcią iego mczi pana woiewody sendomirskiego, ktorego copia seorsiuie iest przy iego mczi.

LXVII.

Чернецька Яблінка.

Кор. Жигмонт Август надає шл. Дмитру Чернецькому парафію в с. Яблонці Чернецькій до віку його. 29 падолиста 1568 р.

Super poponatum villae Iablonka Czierniecz. aduitalitas.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et haeres.

Significamus tenore praesentium quorum interest universis et singulis, quia nos ad intercessionem certorum consiliariorum nostrorum pro nobili et discreto Demetrio nobilis Steczkonis Czernieczki filio apud nos factam, ipsi officium poponis in sinagoga ritus graeci nec non et vnum laneum agri et prati obszar dicti in loco Zawornikowate nuncupato pro constituendis et locandis in eodem¹⁾ hortulanis in villa nostra Iablonka Czernieczka consistentem et locandum et ad capitaneatum nostrum Samboriensem pertinentem dandum et conferendum duximus, uti quidem damus et conferimus praesentibus literis nostris per ipsum Demetrium Czernieczki officium poponatus cum laneo agri et prato aliisque omnibus attinentiis, pertinentiis et utilitalibus, praesertim vero unius sexagenae frumenti cuiuscunque grani et saeminis ad eundem poponatum pertinentis, tenendum, habendum, possidendum eoque ad tempus vitae sue extremum, quemodmodum antiquitus more aliorum poponum tenebatur et possidebatur, pacifice utifruendum, pro-

¹⁾ В оригіналі: in ab id.

mitentes verbo nostro regio pro nobis et serenissimis successoribus nostris, neque nos neque successores nostros cuique consensum nostrum ad redimendum eundem poponatum cum omnibus utilitatibus illi adiunctis daturus neque pro mensa, fisco, siue coquina aut alia necessitate nostra et reipub. ipsum esse redempturos, sed eum ipsum esse ad extrema vitae tempora tuituros et conseruatuuros, quibus tamen nostris ibidem saluis et integris, harum, quibus sigillum nostrum et subappensum, testimonio literarum. Datum Warszauiae die vigesima nona nouembris anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. Relatio magnificum Valentini Dembinski de Dembiany, regni Poloniae cancell. etc. Valentinus Dembinski regni Poloniae cancellarius. (л. 467 v.—8).

Альфаветичний показчик осад¹⁾.

Бабина 52.	Кривка 48.	Росохач 46.
Береги 52.	Кульчиці 49.	Самбір Старий 30.
Беріжок 55.	Линька 43.	Смеречка 60.
Билина 62.	Липє 61.	Сприня 32.
Бориня 51.	Лімна 13.	Стрільки 41.
Ботелка 54.	Лопушанка Лехнова 36.	Тершів 8.
Ванівці ²⁾ 9.	Лопушанка Хомня 28.	Тисовець 39.
Висоцько Нижнє 11, 54.	Лужок Горішній 63.	Тиха 45.
Вовча 40.	Любогіре 25.	Торчиновичі 10.
Головецько 6—7.	Михновець 20.	Турка 37.
Грозьова 31.	Мокряни 15.	Ушне 26.
Дністрик 27.	Мшанець 17.	Хашів 21.
Жукотин 59.	Напчівка 24.	Черхзва 1—4.
Жупани 53.	Недільна 19.	Яблінка Дубова 56.
Завадка 38 і 65.	Півяни 42.	Яблінка Чернецька 67.
Ільник 22.	Плосььке 16.	Яблонова 50.
Ільничок Долішній 64 і 66.	Потік Великий 44.	Яворів 47.
Ісаї 18.	Прислоп 29.	Ясениця 23.
Кобло 5.	Риків 57—8.	Ясінка 12.
Коблянська боля 33.	Рипяни 34.	
Котковичі 35.	Ровлуч 14.	

¹⁾ Цифра означає число документа.

²⁾ В оригіналі документа надписаний: Venditio areae ad sinagogam in Terszow, тому й видрукований при Тершові, але се, очевидно, похибка: документ належить до Ванівця.

ДЕЯКІ ПРИЧИНКИ

до поправнішого видання поезій ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

[Замітки до „Кобзаря Тараса Шевченка“, зредогованого д-ром Омеляном Огоновським і виданого Товариством ім. Шевченка у Львові 1893.]*)

Написав Юліян Романчук.

Через цензурні перепони не могло і не може повне видання поезій Шевченка появи́ти ся в Росії. В найповні́йшій, о скілько знаю, зі всіх російських видань, виданню Балашева в Петербурзі в 1884 року, хибує, на 212 всіх поезій Шевченка, 23, а крім того є множество коротших і довших пропусків у иньших поезиях. Треба отже видавати Шевченка за границею. Доси появи́ли ся три повні видання, повні, розуміє ся, на стілько, на скілько можна було кождим разом здобути ся; всі три вийшли в Австрії.

Перше з сих видань вийшло, як звісно, у Львові в рр. 1867—1869, в двох томах. Воно робило ся в дуже трудних обставинах, людьми молоденькими, без критики і системи та і без претенсії до того, і мало на цілі подати публиці чим скорше

*) Сі замітки написав я ще перед 5 роками, кілька місяців по виході Кобзаря. Я готовив ся їх доповнити, та не вespівши сего й доси, не отягаю ся довше подати їх хоч так, як тогди написав, бо нині може ще пильні́ша потреба очистити видання Шевченка від множества всіляких похибок. Все написане я лишаю без зміни, а тільки пропустив або влагодив деякі слова про особи, що тимчасом померли. — *Примітка автора.*

всі Шевченкові твори вкупі, передовсім же ті, що визначають ся горячим патріотизмом і свобідним духом, яких отже не було в російських виданнях або котрі й зовсім не були ще друквані. З того вийшло, що поезії розміщені там без всякого ладу, в тексті чимало похибок, декуди й пропущення, багато творів Шевченка бракує (н. пр. Іван Гус, Марія, Сьвіте ясний і и.), а за те поміщено й таке, чого Шевченко не писав (Ще не вмерла Україна).

Друге повне виданне, в Празі 1876 в 2 томах, показує значний поступ. Поезії упорядковано систематично. Правда, з практичних оглядів треба було їх розмістити в окремих томах, відповідно до того, чи російська цензура їх допустила і вони вже були в російських виданнях, чи ні; але в кождім томі вони були упорядковані хронологічно. Текст був поправлений і доповнений, а до него додано немало варіантів. Особливо ж додано багато нових творів, а викинено те, що не шевченківське. Але й се виданне має ще свої немалі хиби. Текст зредатований без критичного хисту, отже лишило ся в нім багато помилок (декуди він навіть гірший від львівського!) і деякі пропущення, тай вийшли й сюди також твори неавтентичні.

На жаль, ані по першім, львівськім, ані по другім, праськім, виданню Шевченка не появилася хоч трохи подрібніша критика, що виказала би спеціально їх хиби і тим уможливила б або улєкшила б нове поправне виданне, — хоч такої критики просила виразно редакція праського видання в передмові до 2-го тому. Через те і в третім, найновішій виданню Шевченка, хоч воно показує дальший поступ в упорядкованню, в тексті і в повноті (додано 5 нових поезій і деякі частини, що були опущені в давніших виданнях), все ж таки лишили ся ще декотрі недостачі того самого роду, які були в праськім виданню: помилки і пропущення в тексті та й уміщення творів неавтентичних.

Щоби запобігти хоч в часті повторенню тих хиб і в будучих виданнях, я взяв ся написати свої замітки. Я не пишу повної й основної оцінки найновішого і попередніх видань Шевченка: сього не дозволяє мені мій час ані я не спеціаліст до такої роботи. Я подаю лише те, що мені при читанню сього видання, як і попередніх видань, впало в очи, а чого доси, видко, ніхто не зауважав або бодай не подав прилюдно до відомости, а що про те може придати ся для критичного або більше

поправного видання поезій Шевченка. Я не розбирав, ба й не прочитав навіть цілого найновішого „Кобзаря“, тому й застерігаю ся против евентуального припущення, що я все те, до чого не ставлю ніякої замітки, уважаю вже за зовсім добре, що не потребує поправи. Я радше хочу заохотити иньших, що мають більше часу, можности і компетенції, щоби і вони подібним способом розбирали се видання і тим ще в більшій мірі причинили ся до доброго видання будучого: се ж, думаю, повинно бути обовязком кожного, хто хоть трохи має до того спромогу.

Правда, одна трохи ширша оцінка сього нового видання Шевченка появила ся. В 10, 11 і 15 н-рах часописи „Народ“ 1894 р. подана стаття М. Драгоманова: „Т. Шевченко в чужій хаті його імени.“ Я, побачивши початок сеї статії, здержав ся з писанням моїх заміток; але прочитавши її всю виджу, що вона дуже мало може причинити ся для тої ціли, яку я мав на оці.

При таких виданнях, як поетичні твори Шевченка, треба дбати: про добрий, поправний текст, про автентичність і повноту творів, а потім ще про відповідне їх розміщення, упорядкованне. П. Драгоманов у своїй статті порушив тільки сю третю точку, власне найменше важну, а дві перші, далеко важніші, зовсім поминув. За те запустив ся в розбиранне приміток редактора до декотрих творів. Се ж річи більше побічні; видання Шевченка (чи якого там автора) могло б їх і зовсім не мати, як се й звичайно буває, а про те бути дуже добрим. Я говорити буду тільки про тамті три точки, а особливо про дві перші.

Одну тільки замітку наперед мушу тут спростувати. Д. Драгоманов, не знаю вже котрий раз, повтарає і з великим натиском підносить докір, що, хоч у Галичині від 1873 року існує Товариство ім. Шевченка, „перше скільки небудь повне видання творів його, в українській мові писаних, мусіло виходити в Празі.“ Докір сей безпідставний. Твори Шевченка не „мусіли“ виходити в Празі: під такими самими а навіть може й під легшими умовами, о скільки знаю, могли були вийти у Львові; але редактори їх Прага була догідніша, він там тогди пробував, і через те вони там вийшли.

Вертаю до нового львівського видання „Кобзаря“. Воно безперечно найповніше і найліпше зі всіх дотеперішніх видань, а притім і дешевше від видання празького, хоч йому не уступає

що до зверхньої краси. Але сам редактор заявляє, що „про критичне впорядкування тексту не міг і думати“ та що „треба було вдоволити ся важнішими виданнями поетичних творів Шевченка і відтак порівнянням різних варіантів тексту подавати хоч декуди погожу лекцію.“ Видання се призначене для широкого круга людей з інтелігенції; тому воно не подає варіантів тексту, а має довший вступ і примітки (пояснення).

Що до вступу, я позволив би собі зробити таку увагу: До I-ої часті „Де-що про життя Шевченка“ і II-ої часті „Де-що про літературну діяльність Шевченка“ придала би ся ще III-я часть: показчик найважніших видань Шевченка, перекладів на всякі чужі мови і розправ про Шевченка та оцінок його, особливо у значніших чужих писателів. Се не потребувало б забрати багато місця, в які 5 до 6 сторін, а було би для загалу читателів дуже цікаве.

I. Уклад „Кобзаря“.

Др. Огоновський розмістив твори Шевченка в таким порядку, що поділив їх на 4 періоди, а в періодах на окремі групи: думки, посьвяти, балади, епічні та інші стихотвори. Періоди уложив по хронології й напряду в поезиях Шевченка, що схарактеризований ось як: 1) напрям романтично-національний (1838—1843), 2) політично-національний (1843—1847), 3) суспільно-національний (1847—1857) і 4) реалістичний (1857—1861).

Якийсь поділ очевидно потрібний задля улегшення перегляду і характеристики творів, і сей поділ на 4 періоди видає ся мені натуральним і відповідним. Д. Драгоманов вправді висьміває його і задоволити би ся простим зведенням творів у хронологічним порядку, але такий чисто механічний поділ не може вистати загалом читачів, котрим власне нераз байдуже знати, чи поет написав сей або той твір рік чи пару літ скорше або пізніше, а за те хочуть мати якийсь легший перегляд. Можна би, розуміє ся, поділ також инакше перевести: по предметам, по роду поезії і т. и., можна б і періодів більше або меньше приймати (я волів би н. пр. лише два: до заслання і від заслання), а все те було би ліпше, ніж просте зведення в хронологічним порядку. Закиди д. Драгоманова, чому тих періодів зроблено, 4 та що класифікація не переведена по одному роду признак,

не здають ся мені основаними. Періодів др. Огоновський приймив 4, бо на тільки літературну діяльність Шевченка, по його думці, можна натурально розложити. За назву поодиноких періодів не буду спорити, але на зроблену в менторським тоні увагу д. Драгоманова, що „ознаки політичний і суспільний належать до материялу і ідей, а ознак реалістичний до способу обробки, до літературної школи“, позволю собі відповісти, що „спосіб обробки, літературна школа“, має також вплив і на вибір матерії та що літературні школи характеризують ся і відрізняють ся також відмінними ідеями. Твердження д. Драгоманова, що кождий поет національний і кождий також реалістичний, се хіба неудалий дотеп або насильне гоненне за ефективною оригінальністю хоч би парадоксами.

За те не можу згодити ся на угрупованне поезій в відділах кожного періоду. Коли др. Огоновський приймив 4 періоди, то в кождім з них ділити поезії ще на 4 відділи значить вже надто їх розбивати, роздроблювати. А то ще поодинокі відділи не дібрані щасливо. Н. пр. вже в II-ім періоді впадає зараз в очи, — що виткнув і д. Драгоманов — такий поділ: I. Думки та иньші дрібні стихотвори. IV. Епічні та иньші стихотвори. — Які-ж се иньші стихотвори в відділі I-м а які в IV-ім? Можна би вправді припускати, що ті иньші в I-ім відділі дрібні а в IV-ім більші, але-ж бо вже в III-ім періоді, де маємо той сам поділ, ті „иньші“ стихотвори в IV-ім відділі так само дрібні, як у I-ім!... Дальше відділ „Посвяти“ не здає ся відповідним ані творенне такого окремого відділу потрібним. Чому н. пр. поезії: *Θ. І. Черненко* (II, 249), *Антонію Сові* (II, 250), *Н. Я. Макарову* (II, 252) уміщені в відділі „Посвяти“, а такі, як *П. С.* (II, 39), *Сон [М. А. Марковичці]* (II, 217), *Вечер [Аф. Ал. Лазаревській]* (I, 175) і иньші, уміщені в иньших відділах, хоч і одні й другі комусь посв'ячені тай зміст і форма одних і других зарівно не стоять в безпосередній стичности з особами, котрим поет їх посв'ятив? Або балади! Поминувши, що др. Огоновський н. пр. сам каже, що *Хустину* (I, 11), уміщену межі думками, можна би також уважати баладою, всіх балад знайшло ся 6, і вони розкинені аж в 3 відділах, в кождім по 2.

Все ж таки не виджу причини, щоби д-ру Огоновському аж так дуже докоряти за його поділ, як се робить д. Драгоманов. Нехай д. Драгоманов подивить ся на перше ліпше виданне німецьких класиків, Шіллера, Гете, Лессінга і и. з самих найновіших часів, а знайде там поділи подібні, як у д-ра Ого-

новського, на Gedichte der ersten, zweiten і т. д. Periode, і також по родах поезії. Або і видання російських поетів. От н. пр. в передмові до Сочиненій А. С. Пушкина С.-Петербургъ 1887, видання А. С. Суворина, так сказано: „Мы отвергли хронологическій порядокъ, въ которомъ до сихъ поръ издавались сочиненія Пушкина. Для обычнаго чтенія очень неудобно рядомъ съ балладою встрѣчать колкія эпиграммы, рядомъ съ элегіями — шутки“ і т. д. Звісно також, що Гете, порядкуючи свої твори задля видання, навмисне поперекидав давнійше і пізнійше, бо хотів, щоби кождий твір брати за вираз його поетичної цілоти, а не за пам'ятку сього або того періоду життя.

II. Твори неавтентичні.¹⁾

Як я вже згадав, і в львівськiм виданню Шевченка з рр. 1867—1869 і в пражськiм виданню знаходять ся твори, про котрі сконстатовано, що вони не належать Шевченку. Так у львівськiм виданню подана була пісня Ще не вмерла Україна, а в пражськiм Гарно твоя кобза грає. В пражськiм виданню була первістною ще зложена думка Дивлю ся на небо тай думку думаю; але коли видавництво „Кобзаря“ прислало її з Праги до Львова в друкарськiй відбитці задля уміщення в часописи „Правда“, тодішній редактор „Правди“ звернув його увагу, що вона не належить Шевченку а знаходить ся в збірці Метлинського „Южный русскій Сборникъ“ з іменем Михайла Петренка, і що й друга надіслана йому поезія Гарно твоя кобза грає не автентична. Видавництво „Кобзаря“ викинуло отже вже зложену думку Петренка, а що-до сеї другої поезії сказало, що вже за пізно, аби поправити помилку. А про те воно само зазначило в передмові до II-ого тому, що за автентичність сеї поезії як і „Полуботка“ та „В альбом“, котрі всі три тоді перший раз ввійшли в видання Шевченка, воно не ручить та що було би дуже раде почути слово критики від людей „більше від него компетентних в сім ділі.“

З сих трьох поезій не ввійшла до нового львівського видання „Кобзаря“ лише поезія „Гарно твоя кобза грає“, коли сконстатовано, що вона була надрукована в „Молодику“ Бецького

¹⁾ До сього див. статю д. Кониського в XVII т. Записок, котрої автор не мав іще пишучи се. *Ред.*

(1843) з іменем Чужбинського; вийшли ж „Полуботко“ і „В альбом“. На моя гадку і сі обі поезії не твори Шевченка.

Про поезию Полуботко висказався вже Ол. Кониський, що він не уважає її за автентичну. Так само мусіли думати і редактори „Поезій Шевченка, заборонених у Росії“, виданих у Женеві 1890 р., бо не подали її в своїй збірці, а в переднім слові так сказали: „Ми вziali в основу нашого видання II том пражського Кобзаря і тільки викинули з нього ті твори, котрі навряд щоб були Шевченкові.“ Др. Огоновський признає також, що „віршованне являєть ся тут доволі прозаїчним, але“, додає, „і деякі иньші стихотвори Шевченкові (н. пр. У Вильні, городі преславнім) уважають ся рифмічною [радше: римованою] прозою.“ А про те твір „У Вильні..“ що до поетичної вартости всеж ще стоїть значно висше від Полуботка, а і то Шевченко його перечеркнув, мабуть не хочачи його друкувати. Та се би ще була меньша річ. Далеко важнійше те, що в „Полуботку“ зовсім иньша дикция як у Шевченка, і досить прочитати одну строфу, аби се спізнати: то не Шевченківський стиль, не його спосіб вислову, так Шевченко нігде і ніколи не пише. І будова сеї поезії не звичайна Шевченківська: поезия складає ся зі строф по 8 віршів, а кожда строфа розпадає ся на дві половині (на стор. 249 від слів „І козацькії їх кістки“ повинна зачинати ся нова строфа, як у празькім виданню). Таке є у Шевченка тільки в одній поезії „Тече вода з під явора“ (II, 237), а лише щось подібне ще мабуть у двох. Вкінці й гадки тут не конче Шевченківські. Коли до того ще зважимо, що про копію сего твору сказала сама редакція пражського „Кобзаря“, то маємо досить причин, аби тому творови не признати автентичности.

Вірші В альбом подали також в підозрінне найперше сама редакція пражського „Кобзаря“, а відтак Ол. Кониський (в Записках Товариства ім. Шевченка I, 89). Сей твердить навіть, що вірші Петренкові і знаходять ся в Южнім руськім Сборнику Метлинського на стор. 32. Але др. Огоновський каже, що там сих віршів нема а є думка Петренка „Дивлю ся на небо“, котра по словам Кониського вийшла в II-ий том пражського видання „Кобзаря“, тим часом як її нема в тім виданню. — Що до сеї думки, я пояснив висше, як то вона мала вийти в пражке виданне і вже була вложена в друкарни. В словах Кониського є очевидно якась помилка, котру він сам зумів би найліпше вяснити. Але, поминувши сю помилку, я думаю

також, що сей вірш не Шевченків, хоч женецьке видання видко не мало що до нього скрупулів, бо помістило його. Але саме походження промовляє против нього. Редакція праського „Кобзаря“ дістала його враз з віршами „Дивлю ся на небо“, „Гарно твоя кобза грає“ і „Полуботко“. Скоро ж тамті всі три напевно не твори Шевченка, звідки ж може бути хоч би найменша певність що до сього четвертого, коли ще й сама редакція за ним не встоює ся? Коли ж по нім самім судити, то треба вправді признати, що дикція його більше шевченківська як в „Полуботку“, але все-ж таки він, особливо що до форми, дуже слабонький. Через те треба його усунути з видань поезий Шевченка, а можна хіба, як хто хоче бути дуже скрупулянтним, поміщувати його в якім додатку.

Що до п'ятох поезий, котрі вийшли в се нове львівське видання а не було їх у праськім виданню, то дві з них можуть будити певне підозрінне, а то „До сестри“ (I, 191) з причини, що княжна Репніна, котрій сей вірш мав бути посвячений, заперечила сему як і авторству Шевченка, а „Мій Боже милий“ (II, 223) з причини, що годі знайти події і час, до котрих би він прикладав ся. Але сі причини ще не вистануть, аби заперечити їх автентичність, тим більше, що вони, особливо друга поезия, мають всякі позначки способу писання Шевченка. (Зрештою вірш „До сестри“ не був, як подає др. Огоновський, перший раз уміщений в „Київській Старині“ в 1885 р.; він знаходить ся вже в петербургськім виданню „Кобзаря“ з 1884 р. у Балашова на стор. 98 з малою варіантою.)

III. Текст.

а) Інтерпункція, правопись, форми.

Інтерпункції, звістно, різні автори і видання уживають більше або меньше різної, і мені не важно, щоб у „Кобзарі“ була така власне інтерпункція, яка мені здає ся найліпшою. Мені важно лише ужити відповідної інтерпункції там, де від того залежить розуміне сказаного. Отже н. пр. в I-ім томі на стор. 8 в стрічці 10-ій і дальших з долу стоїть:

Коли ж милий на тім боці, —
 Буйнесенький, знаєш,
 Де він ходить? що він робить?
 Ти з ним розмовляєш.

Тут при сій інтерпункції, себ то при знаках питання по словах ходить і робить, значінне мусить здати ся таке: Чи

знаєш ти, де він ходить та що він робить? Але таким він не може бути, тай певне і др. Огоновський так не розумів, а він поставив знаки питання лише тому, що ставить їх звичайно не тільки в простім, але й в непростім питанню, чого иньші не роблять. Отже де-інде такий менше відповідний спосіб інтерпунктування може бути нешкідливим, а тут він баламутить. Очевидно зміст тут такий: Коли ж милий (є) по тім боці, (то ти) буй-несенький, знаєш [мусиш знати], де він ходить, що він робить: (таж) ти з ним розмовляєш. Відповідно до сього інтерпункцію треба змінити так, як я отсе подав і як маємо також в иньших виданнях, н. пр. у правькім.

Так само хибно поставлені знаки питання I, 66, 9 в д.:

Зострінетця віма люта...

А той чи зостріне?

Що пізнає Катерину,

Привітає сина?

Зміст очевидно такий: Чи зостріне той, що (= котрий) пізнає Катерину, привітає сина? Отже після зостріне не повинен бути знак питання, але кома, як і є в иньших виданнях.

Про деякі похибки в інтерпункції говорю при поправках до тексту.

Що до правописи, ужитої редактором „Кобзаря“, то я не хочу спорити про те, чи ліпше писати так, як він пише: *с* ким, *с* тебе, *с* полиці і т. д., *мені*, *полі*, *діти*, *всім*, *кричать* (хоч кричали!), *лежать*, *рвалося*, *вдав ся*, *кохайте ся*, — чи так, як пишуть другі: *з* ким, *з* тебе, *з* полиці, *мені*, *полі*, *дїти*, *всім*, *кричать*, *лежать*, *рвало ся*, *вдав ся*, *кохайте ся* і т. д. Се річ менше важна, бо при сякім чи такім писанню кождий буде вимовляти однаково. Все ж таки було би ліпше, щоби всі, що вживають фонетичної правописи, писали зовсім однаково, аби не було кілька фонетичних правописий в Галичині. Найліпше приймати правопись шкільну, хоч би хто з нею і не годив ся, як приміром і я не в однім не годжу ся.

Трохи вже инакше стоїть справа з писанням таких слів, як *кобзарь*, *каламарь*, *плугатирь* і т. д., бо Українці вимовляють в них *р* мягко, як не кождий Галичанин і потрафить. Мені сеся нюянса видає ся трохи штучною а захованне її не потрібним. Так само може бути спір, чи писати *кармі*, *чорні*, *козацькі* (як пише др. Огоновський згідно з шкільною правописью), чи *карі*, *чорні*, *козацькі*. Мені здає ся, що

вимова (виголошення) промовляє більше за другим способом писання. Подібна непевність може бути що до писання слова *и*нший. Др. Огоновський пише і вимовляє *и*нший, др. Смаль-Стоцький завів в шкільній правописи навіть *и*нъший (!), але н. пр. у петербургськiм виданню Шевченка з 1884 р. стоїть *и*нший. Відтак чи писати *тинъню* (як стоїть I, 6, 7) чи *тинню*? Се все, правда, річи дрібні, і я не буду далше над ними розводити ся, але і їх не треба спускати з ока. Мені здає ся, що ліпше писати *кобзар*, *каріі*, *и*нший, *тинню*. Також думаю, що треба писати *Гонта*, а не *Гонта*, *Гвалт* а не *Гвалт* (I, 122, 13), бо ледве щоби тут на Україні вимовляло ся *г*.

Дальші мої замітки дотикають також в части правописи, але ще більше форми, вимови. Отже тут впало мені в очи отсе:

1) I, 114, 10, 126, 4 з д., 132, 19, 209, 5 і 11 і т. д. стоїть *цей*, *це*; але далеко частійше подибують ся форми *сей*, *се*, *сі*, *сім* і т. д. (I, 3, 2, 5, 13, 6, 5 з д., 185, 7, 189, 2 і т. д.). Так само і в инъших виданнях знаходять ся і одні і другі форми, тай може бути, що сам Шевченко і сяк і так писав. А про те одностайність завести треба, тільки яку? В користь *с* промовляє більше як в користь *ц*: форми з *с* можна всюди ужити, а форми з *ц* ні! Н. пр. I, 185, 7:

Хто се?¹⁾ хто се по сім боці

Чеше косу? хто се?..

Хто се? хто се по тім боці

Рве на собі коси?..

Хто се? хто се? і т. д.

Тут очевидно, як і в дальших місцях сеї поезії, не можна б замість *се* ставити *це*. Так само не можна сказати *цегодні* замість *сегодні* (ліпше, як в инъших виданнях стоїть, *сегодня*). Отже найліпше приймати всюди *с* і писати: *се*, *сей*, *сего* і т. д.

2) Др. Огоновський пише в закінченнях дієслів в 3-ій особі по *т* (*ть*) завсігди *ця* а не *ся*: *найдетьця*, *дивитця*, *сьмієтця*, *льютця* і т. д. Але в правькiм виданню стоїть все *ться*, так само в петербургськiм Балашева, так само в жевневськiм (1890). Сі ж всі три видання владжені Українцями; дивно отже, що власне тільки галицький видавець уживає ви-

¹⁾ Ліпше замість знаку питання класти тут кому, як і є в инъших виданнях.

ключно української форми *ця* замість спільної і Галичанам і Українцям форми *ся* (ться). Я гадаю, що не належить ся переукраїншувати самих Українців та що треба писати і в виданнях поезій Шевченка: *найдеться*, *дивиться* і т. д., або ще ліпше: *найдеться-ся*, *сміється-ся*, *дивиться-ся*, *льються-ся*.

В виді неозначенім др. Огоновський пише: *прихилитьця* (I, 9, 14 з д.) *поділитьця* (I, 23, 7), *журитьця* (I, 23, 9) і т. д. Чому в виді неозначенім має писати ся - *тьця* а в 3-ій особі спосіб прямого - *тця* (без *ь*), я не можу зміркувати, — хіба задля відрізнення одної форми від другої. Але ж навіть етимологічна правопись не робила би тут ніякої різниці. Та ж без *ся* одна і друга форма однака: *прихилить*, *поділить*, *журить*; отже коли і *ся* додасть ся, то чи тут чи там повинно знов однаково вийти. Через те в обох формах повинно писати ся зарівно: *прихилить ся*, *поділить ся*, *журить ся* і т. д.

3) В закінченнях іменників женського роду 4-ої відміни др. Огоновський пише раз *і* раз *и*. Н. пр. *крови* (але в *крові* I, 151, 13), але *злості*, *вісті* (навіть в римі з *їсти* I, 49, 8, де і українські видання, іменно *женевське*, мають *вісти*), *ночі*, але і *ночи* (I, 215, 19; II, 229, 6 з д. навіть в римі з *очі*!). Видання Семеренка (Петербург 1860) має переважно *и*, але часом *і*. Треба би і тут ввести якусь *одностайність*.

4) *Тільки* чи *тільки*? Звичайно знаходить ся у Шевченка форма *тільки*, і то ві всіх виданнях, які я маю, російських і заграничних; так само є у д-ра Огоновського. Дуже рідко подибує ся *тільки*, і то, здає ся мені, в місцях російською цензурою заборонених (н. пр. I, 29, 21), отже не в російських, іно в заграничних виданнях, і то гірших, тай там не всюди. Належало би проте писати у Шевченка лише *тільки*.

5) *Тоді* чи *тоді*? Др. Огоновський, як і празьке видання і Семирєнка і Балашова, пише звичайно *тоді*, рідко (I, 36, 5, 7, 58, 13 з д.) *тоді*. Найліпше завжди писати *тоді*.

6) *Од* чи *від*? I, 169, 14 *від* *крови*, так і у всіх виданнях; I, 187, 1 *од* *злості*, також у всіх виданнях! Здає ся, що більше аргументів промовляє за тим, що Шевченко писав *од* ніж що писав *від*, хоч властивість нашої мови в сій другій формі різше пробиває ся.

7) *Витати* чи *вітати*? Др. Огоновський пише: I, 4, 22 *витають*, I, 34, 5 *витає*, I, 210, 10 *витає*, I, 220, 10

витає і т. д. Але I, 6, 13, 34, 20 привітай, I, 22, 16 привітає, I, 218, 5 з д. привітаєш і т. д. Чи мало би так бути, що Шевченко писав витаю а *привітаю*? Сего питання і інших подібних, розуміє ся, годі рішити без рукописий Шевченка або бодай без давнійших його видань.

8) I, 67, 8 з д. Київом, 75, 18 і 2 з д. Київа. Варто би раз сконстатувати, як дійсно говорить ся отже і писати ся має: чи Київа, Київу-і т. д., чи Києва, Києву, чи Киїова, Киїову? Ріжні українські писателі пишуть ріжно. Правильно було би: Київ, Києва (або Киїова), Києву (або Киїову) і т. д.

Таких питань є ще багато. Згадаю тільки: милосердний (I, 209, 8 з д., 281, 7 з д.) чи милосердий (II, 52, 15, 79, 13)? тиї крови (I, 197, 13) а тії ночі (I, 49, 18, 19)! Замість виїжжає (I, 25, 20) ліпше писати виїзжає, як і є н. пр. в виданню Балашова. І т. д. і т. д.

б) Поправки і доповнення до тексту.

1) I-ий том.

Думи мої. Сторона 4, стрічка 5 з долу: остило. Я маю в своїх записках, доповненнях до видання Семеренка: *ростило*. Се, здає ся мені, дає ліпше, і навіть єдино добре значінє.

Тече вода в синє море. Ст. 8, стр. 4. По слові горе повинна бути крапка, як і є в інших виданнях, а не протинка.

Вітре буйний. 8, 22. Втоплю свою недоленьку. Сей вірш зайвий. Що до змісту він зовсім непотрібна тавтологія попереднього вірша Втоплю своє горе. А що до форми, то він псує будову цілої думки, в котрій все по 4 верші складають ся разом; він же стоїть окремо, в нічим не вяже ся римом і тільки зверху причеплений. Але він знаходить ся у всіх виданнях, отже годі на певно казати, що він інтерполяція. Може бути, що Шевченко його написав, але не досить виразно перечеркнув, а видавці і взяли його до книжок. На мою гадку, його належало би подавати лише в скобках [], або й цілком випускати а умістити лише в примітках. (В виданню Семиренка по сім віршу є одна стрічка крапок.)

Хустина. 12, 14. Чи то нудьга невсипуща

Його з ніг звалила?

По сих словах (або перед ними) мусять бути випущені два вірші; на се вказує і зміст і склад. Найперше впадає в очи, що до сих двох вершів нема дальших двох, з котрими би вони римували

ся, як се поперед і дальше переведено. Друге, по сїм питанню є ще тільки одно питанне: Чи то люде наробили? Двох же питань тут за мало, таж могли бути ще иньші евен-туальности, котрих поет, правда, не потребує всіх вичисляти, але повинен їх можливість бодай одним дальшим питаннем зазначити. Але що сих двох вершів нема в ніякім друкованім виданню: ані в Луні (Київ, 1881), де сеся поезия найперше була поміщена, ані в виданню Балашова, то доки не знайде ся їх в рукописи, треба виповняти їх крапками або павзами.

Причинна. 22, 13. Дарма, що ніч, дівчинонька Його виглядає. На мою гадку, було би ліпше: Дармо що ніч дівчинонька Його виглядає. Але се може тільки чисто субективне вражєнне.

24, 1. Замість чорнобривий має бути чорнобровий, рим до діброві. Сеся форма також уживана Шевченком, а тут і подають її иньші видання.

24, 1 з д. і 25, 2. Замість летючи... сидячи (як є і в празькім виданню тай у Семеренка) має бути до риму: летючи... сидючи (виданне Балашова) або летячи... сидячи.

До Основяненка.

29, 7, 8. Заграло, сказало сине море:

„Не вернутця: на віки пропало!“

Тут передовсім замість заграло ліпша лекция, доси звичайно принята: загуло, і що до змісту, значіння обох слів, і що до форми. Далі се не два вірші мають бути, але три, що тому, хто має музикальний слух, зараз насуває ся. Дивно, що ся так очевидна похибка, котру я собі ще давно-давно сам поправив, так довго задержала ся: вона знаходить ся в львівськім виданню з 1867 р., мабуть звідти перейшла до празького, а звідси і до сього другого львівського. Аж у жєневськім виданню з 1890 року її усунєно. Має бути:

Верніте ся!...“

— „Не вернуть ся!“

Загуло, сказало

Сине море: „Не вернуть ся ,

На віки пропало!“

29, 13. Козачина. В иньших виданнях є козачизна. І я не люблю окінчень на изна (козачизна, отчизна), одначе тота форма тут відповіднійша, як козачина. Скорше вже могло би бути: козаччина.

29, 23. Та не дуже, бісів сину!

Хоч такий текст, як се зазначено в празькім виданню, має подавати власна рукопись Шевченка (так само, як повисше Заграло, сказало синє море), але справедливо всі видавці, не виключаючи празького, приймили лекцію: Та не дуже, бо все гине, як і сам др. Огоновський не держав ся тої-ж рукописи в попереднім віршу, де замість лекції її Сьмійсь, поганче, враже приймив звичайну лекцію Сьмій ся, лютий враже. Лекція бо все гине дає і ліпший зміст, ліпшу звязь (= Не дуже сьмій ся, лютий враже! Бо хоч все гине, та не поляже слава), і делікатнійший а тим і відповіднійший тут вираз.

29, 8 в д. От-де, люде, наша слава... Сей і дальших 5 віршів вяжуть ся тісно з попереднім, отже не треба їх відділяти і робити з них окремого уступу.

У Вильні, городі. 38, 5 вибіга. Має бути вибігає. Сего домагає ся ритм.

Перебендя. 41, 10. А як би почули, що він одинокий Сьпіва на могилі. *Що* тут питайний заіменник, а не злучник, отже по правописи д-ра Огоновського (зовсім раціональній) повинно бути щ^о, не щ^о. Бо зміст такий: Як би почули те, щ^о він сьпіває, себто як би почули слова, як би знали зміст його пісні, а не: Як би довідали ся про його сьпіванне в самоті.

Іван Підкова. 42, 3 в д. На тій Україні. Ліпша від сеї рукописної лекції загально принята лекція: Нашій Україні. Мені здає ся, що без якогось ближшого поясненя не могло б стояти: на *тій* Україні, а мусіло би стояти: на *сій* Україні.

Тарасова ніч. Др. Огоновський справедливо подав сю поезию по женеvському виданню з 1890 р., котре має текст досить значно змінений а особливо містить два уступи, оден на 36 а другий на 8 віршів, яких зовсім не було в попередніх виданнях. Тільки ж др. Огоновський при виборі текстів поступив тут, як і декуди-инде, занадто еkleктично, себто за мало держав ся того тексту, який признав за найліпший, а міняв його без відповідної причини з иньшими. До того ж він привязує за багато ваги до рукописних текстів Шевченка. Ті тексти мають рішуче значінне там, де звичайна лекція очевидячки лиха; але там, де звичайна лекція добра, вона вийшла певне з поправки самого ж поета.

45, 7—5 з д. Серце моє, ненько!
Як згадаю твою долю,
Завяне серденько!

Звичайні видання; а так само і женецьке, подають згідно такий текст:

Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько.

В правькїм виданню поданий в примітці отсей рукописний текст Шевченка:

Серце моє, ненько!
Як згадаю твою долю,
Заплаче серденько.

Мені звичайний текст здає ся ліпшим від сеї рукописної ва-
риантї, а за ним промовляє ще то, що його подає і найліпша
рукопись, котра служила за підставу виданню женецькому; його
отже і треба було держати ся. Коли ж хто уважає ліпшим руко-
писний текст Шевченка з правького видання, то повинен його,
як се наказують правила критики, в цілости приймати, а не
брати часть з одного тексту а часть з другого, хиба щоби за
тим промовляли якісь спеціальні, дуже важні причини. Але
сих тут зовсім нема. Отже не треба було брати перші два верші
з рукописного тексту Шевченка по варіанту видання правь-
кого, а остатній з тексту звичайного.

49, 5, 9, 10, 12, 27 і 50, 1 з д. В сих вершах др. Ого-
новський відступив від женецького видання а держав ся тексту
звичайного, хоч у тих самих уступах в иньших віршах (49,
3, 11, 25, 50, 3, 10, 14) пішов за виданнем женецьким. Від-
повідної причини до того нема, отже треба було або і в сих
держати ся звичайної лекції або і в тамтих приймати текст
женецького видання. По тому виданню має бути:

49, 5. Зійшло сонце — до одного
49, 8—12. Через степи, щоб летіли
Крюки Ляхів їсти.
Налетіли кряки з поля
Поганців будити;

49, 20. Що славою стала
49, 27. Сидить крячок на могилі
50, 1 з д. Та з ворогів покеккую.

Зрештою не могу не признати рації примітці д-ра Огоновського, що в празькому виданню текст являє ся більш ядренистий, ніж у виданню женецькому.

Черниця Маряна. Найліпший текст сеї поеми є в львівськiм виданню з 1867 р., поданий також межі варіантами в примітках празького видання. Що сей текст ліпший як петербургський „Кобзарь“ з 1867 р., показує дуже виразно кожда варіанта в петербургськiм виданню; майже всі ті варіанти вже з ритмічних причин цілком неможливі. Др. Огоновський тримав ся справедливо львівського тексту; шкода тільки, що відступив від него в отсімі місци:

78, 8 з д. В львівськiм виданню стоїть :

Осталась вдовою,
Ой осталась удовою
Та й немолодою.

В иньших виданнях другої вірша нема, тай др. Огоновський його випустив. Але сей вірш конче потрібний з огляду на ритмічну будову цілої сеї часті поеми. Без нього дальший вірш Та й немолодою остане ся відорваним межі чотирма попередніми і чотирма дальшими віршами, котрі з собою римують ся. Хоч форма у Шевченка не буває дуже старанна, але такої недбалости він звичайно вистерігає ся, а коли до чотирох віршів ще додає дальші, то не оден але два, що творить вже ліпший, красший склад. Повторення одного вірша трапляють ся часто, і се не тільки не разить, але нераз конче потрібне.

Гайдамаки. 102, 1 з д. По сім віршу Пяний і веселий іде в иньших виданнях не крапка, але дві крапки (;) а потім дві стрічки крапок. Може в них до слова веселий римує ся *Jeszcze Polska nie zginęła?*

116, 18—21. Слова Задзвонили до — А я доспіваю кобзар не співає, іно говорить; через те тут не треба знаків наведення (“ ”), як нема їх н. пр. у празькiм виданню, бо ті знаки мусіли б означати, що кобзар сьпіває сі слова.

130, 24. а хто винен Ксьондзи Єзуїти. Має бути: а хто винен? Ксьондзи, Єзуїти. Знає ся, що тільки через друкарську помилку по слові винен нема знаку питання, а по слові Ксьондзи протинки.

157, 10. Сю викраповану стрічку маю в моїх рукописних дописках. Вона гласить: Нема міста, волі!

161, 2 з д. **щоб** не було і правди. В моїй рукописи: не було і правди (без слова **щоб**).

162, 3. сьліпого кобзаря. Ліпше в моїй рукописи: *старого* кобзаря.

За думою дума. Найліпший текст сеї думки єсть очевидячки в лихім зрештою виданню Ієргарда (Neue Gedichte von Puschkin und Schafftschenko, Leipzig 1859), звідки подано варіанти в празькім виданню в примітках. Справедливо др. Огоновський держав ся переважно сього тексту, але треба було се зробити і 167, 3 з д. та написати там Своєї дитини (замість Рідної дитини) і 167, 7 з д. та й лишити там текст Ієргарда і празький: Нічого, мій брате!... а не приймати з видань російських: Болиголов, брате! Ся друга лекція вправді відповіднійша до дальшого тексту цензурованого, але до повного тексту вона менше відповідна.

Минають дні. Другий том празького видання „Кобзаря“ подає ліпший текст сеї думки від тексту звичайного, цензурного, котрий поміщено в першім томі того ж видання і котрого держав ся др. Огоновський. Словам То дай злої, злої! (168, 11 з д.) ліпше відповідають слова: А коли ні, то проклинать Та сьвіт запалити ніж текст цензурний: І Твій сьвіт нерукотворний І Тебе любити (168, 3 і 4 з д.). Очевидно тогди треба і 168, 5 та 7 взяти з того-ж тексту II-ого тому празького; сей текст подав др. Огоновський в примітках на стор. 302. Може бути, що і друга, звичайна лекція походить від Шевченка, котрий примінив текст до вимог цензури (як і в попередній думці: За думою дума). Тому добре буде додавати в виданнях також цензурну лекцію.

Ой чого ти почорніло. 169, 2 з д. Та, орючи у кайданах. Ся лекція взята з першої рукописи Шевченка, поданої яко варіанта в примітках празького видання, замість звичайної Мене з тиха, та орючи. Але приймаючи її, треба було після неї подати і поперед Не вирвете ся на волю замість Не вернете ся на волю. Ліпше лишити ся при звичайнім тексті.

Пустка. 177, 4 з д. А колись, давно колись-то. Так стоїть у рукописній варіанті, поданий в примітках празького видання, замість звичайної лекції А він колись був кликаний. Але текст тої рукописи взагалі гірший, через що і др. Огоновський у всіх иньших місцях її не тримав ся, то й тут не варто його узглядняти.

Хустина. 179, 12 з д. Минає літо, мина й друге. Має бути: Мина літо, мина й друге; сего вимагає конче

ритм (порівняй даліше: Іде військо, іде й друге), тай так і є в львівськїм виданню з р. 1867.

Калина. 182, 7 з д. У Господа просить. Так по празькому виданню, але там мусить бути проста друкарська похибка, бо повинно бути І Господа просить, як і є в иньших виданнях.

184, 4. По словах На віки спочило треба поставити кілька крапок, а дальші вірші повинні творити новий уступ. Куліш у своїм альманаху „Хата“ подав замість послідних 11 віршів иньший текст, вложеній з 14 віршів, по части ліпший, але в части і гірший від сего. Текст Куліша, поміщений межі варіантами празького видання „Кобзаря“, ось який:

Не сон-трава перед сьвітом

Одцьвіла, зівяла, —

То дівчина на могилі

Плакать перестала.

Перестала сльови лити

І тяжко любити;

На вік-віки на могилі,

Сльовами умита,

Втомила ся тай задрімала.

З-за гаю сонечко вставало,

Раділи люде і т. д.

Утоплена. 188, 7. Ганна роздягла ся. Сей вірш повинен римувати ся з віршом 5.: До ставка купатись. Тай повторенне слова Роздяглася в дальшїм віршу тут не конче змістне. Може має бути: На березі Стали роздягатись. Роздягла ся, розкинулася і т. д. або щось подібне. Але бою ся, аби, замість неуважного переписувача або складача друкарського та коректора, такими кон'ектурами не поправляти самого Шевченка.

189, 4. Не хочеш? не хочеш! Може замість другого не хочеш! має бути не хоче! з ліпшим римом до попереднього карі очи?

Н. Маркевичу. 194, 9. Полетів би, послухав би, Заплакав би. В моїх рукописних записках стоїть: Полетів би я, послухав, Заплакав би. Ся лекція здає ся мені ліпшою, раз що тут виразно зазначена перша особа, а друге що не повтарає ся три рази би, що не конче мило звучить.

Чигирин. 195, 5 і 196, 19. Чигирине, Чигирине! Має бути Чигирине, Чигирине! як є Чигирине 197, 5 з д. Так

мають і інші видання, окрім женеvського. Не треба баламутити ся тим, що той вірш відповідає чотиростоповим трохеїчним віршам І сьвятая твоя слава (195, 7) та Проспав-еси степи, ліси (196, 21), що значить і він повинен бути також чотиростоповим трохеєм. Він вяже ся тісно з віршами, що йдуть безпосередно після него: Все на сьвіті гине і Мій друже єдиний, з котрими і римує ся, тому він і ритмом власне з сими віршами сходить ся.

195, 4—1 з д. За що-ж боролись ми з Ляхами?

За що-ж ми різались с панами?

За що скородили списками

Татарські ребра?

Львівське виданнє з 1867 р. має такий текст:

За що-ж боролись ми з Ляхами?

За що ми різались з Ордами?

За що скородили списками

Московські ребра?

Хоч число многе Ордами ледве чи тут добре, а вираз різали ся видає ся мені відповіднішим до слів з панами ніж з ордами, але за сею вариантою промовляє той важний аргумент, що в нїм кожде питаннє подає що иньшого а не повторяє одного і того самого (з Ляхами = з панами), тай що тут подані так само три неприятели козацької України, як в „Тарасовій Ночи“:

Як Москалі, Орда, Ляхи

Бились з козаками. (45, 10, 11)

І дальші лекції того-ж львівського видання заслугоють на увагу:

196, 21. Проспав-еси степи сині (замість степи, ліси) і

196, 6 з д. Не рвіть душу, не паліте (замість Не рвіть, думи, не паліте).

Всі ті варіанти львівського видання потверджують ся і текстом, поміщеним у львівській часописи „Вечерницѣ“ з 1863 р. нр. 11, котрий зрештою не зовсім ідентичний з ним.

Кавказ. Найліпший текст сеї поеми є в „Вечерницях“ 1863 ч. 13 і в львівськїм виданнї Шевченка з 1867 р., на котре дивним дивом редактори празького видання зовсім не звернули уваги і не подали його лекцій навіть межі варіантами, хоча в иньших поезіях се робили, а тут помістили варіанти видання Гергарда, що не мають ніякої вартости. Я подаю поправки-

з „Вечерниць“ і львівського видання, а для повноти додаю також у кількох місцях варіанти з рукописи, яку маю.

214, 13. Не вмірає душа наша. В моїй рукописи стоїть: Не вмірає наша правда. Порівнай низше стор. 7 з долу: правда наша п'яна спить.

214, 15, 16. не виоре На дні моря поле. В моїй рукописи стоїть: не видере (поправлено: не виоре) На дні моря поля. До риму ліпше і що до граматичної конструкції правильнійше поля як поле.

214, 4 з д. Даси, Боже, утомленим. В моїй рукописи стоїть: Ляжеш, Боже, утомлений. Ся лекція находить ся і в „Вечерницях“ і в рукописній варіанті празького видання. Я радив би приймати її в текст з огляду на дальший вірш: І нам даси жити.

216, 3. А в нас? Сю лекцію взяв др. Огоновський з рукописної варіанти в празькім виданню, хоча в иньших місцях він тої рукописи не держить ся. Ліпша звичайна лекція: У нас, від котрої нема причини відступати.

216, 18 і 19. Тай тільки-ж то!

Ми не погане, —

Се має бути очевидячки не два вірші, але оден, як і є в „Вечерницях“, в львівськім виданню і в моїй рукописи.

216, 13 з д. Од Молдаванна аж до Фінна. У Гергарда, в „Вечерницях“, у львівськім виданню і в моїй рукописи стоїть: Од Молдаванна до Фінна.

217, 1, 2. Та потім прямо в рай,

Хоть і рідню всю забирай!

Має бути: І прямо в рай, Хоть і рідню всю забери! Так є в „Вечерницях“, у львівськім виданню і в моїй рукописи.

217, 10. Щоб крадене перекупать та продавать. Слів та продавать нема в „Вечерницях“, у львівськім виданню і в моїй рукописи. Вони і псують ритм, отже треба їх пропустити. (Але могло би і то бути, що тут які слова з чотирма складами випущені, тоді треба би писати:

Щоб крадене перекупать

Та — — — — продавать.)

217, 12 з д. За нас добрих? В моїй рукописи стоїть: За нас грішних?

217, 10 з д. Щоб ми з Тебе насміялись? В моїй рукописи стоїть: Що би з Тебе насміялись?

218, 11. І як під них спини підставляти; — Сей вірш очевидячки інтерполяція, що псує ритм, його треба пропустити. В „Вечерницях“, у львівськiм виданню і в моїй рукописи його нема.

Холодний яр. 220, 2. Чи то загатили. Ся лекція ввята з одної рукописної варіанти в празькiм виданню, котрої рукописи др. Огоновський в иньших місцях не держав ся. Звичайна лекція Чи то засадили видає ся мені лiпшою.

220, 14. святого закону. Так стоїть у всіх виданнях; але мені здає ся, що треба писати сьвятого закона, — се лiпше до риму (Нерона).

220, 12—10 з д. „Гайдамаки не воїни,
Розбійники, вори, —
Пятно в нашій історії!..“

Так подають усі видання. Але мені здає ся, що сї вірші мають стояти в російській мові, отже

„Гайдамаки не воїни,
Разбойники, вори,
Пятно въ нашей исторіи!..“

На се, здає ся, вказує і чисто російське слово воръ, котрого Шевченко, о скілько знаю, зрештою ніколи не уживає, і також форма Разбійники в сiм однім місці в празькiм виданню, котре має дальше вже все розбійники.

Розрита могила. 222, 6. Мені подобає ся лiпше рукописна варіанта мамо замість мати, а 223, 3 здає ся мені, що замість І могили мої милі, як подають усі видання, лiпше було би: А могили мої милі.

Великий Лях. Першої часті сеї поеми нема в давнiм львівськiм виданню; празьке видання має дуже лихий текст. Далеко лiпший текст подає женеvське видання, з котрим переважно згiдний, декуди від него навіть трохи лiпший, текст у д-ра Огоновського. Другу і третю часть має львівське видання з лiпшим текстом як празьке.

224, 10. Ми пташки душі. Лiпше видає ся мені: Ми тепер душі, як є в першій рукописи і в женеvськiм виданню.

224, 12. Як той розкопуватимуть лях. Так стоїть у всіх виданнях, але се дає злий ритм. Може слівце той треба пропустити і писати: Як розкопувати-муть лях. (Найлекше читати було би: Як той копати будуть лях.)

225, 18. чорнобрива. Має бути чорноброва, бо мусить римуvати ся до слова (стр. 16), хоч так є у всіх виданнях.

226, 8 з д. Од матері неживою. Має бути неживої, як і є в женеvськiм виданнiю.

226, 7 з д. Щоб то вже просила. Вi всiх иньших виданнях стоить: Щоб вже я просила. Так i має бути.

227, 6 i 7. Я йшла за водою Повз хатину. Так стоить i в празькiм виданнiю. В женеvськiм є ще гiрше: Я йшла за водою Повз хатю. Лiпшу лекцiю подає як у иньших мiсцях так i тут перша рукопись, котрої варіанти помiщені в празькiм виданнiю: До хатини; тiлько що поперед не може стояти за водою але з водою. Отже має бути:

Я iшла з водою До хатини.

228, 5 з д. Скажите сестриці! Сей вiрш непотрiбний, метрично вiдорваний i псує уклад. Див. до 8, 22.

228, 4 з д. Полетіли. Лiпше в женеvськiм виданнiю: Полетімо.

228, 1 з д. Виднiйш буде й чутно.

Так стоить i в женеvськiм виданнiю. Лiпше може в празькiм: Вiдтиль буде чути. Душi-пташки посiдали були на хрест Суботiвської церкви, щоб звiдтам було їм виднiйше, як будуть розкопувати Великий Льох (224, 11); але почувати полетіли в лiс, де їм буде вигiднiйше i звiдки також буде можна почути, як зачне ся робота коло копання льоху: тодi ж вони зможуть знов прилетіти на таке мiсце, де буде виднiйше.

229, 6 з д. По-серед лану. Вei иньшi видання мають По-серед лiсу. Не виджу достаточної причини, щоби вiд тої лекцiї вiдступати.

230, 16. На яку ще? Так стоить i в празькiм виданнiю. Має бути: На яку се? як є в львiвськiм i в женеvськiм виданнiю.

230, 2 з д. То вже запишались?

Лiпше в львiвськiм i женеvськiм виданнiю: Ужe й запишались? (В празькiм цiлком зле: То вже запанілись?)

233, 2 з д. Другий... (оце вже наш!)

Так стоить у всiх виданнях, але ритм вимагає тут конче ще двох складiв. Здає ся, що по Другий пропущене слово буде; отже було би:

Оден буде, як той Гонта (233, 4 з д.)

Другий буде (отсе вже наш!)

234, 2 з д. над Чигрином. Так стоить тiлько в лихiм текстi празького видання, львiвське i женеvське мають лiпшу лекцiю: над Києвом.

235, 13. *И* летячи сьпівали.

Се очевидно тільки друкарська помилка замість *Й* летячи сьпівали.

237, 15. Та нічого не знаєте!

Ліпше в львівським і женецьким виданню: *А* нічого не знаєте!

238, 16. Лучче полягаймо

Так стоїть у женецьким виданню. Ліпше в львівським: Лучче полягаєм, що добре риме ся з попереднім заспіваєм.

238, 8 з д. Копають день, копають другий. Ліпше, задля ритму, після львівського видання:

Копають день, копають два.

239, 15. Кому небудь...

Сі слова пеують ритм і зовсім не потрібні, їх треба отже пропустити. В львівським виданню їх нема, а в праським хоч є, але нема слова *За* сьміялись, через що там ритм ненарушений.

Невольник. 260, 6 *Згадав* — та й заплакав. В сім віршу недостає трьох складів, щоби був добрий ритм. Можна би догадати ся якогось трискладового слова або при *Згадав*, н. пр. *сердега*, або при заплакав, н. пр. *нищечком*.

260, 13—15. Богу помолив ся,

Та й пішов собі с-під хати

В садок походити.

Перший і третій з сих віршів повинні римувати ся. Хоч рими у Шевченка не дуже старанні, але годі припустити, щоб він так цілком не дбав про рим, як тут. Міг би також від біди, замість до помолив ся, бути рим до хати, се у Шевченка трафляє ся, отже н. пр. в остатнім віршу походити замість походити??

До мертвих і живих. Тексту сеї поезії я не переглядав, але впала мені в око одна дрібна похибка, котра знаходить ся мабуть у всіх виданнях: 293, 18 замість *Діла* незабути має стояти: *Діла* забути. Сего вимагає рим до забути, а значіне є зовсім однакове.

2) II-ий том.

По-над полем іде. 5, 13. Хоч і не проси. До риму було би ліпше, а також з дальшими словами *Не* кричи й не проси ліпше вязало би ся не кричи замість не проси, але знов до попереднього вірша *Ні* на кого не вважає ліпше годить ся не проси. Кон'ектури не ставлю, тільки звертаю увагу.

6, 7. *I* хреста. Має бути *Й* хреста, як і є у Балашова.

Мені однаково. Слова сеї думки Як Україну злиї люде Присплять, лукаві, і в огні Ії, окраденую, збудять (6, 4—2 з д.) не досить ясні. Тому я подаю варіанти з моєї рукописи, але зазначую, що рукопись се не дуже добра, як видко з того, що 6, 12 з д. замість На нашій не-своїй землі має гірший текст: На обезчещеній землі. Отже замість згаданих трьох віршів у сій рукописи стоїть: Як Україну злиї люде Задушать вві сні і в огні Вдову окрадену з'огудять [поправлено: окраденую збудять].

Чи ми ще зійдемося. 12, 1. бо время люте. Варіанта Во время люте, про котру др. Огоновський згадує в примітках на стор. 386, знана була вже давно; вона знаходить ся і в моїй рукописи. Во рішучо ліпше від бо: не через те треба Україну любити, що время люте, і не тільки тоді треба її любити, коли время люте; але во время люте, в тяжку мінуту треба молити ся за неї. Отже і льоїка, на котру покликуює ся др. Огоновський, як раз промовляє за лекцією Во время люте.

На батька бісового. 13, 3. папер. Має бути папір. Се і правильніша форма і ліпше римуює ся з дальшим мир (13, 5).

Ми в купочці. 21, 12 з д. Бувало, в ночі. Має бути Було, в-ночи; першого вимагає ритм а другого рим. Так само має бути було зам. бувало 125, 8.

І виріс я. 28, 3. *Й* сивію. Має бути *I* сивію. Сего вимагає ритм.

Заросли шляхи. 30, 6 з д. На тую Вкрайну. Має бути: На тую Украйну. Сего вимагає ритм.

Як-би мені, мамо, намісто. 44, 11 з д. Грає, мамо, музика, троїста. Львівське видання має: Там музика грає троїста. Се дає ліпший ритм, але рим усе ще лихий. Чому-ж би тут не мало бути: Там музики грають троїсті? Зараз же в другій строфі стоїть: найму я троїсті музики. Отже хіба поет поставив тут число єдиничне умисне тільки задля того, щоби був гірший рим?

Як-би мені черевики. Сеся думка складає ся з трьох строф по шість віршів, се і треба відзначити як і в многих иньших поезиях Шевченка треба перевести поділ на строфи. 45, 12. Черевиків немає. Се противне ритмови; має бути: Черевиків я не маю.

Ой у саду. В сій поезийці, поміщеній перший раз у збірці поезий Шевченка, хибує двох віршів. По 57, 9 повинен ще

другий раз повторити ся вірш Я б за тебе вийшла. Так само треба повторити дальший вірш 57, 12: Кучерики змила. Такі повторення в поезії а пропущення в писанім або друкованім тексті трапляють ся часто. Як додати сї два вірші, то вийде гарненька і що до форми чотирострофова поезийка.

Хатина. 62, 3. в тім раї. Має бути раю задля риму до благаю. Закінченне ю находить ся дуже часто у Шевченка: раю н. пр. II, 70, 12; 71, 21 і т. д.

Лічу в неволі. 62, 20. Молитва... Тут очевидячки не стає трьох складів з римом до нічого (62, 18). Може б доповнити сей вірш словами: до Бога?

Мені здаєця. 66, 10 з д. А люде справді не вмирають. Мені се А не конче видає ся добрим; на мою гадку ліпше би було замість нього *Що*. Тоді був би зміст такий: Я не знаю (напевно), але мені здає ся, що люде по-правді не вмирають. Але А находить ся у всіх виданнях, і його можна від біди виправдати.

Ну, що-б здавало ся. 68, 11. Я вже думав спать лягати. Ритм вимагає тут одного складу більше. Може задумав замість думав або щось иньше таке?

Русалка. 76, 9—11. С паном у палатах,

Може знову розкошує

Моя грішна мати!“

В моїх записках стоїть: З паном моя мати,

Може знову розкошує

Грішниця в палатах?“

Лілея. 77, 2. В моїй рукописи тут і в дальших віршах *ли*лѣя замість *лѣ*лѣя. В иньших поезиях Шевченка знаходить ся і форма *лї*лїя.

78, 20. Убили — не вбили. В моїх записках: Вбити — не убили. Се здає ся мені ліпшою лекцією.

Н. І. Костомарову. 81, 14. Моїх кривавих, тяжких слъоз. Ліпше в моїй рукописи: Моїх тяжких, кровавих слъоз.

81, 6 з д. Чорнійше. Має бути Чорнійша (мати іде). Так і є в моїй рукописи.

Сон. 90, 22. Та все пішло... на грище.

Тут очевидячки пропущені і тільки викрапковані два склади. Здає ся, що треба доповнити словом Москві. Порівнай: Великий Льох I, 226, 3 з д. Москалям на грище. — Треба

би конче, поки час, старати ся, щоби викрапковані слова і цілі вірші вишукати чи в рукописей чи хоч би може з пам'яті людей.

92, 7. Замість сонечко ритм вимагає сонце.

Не знаю, як тепер. 113, 2. В першій віршу Не знаю, як тепер Ляхи живуть два склади за багато; се вказує ритм цілої поезії. Можна би опустити слово тепер, тоді ритм був би цілком добрий, а зміст не потерпів би багато, бо слово вольними в дальшій віршу, іменно коли його вимовляє ся з притиском, вказує по-трохи на той час, що зазначений словом тепер. Але хоч слово тепер не мусить бути абсолютно, то таки воно потрібне, і я не важив би ся його з ритмічних причин викидати. Зовсім таке саме знаходить ся в знаних віршах Шіллера в Валленштайні:

Das eben ist der Fluch der bösen That,
Dass sie fortzeugend immer Böses muss gebären.

І тут слово immer несе ритм, і можна би від біди без нього обійти ся; але годі його оспорювати.

113, 5. Сигисмонд. Се слово повинно б римувати ся до живуть. Чи не має отже писати ся Сигисмунд?

113, 18. землі має римувати ся з попереднім поросли. Вправді Шевченко, як уже згадав я, на рим не дуже вважає а українські писателі уживають мабуть тільки форми землі, як се є і в російській мові; але в Галичині, а може і на Україні, каже ся в 3-ім і 7-ім відмінку земли; отже чи не можливо, що й Шевченко уживав сього окінчення *и* побіч *і*? Нехай би над тим компетентні люде застановили ся! Форма нераз би на тім вискала, н. пр. 63, 8 ніколи і 10 неволі дають лихий рим, а дадуть добрий, коли неволі поправить ся на правильніше граматично невол*и*. Так само 80, 11 землі — кол*и* і т. д.

113, 19. Я жив на хуторі;

Сей вірш має на два склади менше, як иньші. Може бути, що вони загубили ся, але може також бути, що сам поет їх не зложив.

Між скалами. 135, 10. Або втопи. Тут очевидно недостає чотирьох складів; поки не найдуть ся, треба їх виповняти павзами (— — — —) або крапками.

139, 3 і 2 з д. Як сей неук!... Де-ж нам грішним. Се очевидячки не два вірші, іно оден.

Світє ясний. Сеса поезийка подана тут, як і в празькім і женеvськім виданню, дуже хибно. Добрий текст її я подиктував

у своїм часі Ом. Партицькому до його книжочки „Провідні ідеї Т. Шевченка“. Ліпший від звичайного, але гірший від сього є в „Громаді“ Нр. 4, Женева“, стор. 63 і 64. Поправити треба:

228, 1 з д. своїй на твоїх

229, 1 омурано на одурено

229, 2 (Премудрого одурено) на Кадилами обкурено,

229, 9 Люльки з кадил закуряти на А з кадил люльки курити.

229, 11 А кропилом на Кропилами

229, 12 вимітати на замітати [?]

Не журю ся. 230, 8. побиває. У Балашева пробиває.

Могила Богданова. Сесея поезія і тут і в праязкім і в женецькім виданню подана дуже хибно. Найліпший її текст у „Вечерницях“ (1862 нр. 39), де вона має напись „Суботів“, а потім у зроблених після нього „Доповненнях і варіантах“ львівського видання з 1869 р. (II, 263 і 270), котрих не доглянула редакція ані праязкого видання ані сього львівського. Взагалі мені дивно, що редактори ріжних видань Шевченка не замітили тих багато хиб і пропусків, які вони подибали, і які самі кидають ся в очи лихим ритмом або лихим змістом. Вони ж по найбільшій часті приймали за добре все що знайшли, і переписували майже невільничо. — Отже треба поправити і доповнити:

214, 13. Не зовсім так сталось...

Замість сього має бути: Не так воно стало, а потім ідуть іще два вірші:

Москалики що зазріли,

То все [або *Те є*] очухрали.

240, 19. По віршу От-так то Богдане! пропущені знов два вірші: Занапастив єси вбогу

Сироту Україну.

В „Доповненнях“ львівського видання є перед сими двома віршами ще оден: От-таке то сталось! а потім, так само як і в „Вечерницях“, замість Україну є Вкраїну; але се очевидні помилки, котрі легко поправити. Н. пр. Україну, вимагає рим.

240, 25. Ляха задавила... Має бути:

Ляха задавила,

Байстрики Єкатерини

Сараною сіли.

Отже тут третій раз у сій короткій поезії пропущені два вірші.

Чи не покинуть нам. 242, 24. Замість нотах має бути нотаж (рим до потім).

243, 4. Замість Дніпр має бути Дніпро. Сего вимагає і ритм.

Марку Вовчку. 246, 5 в д.

І думу вольную на волю

Із домовини воззову!

І думу вольную!...

Так подають і інші видання. Я тут не можу знайти доброго змісту, особливо в повторенні слів думу вольную. Чи не має стояти:

І душу вольную на волю

Із домовини воззову!

І думу вольную...

Пор. Кавказ, I, 214, 13: Не вмірає душа наша.

Неофіти. Текст сеї поеми дуже відмінний майже в кождім з давніших видань: у „Вечерницях“ (1862, нр. 31, 32, 33), у львівськiм виданнi з 1867 р. і в виданнi пражськiм. Женевське і нове львівське видання взяті з пражського, а видання Балашова більше подібне до давнього львівського. Варто би собі завдати труду і зі всіх тих видань зложити який-такий поправний текст. Я тут обмежу ся на зовсім неможливі місця, подаючи поправки деяких грубших помилок, більше для прикладу.

260, 13 і 12 в д. Сі два вірші хибно розміщені; має бути:

В Алкида первенець її

Росте... Лицяють ся гетери,

262, 5—7 має бути:

Трохи не голиї стоять

Перед Кипридою, і в лад

Співають гимн. Приготован

263, 3 і 4 має бути:

Стрімглав повісили старого

Апостола Петра сьвятого;

263, 8—10 мають гласити:

Твій син Алкид, твоя дитина,

Твоя любов, твоя єдина

Утіха, радість на землі.

265, 1 і 2 в д. має бути:

Не поклонітесь! Все брехня:

Царі, попи...

267, 5 і 6. Се не два вірші мають бути, а один вірш:
В Колізеї. А тим часом

269, 1 і 2 має бути:
За матерями християнам.
Мов дзвони загули кайдани.

269, 16. Межи словами виростуть і внучата випущені
чотири слова, отже з сього одного вірша мають бути два:
І виростуть вони колись
На местників внучата тиї,

270, 2 і 3 має бути:
У Колізеї. Мов у різниці
Кров потекла. Лякує Рим...

270, 8. По Сципіонах. Лютуї, лютуї,
Має бути: По Сципіонах. Пий, лютуї,

271, 12 з д. І ніби заплакав
По сім віршу пропущені два вірші:
Сполохнувшись, сумно-сумно
Над ним ворон кравав.

271, 3 з д. Сходить місяць. Треба додати: кругло-
лиций...

272, 1—10 має бути:
Тільки ми, Адаме,
Твої чада преступнії,
Не одпочиваєм
До самої домовини
У проспаним раю.
Гриземо ся, мов собаки
За маслак смердячий,
Та тебе ще зневажаєм,
Ледачі, ледачі...

273, 11 і 12 має бути:
А ти остала ся одна,
Одна на березі. Дивилась,

Відьма. 276, 15. Замість в лице має бути в лиця, як
і є в „Вечерницях“ і в львівському виданню; сього вимагає
і ритм і рим.

277, 3 з д. І мені нема де дітись!...
Так подає лише женецьке видання. Далеко ліпше стоїть у всіх
інших виданнях: Не знаю, де од їх подітись!... Сю
лекцію треба й задержати...

280, 11. Я розкажу тобі...

Сей вірш взятий з женецького видання, в інших його нема. Його треба або викинути або припустити, що на кінці хибують двох складів з римом до була в попереднім віршу, отже тоді писати б:

Я розкажу тобі — —

285, 8 з д. От-тоді проклятий!...

Так після празького видання, і так є у Балашова. В львівським виданню і в „Вечерницях“ стоїть: Одійди, проклятий!... Мені здає ся, що має бути: От тобі, проклятий!...

286, 25. С циганами, й тихо

Здає ся, що має бути так, як стоїть у львівським виданню: За циганами, — і тихо. На се вказує і лекція празького видання: З циганами. І тихо.

Во Іудеї. 294, 9. По віршу Стояли лектори. А цар, треба додати після женецького видання Самодержавний государ.

Марія. 297, 13 з д. І радо, аж сьмієтця, радо. Ліпше буде: І рада, аж сьмієть-ся, рада.

301, 4 з д. І гость за нею, й це в ярочку.

Й це є мабуть кон'ектура д-ра Огоновського. В празьким і женецьким виданню замість й це стоїть і се. Але так не може бути задля ритму. Мені здає ся, що найліпше буде пропустити слівце се, котре тут зовсім непотрібне, і лишити само і, або замість і се чи й це писати та.

302, 7 з д. І досі мерли-б!

Ритм вимагає тут конче: І досі мерли би!

302, 3 з д. Замість душею вимагає рим: душою. Се й так властива форма у Шевченка. Пор. I, 5, 12.

305, 16. До дому котитця.

Справедливо догадує ся др. Огоновський, що поет писав до долу, а не до дому. Сю кон'ектуру треба було вставити в текст, а лекцію до дому подати в Примітках.

311, 15 і 16. Тихенько-тихо; ангел спить...

Та щоб його-то не збудить, —

Зміст такий: Мати дивить ся тихенько і видить, що ангел спить, та пильнує ся, щоб його не збудити. Отже інтерпункція повинна бути:

Тихенько-тихо: ангел спить...

Та щоб його-то не збудить!

314, 22. Як узрів діточок, пристав
Ліпше після празького і женецького видання *при с став* (с. е.
при о став) замість *при став*. Або може

Як *єзрів* діточок, *при о став*

Саул. 319, 8. Ростуть і висятця царі.

Слова висять ся я не розумію. Може має бути бісятъ ся?
(Помилка могла повстати легко через заміну б на в.)

Псалми Давидові. 340, 15. Познать, розбити тьму...
Тут очевидячки недостає трьох складів з римом до слова гла-
голи в дальшій віршу. Можна догадуватись отже слова неволі
(пор. II, 241, 5 тьму неволі).

На сім кінчу і повтаряю, що дуже рад би я, аби сея
стаття заохотила кого зайняти ся докладніше текстом Шевченка.
Бою ся, як сього не зробить ся, то і в дальших виданнях будуть
повтарятися дотеперішні похибки, як повтаряють ся доси. А чим
дальше, тим тяжше буде поправити помилки і прогалини випов-
нити. Декотрі поезії перед 30 роками знані були в ліпшій
тексті, як тепер, а пропущених і тільки викрапкованих слів, віршів
таї цілих уступів усе ще повно, навіть у таких поезиях, як
Катерина. Треба отже спішити ся зі збираннем усяких мате-
риалів, рукописей, споминок і т. д., поки час. А зібрані мате-
риали, хоч би й дрібні, треба оголошувати, не ховаючи їх аж
до критичного видання, котре хто знає коли появить ся.

Додаю ще реєстр матеріалів, котрими я користував ся, а звер-
таю особливо увагу на „Вечерницѣ“ і на Доповнення та варіанти
львівського видання з р. 1867—1869. Були у мене під рукою:

1) Кобзарь Тараса Шевченка. Коштомъ Платона Семеренка.
С. Петербургъ 1860.

2) Вечерницѣ, літературне письмо для забавы и науки.
Львѡвъ. Рочникъ першій 1862 чч. 1—43, речникъ другій 1863
чч. 1—16. В них поміщені отсі поезії Шевченка, в більшій
часті по рукописям: 1) Відьма, річник I. чч. 16, 17, 18.
2) Остання дума I, 21. 3) Русалка I, 22. 4) Гамалія I, 23. 5)
Неофіти I, 31, 32, 33. 6) Тарасова Ніч (уривок) I, 34. 7)
Прольот до Гайдамаків I, 35, 36. 8) Суботів I, 39. 9) Сон I, 43.
10) Чернець II, 3. 11) Чигрин II, 11. 12) Плач Ярославни II, 12.
13) Кавказ II, 13. 14) I живим і мертвим II, 15.

3) Поезії Тараса Шевченка. У Львові. Накладомъ К. Сушкевича. Зъ друкарні закладу имени Оссолинськихъ. Томъ I. 1867. Томъ II. 1869.

4) Т. Г. Шевченко. Кобзарь. У Празі 1876 (два томи).

5) Т. Г. Шевченко. Кобзарь. С.-Петербургъ. Типографія В. С. Балашова. 1884.

6) Поезії Т. Гр. Шевченка, заборонені в Росііі. Женева. Українська печатня. 1890.

За підставу я брав: 7) Кобзарь Тараса Шевченка. Видане Товариства імени Шевченка. У Львові, 1893 (2 томи).

Інші жерела подані в розправі.

Miscellanea.

Петиція до митрополита і полеміка з за неї.

Отсю петицію передав мені д. О. Роздольський, найшовши її між паперами о. Л. Порубальського в Тюдеві. Петиція інтерна для нас не лише задля змісту, але і задля зверхньої форми; з її причини виходить полеміка між деканом і парохом і ведеться у всяких мовах, лише не в руській. Сей факт дуже характеристичний для тодішньої інтелігенції, між якою перше місце займало очевидно духовенство.

Петиція зрадагована ще в 1849 р., як то видно з дати 7 січня 1850 р. поставленої деканом у відповіді парохом Угринівському; розуміється, що нім прийшло до тої дати, мусіло проминути кілька або й кільканадцять днів. Роки 1848—1849 належать, як звісно, в історії нашого відродження до найбільше рухливих. Не диво, що ті рухи були багатьом не на руку, а що їм проводило духовенство, треба було того духовенства якось позбути ся. От і кинено на нього підозрінє, що воно стремить до „шизми“. Вороги знали, що такий закид настрашить загал духовенства і стероризує до того степеня, що воно усунеть ся від публичної роботи. Рахунки показали ся не злі, бо духовенство замовкло на якийсь час; але з другого боку раз кинене підозрінє мусіло перемолоти ся між духовенством, а наслідком його була довга і зовсім непожиточна боротьба за обрядовщину і азбуку, еміграція духовних до Росії, розріст між інтелігенцією москвофільства, що з часом видало такі погані плоди. А кілька в тій боротьбі змарнувало ся сил, що при иньших обставинах могли принести нашій батьківщині великі услуги!

Петиція, звернена очевидно до тодішнього митрополита, жадає, аби він взяв духовенство в опіку і очистив його на відповідній місці від безпідставних закидів. Мусіло се дуже боліти духовенство, коли воно взяло ся аж за такі горячі — з боку віри — петиції.

І от тут з нагоди підписування петиції виходить на верх справа, що стала справдішнім боляком на нашому народньому тії і тягнеть ся ще від початків нашого відродження до нині, пускаючи воду на млин тих, що лиш чекають подібної нагоди, аби з того для себе витягти користь. Се справа мови. Видно, що декан Мацілінський мав добру волю і бачив користи в науці народньої мови; з другого боку показуєть ся одначе, що він не знав ріжниці межі справді народньою і церковною мовою, та брав одну за другу рівно. Він покликують ся на виклади в церковній мові, які істнували у Львові на філософічним і теологічним виділі до 1809 р., не догадуючись, що вони, мабуть, і були власне причиною упадку руських викладів в університеті тому, що студенти не учивши ся в середній школі церковщини не розуміли її на університеті і не хотіли її вчити ся; з другого боку вони розуміли добре латину і воліли, щоби їм викладано по латинськи, тим більше, що латина уважалась тоді за свого рода „ліпшу мову“. Коли б одначе тодішні професори стали були викладати від разу простою „хлопською“ мовою, яку студенти мусіли розуміти, бо чули її все на селі, були б не тільки удержали ся руські виклади на університеті, але наша культура до тепер була б посунула ся так, що заощадила б була нам нині кілька десятків літ здогонювання утраченого. Що декан Мацілінський не помітував народньою мовою, хоч і не робив між нею і церковщиною великої ріжниці, видно з його слів, в яких покликують ся на Христа, що дав своїм ученикам дар мов научати у всіх язиках, та на те, що духовні бажаючи сповнити свою задачу в народі, мусять промовляти до нього зрозуміло. Незвичайнож вірний його погляд на школу: „Наші вороги знають добре, що ми доти будемо залежними від них, доки наша проста (*vernacula lingua*) мова не дістанеть ся до шкіл у наших краю.“ Сей висказ і нині має свою вартість і ним можна пояснити з одного боку тяжку боротьбу Русинів з Поляками за кожду школу, з другого боку ворогованє москвофілів проти наших шкіл. Парох Угринівський вже тоді протестує проти уживання народньої мови в школах, хоч у першій замітці не подає майже ніяких аргументів за своїм протестом, а в другій подає або аргументи матеріальної

натури, або дуже лъояльної, якої певно від нього ніхто не міг і не хотів вимагати. Він не може „модегувати“ просьбами правительство, так як би правительства не були для народів, але народи для них. З таких то типів виробила ся назва „Рутенця“, що увійшла майже у пословицю.

Excellentissime Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine
Archipraesul benignissime!

Inimici nostri non dormiunt et dies noctesque discordiarum paterizania serit, ut in patria nostra pro frumento oriantur tribuli et pro hordeo spinae. Par est nos non minori diligentia vigilare et ad evellendas venenatas stirpes indefessam adhibere curam; alioquin silvescerent nostri campi et qui a Deo destinati sunt paradisi esse, fierent paulatim seminaria venenorum et pascua draconum. Iam vero, ut de aliis aerumnis, quibus continuo ab adversariis nostris premimur, hodie sileamus, id unum hic adducere sufficiet [в ропі над останнім словом: visum est], quod inimici nostri, prosequendo propositum sibi semel scopum, nos in sublevanda sorte nostra propedire, non cessant nobis quoque obstacula continuo subtundere, ut tali modo nos in dependentia sua ultro retinere valeant. Praeprimis autem est ipsis lapis offenculi ritus noster graecus et lingua ruthena, qua tamquam vernacula etiam in peragenda devotione et celebrando ipso sacrificio missae utimur. Hinc cum nuperrime regali decreto lingua nostra ruthena coeperit in scholis instituendae juventutis gratia introduci, omnem moverunt lapidem, ut eam saltem a studiis altioribus et, si fieri possit, dein successu temporis etiam ex elementaribus scholis eliminent. Noverunt enim adversarii nostri nos non diu in eorum dependentia mansuros, si lingua nostra vernacula fieret his in oris scholastica. Quapropter ut hunc suum scopum eo facilius assequi queant, sparserunt his novissimis diebus rumore de nobis, quod nos sub tegmine linguae patriae intendamus fidem catholicam hisce in oris depravare et schisma graecorum introducere.

A qua intentione et mentis cogitatione cum simus alienissimi, statuimus unanimiter contra hanc schismatis suspicionem ab adversariis nobis injustissime obtrusam solenniter hisce protestare unaque sincere confiteri Deumque cordium scrutatorem in testimonium vocare, quod nos maiorum nostrorum vestigiis inhaerentes firmiter credamus: Jesum Christum in ecclesia sua constituisse primatum apostolicum in persona divi Petri huiusque successorem esse romanum pontificem et illam solum ecclesiam esse veram, catholicam et apostolicam, quae

romanum pontificem successorem divi Petri tanquam visibile totius ecclesiae catholicae caput vicariumque Christi in terra veneratur, et extra hanc ecclesiam non dari salutem. Hanc doctrinam a maioribus nostris acceptam sincero corde profitemur illamque gregi dominico curae nostrae commisso constanter praedicamus neque unquam ab illa recedere hisce appromittimus.

Ast quam infundata, vana et prorsus irrita est haec adversariorum de nobis schismatis suspicio [в опір. було сūsuspectio, потім з е зроблено і, а с перечеркнено], vel exinde patet, quod in hacce lingua ruthena juventuti nostrae usque ad annum 1809 omnia studia non solum philosophica, verum etiam, quod maximum est, et ipsa theologica publice in praelectionibus academicis [в опір. accademicis] tradebantur, quin tamen ulla inde unionis nostrae cum romana ecclesia evaserit jactura. Imo non obstantibus his circumstantiis, quod a latinis presbyteris [в опір. praesbyteris] propter hunc ritum nostrum graecum continuo vexabamur, quodve in finitima nobis regione Bucovina presbyteri [в опір. praesbyteri] schismatici meliori nos gaudeant sustentatione, attamen neque unicus experiebatur casus, ut ullus presbyter [в опір. praesbyter] aut laicus homo ab unione sacra deficeret et in schisma prolaberetur. En! inconcussam nostram in tuenda cum s. romana ecclesia unione constantiam!

Iam autem ut vocationi nostrae, qua a Spiritu S. vocati et pastores et doctores gregis dominici constituti sumus, respondere verbumque divinum populo fideli idiomate ad eius captum accommodato praedicare valeamus, omnino necesse est, ut alumnis nostris studia theologica in lingua paterna eaque ruthena tradantur; etenim ipse Christus Dominus emittendo apostolos in universum mundum praedicare evangelium non iussit eos solum in una quapiam lingua hocce praedicare, sed dedit eis insimul donum lingvarum, ut cuilibet populo in vernacula ejus lingua praedicetur evangelium. Utque haec vota nostra felicem successum nanciscantur et innocentia cleri nostri de objecta eidem proclivitate prolabendi in schisma palam fiat, protectionem Excellentiae Vestrae praesentibus litteris humillime imploramus. Josephus Macieliński Decanus foranens Zaleszczykiensis et parochus gr. cath. in Swidowa.

Antonius Uhrynowski loci Szczytowce gr. cath. parochus in omnibus praesenti petito exhibitis consentit; jam autem quo ad studia theologica in lingua ruthena pertractanda non consentit, et submisae sua ex parte supplicat, quatenus studia theologica alumnis nostris, sicuti in omnibus regionibus catholicis, eodem modo ut ad tempus

praesens in lingua latina, quae est characteristica s. romanae ecclesiae et fons scientiarum, tradantur.

N 1. (?) Szanowni w Chrystusie Bracia Dekanatu Zaleszczyckiego!

Pogłoska szerzy się, jakoby duchowieństwo nasze obstawiając za narodowością swoją, skłonność miało do przejścia na schyzmę, i spowodowała cały kler archidiecezalny przeciwko tej niesprawiedliwej i fałszywej o nas opinii uczynić solenną protestacyję, którą to imieniem kleru dekanatu naszego ułożoną Wielebnością [має бути: Wielebnościom] Waszym do podpisu udzielam, kto się z takową zgadzać będzie; tylko proszę bez żadnych dodatkow podpisać imię i nazwisko i tytuł, tak jak ja tu podpisałem i nie pomakulować; podpisy te na obydwóch exemplarzach sztemplem opatrzonych proszę dla urzędowego użycia uzupełnić, niemniej tę protestacyję zapieczętowaną jeden do drugiego odsyłać i jak najspieszniej expediować najmocniej upraszam i obliguję, ażeby ta protestacyja jak najrychlej mogła Jego Excellencyi być przedstawioną i my nie byli zawsze poslednimi. Swidowa d. 7 stycznia 1850.

Joz. Macieliński.

Szczytowce praestt. 16-ten Jänner 1850 DZ. mit der Bemerkung, dass der Gefertigte in dem an S-e Exzellenz stilisirten Gesuche die Klausel wegen Belassung der lat. Sprache im theol. Studium beyzufügen genöthiget war, als das in bezogenem Gesuche berührte ruth. Studium nur für jene, welche die Theologie in der hochwissenschaftlichen lat. Sprache nicht hören konnten, zugedacht war, und nach allerhöchstem Ermessen die Congrua-Ergänzung für sie nur auf 200 F. C. M. festgesetzt wurde, welches Studium auch über das Einschreiten der Ruthenen, welche den Lateinern nicht nachstehen wollten, aufgehoben wurde, — wesswegen jetzt wieder darum zu bitten Wankelmuth wäre, und da endlich das h. k. k. Ministerium, dass es am theol. Studium bei der lat. Sprache verbleibe, ausgesprochen hat, so kann der Unterzeichnete derart Petitionen, welche nur Belästigung deuten, weder mit Stillschweigen übergehen, noch mit seiner Fertigung unterstützen.

Anton Uhrynowski gr. kath. Szczyt. Pfarrer.

Подав В. Гнатюк.

Про збірник пісень Бодяньського.

В „Етнографічному Збірнику“ т. V, ст. 117 (беру цитат із К. Стар. 1899 р., нр. 12, ст. 152 і прим.) згадано про невеличкий рукописний зшиток, що передала вдова Максимовича

Драгоманову з надписю „Малоросійскія пѣсни“ і з допискою руки Максимовича: „Г. Бодянського“. При тім одну пісню, що є в тім зшитку, наведено в Збірнику з іменем О. Бодянського, се-б то збиране сих пісень немов би приписано звістному О. М. Бодянському.

Чи є в редакції Збірника на се підстава, не знаю, та можу подати ось що: тому 20 років мені подаровав мій свояк (тепер уже покійний) В. М. Дьяконов, що жив часто в своїй магтности в м. Варві (Лохвицький пов., Полтавська губ.) чотири зшитки з українськими піснями; при тому з титулів зшитків видно, що се II, III, IV і V зшиток, а першого у В. М. Дьяконова не було. Пісні сі зібрав свояк О. М. Бодянського Федір Бодянський, що був у половині 40-х років учителем Лохвицької школи, а потім інспектором прилуцької повітової школи, нарешті доживав свій вік у м. Варві, батьківщині Бодянських. Збирав він пісні в різних місцевостях України і, як можна міркувати по папері й письмі, або в початку 40-х, або в кінці 30-х років. Чи зшиток, переданий вдовою Максимовича Драгоманову, не був власне першою, загубленою частиною збірника, що знаходить ся у мене? В такім разі він те-ж належав не О. Бодянському, а Ф. Бодянському. Збережені у мене зшитки назвав збирач пісень ось як: II Челядські пѣсни — перед подружем. III Пѣсни опеньгавшихся — одвінчаних. IV Легутні пѣсни — обрядові. V До за-каблукивъ пѣсни — Гуляльні, танечні. Звідки добув В. М. Дьяконов отсі пісні, він мені не сказав; найлекше припустити, що після смерти Ф. Бодянського дістав від його свояків, що также жили в м. Варві; але мені бачить ся, що швидше від родини Максимовича, син котрого виховував ся разом і приятелював сином В. М. Дьяконова і, як мені звістно, дарував йому старі рукописи зо збірки покійного батька.¹⁾ Ще більше мене переконують в останньому здогаді дописки на краях і в иньших місцях при піснях у моїх зшитках, котрі зазначають, на скільки я міг міркувати по декотрих, написаних виразно, що пісні ті вже надруковані в сім чи тім збірнику. Такі дописки найлекше було зробити Максимовичу. Чи нема їх і в зшитку, що знаходить ся в руках редакції Збірника?

Все те було би інтересно розібрати; я бажав би опублікувати цікаву збірку пісень Ф. Бодянського, але не инакше як з від-

¹⁾ Дві з них — XVII в. дістали ся й мені: одну я подарував до Київського церковно-археол. музея, другу проф. В. Б. Антоновичу.

повідними паралелями, подавши наперед бодай дуже коротеньку біографію Ф. Бодяньського. Для такої біографії в мене деякі матеріяли зібрані, але зовсім науково видавати українські пісні річ дуже не легка.¹⁾

Одесса 19 грудня 1899.

Ол. Маркевич.

До історії вірші на Україні.

Соті роковини першого видання „Енеїди“ Котляревського і тісний генетичний звязок сеї першої нашої жартливої епопеї з улюбленими в XVIII в. віршами оживили серед дослідників зацікавлене сими безіменними, давніше нехтованими творами. В працях Драгоманова, Житецького і и. вказано на важність зібрання і историко-літературного вистудіювання віршів і загалом для зрозуміння духового життя на Україні в передодень нашого національного відродження. По тих принагідних публікаціях текстів укр. віршів, які почали ся ще в „Основі“ 1861 р. і вели ся далі в ріжних газетах, потім у „Кіевській Старині“, мали ми першу пробу систематичного зводу текстів, зроблену М. Драгомановим у „Житю і Слові“ 1894 р. Ся проба далеко не вичерпала всего матеріялу, звісного навіть самому Драгоманову, тай пізнійше появляли ся нові принагідні публікації в „Кіевській Старині“ та московськім „Етнографическім обозрѣнію“. Богацтво рукописних або живих ще доси в пам'яті людській віршів доси далеко не вичерпане, та про те треба сказати, що систематичне і з науковою критикою оброблене видане всего того, що опубліковано доси на сьому полі, а при тім визискане тих нечисленних рукописних співанників, які переписували ся так пильно нашими батьками і дідами, се один із пильних дезідератів української літературної історії. Як причинки до сеї будущої збірки ми публікуємо тут дві вірші, прислані нам минулого літа д. Александром Шавінським із Симферополя. Ті вірші він передав із пам'яті, вивчивши їх ще малим, у 1858—61 роках, із рукописної збірки домового вчителя Олександра Мацієвського в селі Феліксієвці, Київської губ., Липовецького пов. Хто був по національності сей Мацієвський, що ще містила його рукописна

¹⁾ Редакція, признаючи зюгади вп. автора дуже правдоподібними, на жаль, не може допомогти йому в роз'ясненню сього питання, бо від неб. Драгоманова одержані були в копії лише кілька номерів з того збірника; оригінал мусить бути в паперах Драгоманова.

збірка і що стало ся потім і з ним і з нею, сего д. Щавінський не пише. А важно було би знати, чи сам Мацієвський був автором сих віршів, або може знав дещо про їх походженє. Судячи по мові — се вірші не одного автора і перша зложена десь на Поділю, близько галицької границі, а друга в Київщині. Коли вони зложені — не вмю зміркувати, та в усякім разі перша перед „волею“ 1861 р., а друга безпосередно по знесеню кріпацтва. Перша має титул „Биль“, а друга, зложена в формі дияльога, — „Празник у селі Перемиськім“. Із тексту видно, що декуди пам'ять не дописала д. Щавінському, повипадали рядки, хоча в цілому обі вірші заховані добре. Друкуючи ми зміняємо троха правопис і ставимо інтерпункцію, бо в доставленому нам рукописі її зовсім нема. В тексті не робимо ніяких змін, свої здогади і поясненя даємо в нотках.

Др. Ів. Франко.

I. Вірша про Адамів гріх.

Христос воскрес, батьку милій,
Сьвятки нам настали,
Щобисьте ці опровадили
І других діждали
В щасті і в здорові
З жінкою, з дітками
З родинкою і приятілями.
Але нема в тім користи
Празниками писать листи;
Найлуче мені здасть ся,
Кэли родина збереть ся.
Але я з Божої волі
Дождав ся такої долі,
Що ні воза, ні скотинки,
Щоб поїхать до родинки.
Де кого здібаю, тай питаю,
І сам такі глудзи маю,
Що не міг я розсудити
Що за причина і час,
Щоб гарнецько в сьвітї жити
Всякому із нас.¹⁾

Той, що з плугом в поле ходит,
Тай земля ему не родит:
Жалусть ся справедливо,
А²⁾ може і не диво.
Де щасливого глядіти!
І тії, що учать чужії діти³⁾ ---
Нема щастя ні одному,
Ні писарю, ні економу.
Поки ще не на бурку,⁴⁾
Ще нічого, бо то бач
Мужичок принесе курку,
А що празника й калач.
Али нехай но его відправлять,
Тоді лихо і біда,
Тоді его всі оставлять,
Навет і пастух покида.
Та і панки неборачки
Що села мають, з бідою навку-
[лачки
Бють ся, що аж пріють.
Як я мав лягти спати,

¹⁾ Мабуть повинно бути: не мож всякому із нас.

²⁾ М. б. Але.

³⁾ Сей рядок сьвідчав би, що автором вірші був приватний учитель, але дуже можливо, що разом з попереднім рядком він — пізнійша інтерполяція, вставлена самим д. Мацієвським pro domo sua.

⁴⁾ На бурку, в польського па брїку, себто без служби.

То взявши Біблію в руки і став
[читати,

І розвідав ся аж там,
Для чого біда всім нам.
І так Бог знає скільки тому літ,
Як Бог сотворив світ, —
Час тому дуже далекий,
Іначе Жиди кажуть, а іначе Греки,
А не знать, чий правдивий лік,
Бо то сталось не в торік,
А вже тому кілька тисяч літ, —
А в Біблії так стоїть:
Що Бог мав шість день роботу
Творя небо, землю й воду,
А до них ріжнього роду.
А як оце все скінчив,
То сьомого дня спочив.
Глянув Бог, земля велика,
Але пуста і ще дика.
То прийшло Богові захотіти
Чоловіка сотворити.
Кинув ся Він сей години,
Замісив з водою глини,
Зліпив чоловіче тіло,
Хухнув в нього, а воно й ожило.
Адам кинув ся тай злякав ся,
Що не знає, відкіль взяв ся.
Розглядав ся сям то там,
А не побачив нікого такого як сам.
Аж раз ходячи струдившись,
Наївши ся і напившись,
І десь то змучаний був,
Бо скоро під деревом ліг,
Від сна здержатись не міг
Аж захрапав, так заснув.
Прийшов до него Бог; Він бачив
[з неба,

Чого Адамові треба,
Тай взяв ребро з лівого боку,
І чудом Божого слова
Стала із ребра, нівроку,
Жінка гарна і здорова.
Адам кинув ся і бачить,
І думає, що це значить,
Що перед ним з доброго дива
Стоїть жінка чорнобрива.

Аж тут їм Бог показав ся
І так до них відізвав ся:
„Слухайте! памятайте, ся любить,
„В парі в згоді разом жить!
„От ваше діло —
„Бо вас двоє, а одно тіло:
„Іжте все по вашій волі;
„Що є в саду і на полі,
„Тільки з дерева одного
„Вісти доброго і злого

.¹⁾

„Бо як з'їсте, я пізнаю,
„Прожену на віки в рай.“
Рай, се місце серед світа,
В ньому так як серед літа
Квітки цвіли як розвились,
І всі овочі родились.

Була-ж там всяка рослина,
.²⁾

Все придбала милість Божа:
Були яблука і груші,
Черемшина, полуниця, бриндуші
І вода погожа.

Лиш би тільки тихо жить,
Одну заповідь хранить,
А не грішити не знать на що!
Люди виняť хитрость вражу,
А я таки правду скажу,
Що чоловік сам ледащо.
Правда, там випадок став ся,
Що диявіл замішав ся,
Бо було єму не в смак,
Що люди щасливі так.
Він те пізнав, що подужа
Швидше жінку, як мужа, —
То прийняв постать вужову
І став намовляти Еву:

„Не вірте ви, добрі люде,
„Що Бог теє знати буде!
„Покушати не зашкодить
„Усього, що сей сад родить.
„От овочі їсте много,
„А ручаю ся вам сьміло,
„Що і жадне з вас ніколи
„Так смачного ще не їло.“
Ева жінка однака

1) Очевидно тут бракує одного рядка.

2) Знов брак одного рядка.

Як і з наших тепер всяка,
 Лехковірна і ласкава,
 А найгірше що цікава.
 Прийшла до Адама мужа
 І каже, що чула від вужа.
 Запрещена вєщ лакома.
 Не хотів зразу муж сірома,
 Али як стала єго вмавляти,
 Просити і цюлувати,
 Адамок то й роздобрухав,
 Бо добре з собою жили, —
 Жіночки своїє послухав,
 Та й обоє согрішили.

Аж тут Бог вступив до раю
 Крикнув: „Адаме, согрішив-ись,
 [я вже знаю!“

Адам бідний завстидав ся
 Тай в гущавину сховав ся.
 Не розпитував ся їх Бог много,
 Признались бідні до всього,
 Мусіли вони признати,
 Щоб пред Богом не абрехати.
 Тоді Господь рек до вужа:
 „Згубив-ись жінку і мужа.
 „Будь проклят, в землю ховай ся
 „І на череві повзай ся!
 „Ти, Ева, дознаш бід:
 „Будеш діти родити в болі,
 „Залезать від мужа волі
 „І цілий твій жіночий рід.“
 Адаму рек ці слова:
 „Тебе недоля жде нова:

„Сей час вітціль уступай!
 „Не для вас тепера рай.
 „Іди собі куда хоч,
 „Тепер всім ся заклопоч
 „І тверду землю копай.
 „Перейде ж на тебе годиницька
 [нешаслива,

„Будеш ти працювать,
 „Аж з тя піт буде ся льять,
 „А бурьян уродить нива.
 „І живнь твоя буде сам труд,
 „Аж смерть скінчить время бід.“

Як я цього дочитав ся,
 То і зараз догадав ся,
 І аж тут напав на слід,
 Для чого так ся судить,
 Відкіль Ева перва мама
 Первого батька Адама
 На дурнее підвела.

Та простім їм, батьку милий!
 І ми може б так зробили,
 Бо то від віка до віка
 Кортить біда чоловіка.
 Шанувавши Божу волю,
 Терпім як можна недолю.
 Як Бог дасть, то йще зйдем ся,
 Разом з'їмо і наєм ся.
 В бали не вдаваймось!¹⁾
 Може лучший прийде час.
 Та й на сьвітї спогадаймо
 Що бідніці є від нас.

II. Празник в селі Перемиськім.

Хата старости. Староста (до жінки).

Жінко Химо, чепуруко, мабуть ти забула,
 Що завтра в нас празник, а ти й ноги загнула.
 Кинь ся швидко до роботи, щоб було доволі
 Ковбас, мяса, пампушок та ще й бараболі!
 Я тимчасом кабана в лоб, мясо порубаю,
 Сало в бодню на замок, а горілку маю.

¹⁾ Сей рядок якийсь неясний. Що значить: бали? Чи се помилка зам. болі, чи може треба читати: балі? В однім і другім разі доброго значіня нема.

Жінка.

Чи ти п'яний, чоловіче? Празник завтра в нас пісний,
А я риби наварила, та може буде волосний.

Староста.

Чи буде, чи не буде, а треба попросити,
Бо як мені без него, то не можна жити.
Добре бути старостою, де є добрі люде,
Але як меже цими, то й дідько не буде.
Побіжи но, жінко, до Платона брата,
Нихай мені позове Марка кандидата.

(Жінка виходить, а за нею староста і сідає коло хати).

Марно кандидат (письменний, підходить і рече до старости).

Помогайбі, батьку!
Чи здіяти шапку?

Староста.

Близько стоїш коло хати,
То треба шапку здіяти.

Марно кандидат.

А що більше, батьку, маєте казати?

Староста.

Я хотів би до волосного письмо написати.

Марно кандидат.

Оце й я добре догадав ся,
Що й зовсім вібрав ся:
Взяв чорнило і перо,
Що під лавкою цвіло;
Тільки паперу не стало,
Є шматочок, але буде мало.

Староста.

А деж той папір?

Марно кандидат.

А тут у мене в кишені.

Староста.

Ну, напишем на ремені.
Ось і фашія ременю,

Я заплатив четвертак, —
Тепер бери перо в жменя
І пиши до него так.

Письмо.

Добридинь Вам, батьку, ми в сусідстві близькім;
Бо не дальше як гін двоє волость в Перемиським;
Так як в єдні хаті, тільки за стіною,
То не більше раз ступити одною ногою.
Прибувай же, батьку, до нас на гостину,
Сьогодні в нас празник, я зібрав родину;
Прибувай же батьку, всі на тебе ждуть,
Голодні сидять, горілки не пють.

Волосний (приходить, шапка гостра ковпаком, не проста).

Входить в хату, головою киває,
Але шапки не знімає,
А чого? Всі догадались,
І на ноги позривались;
Тоді він шапку здіймає
І в празником поздоровляє.

Староста (до Волосного).

Спасибі, спасибі Вам, батьку, що не одказались,
І на мою просьбу до нас присотались.
А ви, люде добрі, вдарте чолом,
Бо це наш начальник, треба вам честь знати!
(Всі підждоють до рук волосного
І стали его в руки цюлувати).

Волосний.

Спасибі, спасибі, величай вас Боже! (тай до старости).
А ти, дядьку Семене, наливай небоже!
Бо того я гнав ся до тебе умисне,
Нехай же ця сивуха на столі не кисне.

Староста.

За здорова, батьку! До дна вихиляю.

Волосний.

Наливай, Семене, і я не звиляю.
Тепер при цім ділі я хотів би знати,
Що тут у твоім селі доброго чувати?
Чи слухають люде, панам відробляють,
Що до них належить, або може лають?
А як знаїш, оце все збереть ся,

То тільки на моїх плечах обіпреть ся.
 Бо, правда сказати, тепер добрих мало,
 Все на пакість робять, аби панське пропало.

Староста.

Оце добре, батьку, що тільки гадаєш;
 Є люде всякі, як сам добре знаєш.
 А що в нас в Черемиськім, то правда сказати,
 Нема і одного, щоб за лоб не взяти;
 Не хотять робити, тільки панів лають,
 Що пани самі і свиней заганяють.

Сусіда Селифонт (з боку).

Ми їм довше пасли, нехай нам відпасають.

Волосний.

А ти як це слово так сьмієш казати? (та й до старости)
 Дай ему по морді тай вижени з хати!
 Така благодарність тому, з кого жити,
 Із чиеї ласки є що їсти й пити!
 Маєш хату, худібки доволї,
 На городі капуста, гуком бараболї;
 Біб, цибуля, все то можеш мати,
 Часник, редька і все коло хати;
 Часом і бруква родить і не без квасолї,
 А чого не щитаєш, що маєш на полі?
 На ниві пшениця, жито доспіває,
 Ячмінь в копах, а гречка чекає.
 А як усе позбираєш,
 То береш ся возити і в стїжки складаєш,
 А по добрі погоді в гарман вистеляєш;
 Зерно звіяв, змірав, в мішки набиваєш,
 На ярмарок вивозиш, тай гроші щитаєш.
 Чого-ж тобі треба, бісяча коросто?
 Я знаю: посторонка, та й на вербу просто!
 То ти хочеш з панами разом свині пасти?
 О, брешеш, собако, можши пропасти.

Селифонт.

Прости мені, батьку, цю мою провину,
 Більше того не буде, кленусь на дитину.

Волосний.

Кленись на дитину і на всю родину,
 Аж тоді подарую, як обдери спину.

Селифонт.

А може, батьку, приймеш од людей поруку?

Волосний.

Оце тільки їдно, що вйде за штуку.
А першої поруки старости чекаю.

Староста.

Є у мене собака по прованїї Гонта,
Швидше за него поручись, як за Селифонта.

Волосний.

І це добра пісня, нема що казати,
Ни треба луччої поруки шукати.
А вже правда прийшла як із неба,
Що єго до зборні узяти потреба,
А після по закону будемо судити,
Скільки єму потреба у шкуру вліпити.

Тепер по цїї мові напиймо ся квасу,
Та й бувайте здорові, бо не маю часу.

Наукова хроніка.

Огляд часописей за р. 1899: Часописи українсько-руські.

Літературно-Науковий Вістник (т. V—VIII) вібрав у своїх чотирьох томах (ст. 360+210, 374+200, 382+206, 372+192) окрім богатої частини красного письменства також багато наукових статей з ріжного поля, маючи в кожній книжці окремих до того відділ. В сім році ще розширено і розвинено відділ „хроніки і бібліографії“, куди попадають не одні цінні з наукового боку замітки й уваги. Про найважніші з наукових статей подамо декілька слів.

Передовсім згадаємо продовжене нарисів дра Ів. Франка п. з. Із секретів поетичної творчости (т. VI), де він обговорює естетичні основи творчости. Починає від ролі зміслів у поезії, поперед у т. зв. низших (запах, смак, дотик), опісля висших (слух, зір), а спеціально застановляє ся над відносинами поезії до музики й малярства і розв'язкою питання: що таке поетична краса? — у тім напрямі, що „малюване краси не є метою штуки“, кінчить автор на разі свої, як їх зве, „розмови“.

Окрім сього появил ся з поля естетики ще один нарис. Д. Іван Труш представив розвиток і відносини до себе нових напрямів у малярстві (V т.) а се імпресіонізму, декадентизму, модернізму й т. и. виявляючи себе горячим прихильником (що переводить і на практиці) нових напрямів, а спеціально імпресіонізму.

Найбільше статей наукового відділу належить до історії літератури; се переважно огляди життя і творчости поодиноких письменників та їх характеристики. Ось важніші з них:

Промова Л. Єфименкової, відчитана на сьвяті І. Котляревського у Харкові 6 лют. ст. ст. 1899 р. (VI т.) підносить високу стійність писань поета, міряну сею обставиною, що окрім народньої сло-

всности не багато є творів писменства, які-б живими перебули столітє і ще були здатні до передачі в будуще. Далі застановляєть ся д. авторка над питанєм, чому К-ий не пішов у своїй письменській творчости дорогою сучасних йому поглядів і смаку російської суспільности. Тут грає ролю любов поета до рідного народа й його мови. Він се вчинив на-пів несвідомо, та проте „зробив справедливо велике діло, один з тих великих вчинків, які дістають ся на долю лише не багатьох щасливих вибранців: він з'єднав свою народність з течією загально-людського культурного поступу“.

О. Маковей підняв ся в літературно-критичній студії схарактеризувати письменську творчість талановитої буковинської писательки Ольги Кобилянської (V т.). Схарактеризувавши національно-культурні обставини між Русинами на Буковині подає автор коротко життєпись О. К-ої і генеазу її письменської діяльности, переходить загальними увагами поодинокі твори її, та збирає вкінці свої погляди в ось такі синтетичні погляди: „В Кобилянської, яко писательки, вдача наскрізь поетична, повна мрій і туги, поважна, незвичайно вразлива на красу життя і природи і ще більше на грубости їх, іменно ті, що дотикають ся безпомічної самотної жєнщини серед наших прикрих житєвих і товариських обставин; при тім бистроумна, горда в добрім значіню сего слова, а в потребі і сьміла. Препишні ліричні, романтикою закрашені сцени ідуть в її творах побіч сцен писаних реалістично, вовсім так, як се дієть ся і в житю. Велике читанє, хоч правда головно в новіших творах чужих літератур, і багатство незвичайно глибоко передуманих рефлексій при великій масі віжного чутя надає її творах, на приклад „Царівні“ характер психологічних студій. З артистичного боку не „Царівна“ лише новелі К-ої мають більшу вартість, а в них особливо описи природи заслугують найбільшої уваги. В тих описах знати поета-лірика з великим засобом спостережень, чутя й артистичного смаку“...

Д. Маковей дав теж огляд життя і діяльности Павла Грабовського (VI т.), що його політичні обставини України присилували коротати свій вік у Сибірі серед болів духа і тіла. Його поезії ділять ся на громадянські й особисті. В перших він викладає найкращі ідеали людських змагань до волі і поступу, другі дають відгук його нещасного життя, се наскрізь суб'єктивна лірика. Ся частина передовсім здобула йому місце в нашій літературі. „В тих невольницьких поезіях Г-ого менше резонерства а більше безпосередного глибокого чутя і їх треба вважати найкращими з його поезій“. Вкінці підносить автор його заслугу коло розвитку нашої перекладної літератури, ставляючи його зараз після Франка, Ніщинського і Щурата.

50-літні роковини смерті Євгена Гребінки пошановано життєписю сього письменника, написаною Гр. Коваленком. Автор скористувався окрім друкованого матеріалу ще й невиданими листами поета з 30—40-их років. Подано докладний огляд життя і діяльності письменника. У мотивах його російських поезій піднесено тугу за рідним краєм.

Нові матеріяли до бібліографії Шевченка склались із споминів М. М. Лазаревського про перші літа заслання Шевченка, передруковані в 5-ої кн. „Русского Архива“ с. р. і 9 листів Шевченка до Я. Кухаренка з 1842—60 рр., надрукованих з першу у „Кубанских областных вѣдомостях“.

Д. Франко у статі п. в. Із історії москвофільського письменства в Галичині (VIII) обговорив критично особу Ів. Наумовича, як політичного, культурного та літературного діяча, чоловіка, якого наші галицькі москвофіли досі вважають не-аби-яким генієм. Автор обговорює наперед брошуру О. А. Мончаловського „Житє и дѣятельность Ивана Наумовича“ видану тов. „Русская Рада“ з нагоди святкування 25-літнього ювілея „Общества ім. Мих. Качковского“, заложеного самим Наумовичом. Праця М-ого не критична, має характер більш політичної брошури, „йому не бажало ся показати Наумовича таким, яким він був, на тлі його часу; його мета була намалювати радше портрет святого в суздальськiм стилі: саме золото, сам кармазин і саме індіго, жадної тіни, жадної слабости, жадної помилки; Наумович по його твердженю — великий чоловік, великий писатель, найбільший популяризатор у цілій Славянщині, трохи не в цілім світі, правдивий просвітитель Галицької Руси, великий мученик і борець за народні права і т. д.“ Епохальні заслуги Наумовича — се, по думці д. М-ого, піднесена ним справа очищення обряду, т. зв. обрядовщина, почата 1861 р., що мучила жорсткою галицько-руську інтелігенцію до недавніх часів, і звістка заява 1866 р. у „Слові“ про єдинство руського народу. Ще одну заслугу Наумовича — вижебране від російського міністра Вишнеградського мільона рублів, щоб їх утопити у т. зв. крилошанськiм банку, — збув д. М-ий дуже коротко, чому остаточно ніхто не подивується. Так само процес Ольги Грабар ледви доторкнутий. Після оцінки сеї брошури переходить др. Франко до схарактеризованя особи Наумовича, головню в двох боків, як духовного семинариста і поета, і простує при тім багато фактичних похибок д. Мончаловського. Наумович у семинарії не мав ніяких висших ідеалів, був лише веселим паяцом, на що вказують його віршовані „жидівські мови“. Одну з них Mowa żydowska о Epstleradzie подав др. Франко рівночасно¹⁾. За тим виходить, „що

¹⁾ В „Житю і Слові“ III т. була давніше надрукована ще одна така промова.

політична польська пропаганда до 1848 р. майже не доторкнула ся його, що його польський патріотизм у 1848 р. був радше модною фанфаронадою, ніж впливом яких дійсних переконань "... Вкінці розбирає др. Франко кілька віршованих творів Наумовича, в котрих показуєть ся грубе незнане руської мови, сервілізм, без'ідейність та ретроградство Наумовича.

Observator помістив три листи з над Полтви (V, VI, VIII), в котрих основно обговорює нашi галицькi політичнi, національні та суспільні обставини: перший лист дає погляд історичного розвитку, обопільних відносин і характеристику наших національно-політичних партій, другий обговорює церковні справи, а третій справу українсько-руського університету у Львові. Взагалі сi листи служать добрим причинком до історії найновiйшої нашої доби.

Додамо ще про листи Spectatora з російської України, хоч вони мають уже менше характеру наукових нарисів, писані переважно способом хроніки про різні справи, а все-ж не одно знайдесть ся там інітересного і для нашої історії. Подібний інітерес має стаття О. Маковея п. з. Слово і діло галицьких москвофілів (V) і Грушевського: Нова прія про укр. руську книжну мову (VI).

Дуже інітересна стаття В. Гнатюка п. з. Причинок до історії зносин галицьких і угорських Русинів (VII т.). Він характеризує сi зносини від найдавніших часів, що особливо були живі до мадярської конституційної автономії 1867 р., пізнійші не були вже такі інітенсивні, ведені поодинокими людьми, як Драгоманов, а з ним літературно-культурні зносини перервались майже цілком. Далі характеризує автор завмерлість, недбалість і боязкість угорських Русинів, погляди тамошніх москвофілів на українську ідею, винародовлене молодшого покоління і проблиски відродження у найновіших роках. Подано теж кілька дуже інітересних листів писаних угорськими Русинами до автора.

До того предмету належать теж уваги Ів. Петрушевича п. з. Вражія з угорської Руси (V).

Сучасні польські поети мали свого оцінника в особі Ів. Франка (V т.). Схарактеризовано тут Адама Асника, що „хоч демократ своїми симпатіями, далекий душею від простого люду“, Віктора Гомулицького, Марію Конопіцку, Леонарда Совіньського, Станіслава Грудзінського, Володимира Висоцького, поета робітників — Болеслава Червіньського, а вкінці найновіших видних поетів: Яна Каспровича, що у своїх поглядах перейшов мандрівку від радикала-реформатора до звичайного новочасного польського ліберала, Казиміра Тетмаєра та Андрія Немоївського, котрого автор ставить дуже високо. Найновіша група поль-

ських поетів, під проводом Шибишевського, остаєть ся тут не обговорена. Д. Франко зрештою великий противник сеї школи.

М. Грушевський дав ширший огляд творчости Альфонса Доде п. з. „Літературна спадщина Альф. Доде“. Ів. Франко дав силветку Юрія Брандеса, огляд літературної діяльности К. Ф. Маєра, огляд нової чеської літератури, спеціально житя і творчости Яр. Врхліцкого й ин. Інтересна статя К. Пилинського про злочинців-дітей у Франції.

В науковій частині було теж багато перекладів. Згадуємо важніші: студия Юрія Брандеса, про Шекспірового Юлія Цезара; Г. Бішофа, про фляндський рух у Бельгії від 1830 р; дра Епштайна, причинок до психології смерти; статі Іліча, Відіця і Штробара про стан сербської, словинської і словацької літератури в 1898 р.; Еванса про Едгара По; Чемберлена уваги про расу, націю й героїв і т. ин.

З відділу літературної критики піднесемо: про фейлетони українсько-руських політичних часописей — О. Маковея; розбір „Оборони Буші“, історичної драми М. Старицького — С. Томашівського; критика Гауптманового „Візника Геншля“ — Г. Цеглінського й ин.

Наші політичні часописи містять у своїх фейлетонах мало наукових статей, більш усього дають белетристику. Діло, правда, мало доволі багато відтинків, що мали більш менш науковий вигляд, але здебільшого се або щось компіляційно-популярне, або передруки та переклади. Тому то перше місце признати треба нарисови Ор. Авдиковича про галицько-руського письменника початку 80-их рр. Л. Сапогівського (ч. 163—5). Автор подає попереду характеристику сучасного письменникови часу з літературного та політичного боку, далі переповідає (без нових матеріялів) жите письменника і кидає характеристику поодиноких його оповідань. В тім останнім ціла вага розвідки. „Найбільше зрілим, добрим і реальним твором“ уважає він оповіданє „Безвинні“, з другого боку для деяких не має доброго слова (Троїтель й ин.). Вкінці підносить його добру мову і граціозний стиль.

На другім місці згадаємо кілька історичних нарисів про поодинокі галицькі місцевости. Писав їх головно від давна з того знаний о. Василь Чернецький. Місто Краковець (ч. 26, 28), село Мишцова (пов. короснянський) (ч. 108), місто Зборів (253) описані ним на основі або церковних памяток або традиції. Інших історичних жерел автор не має і навіть про них не дбає. Тим то й наукова вартість сих нарисів мала. Подібно й довша розвідка Ів. Буцманюка про Унів (ч. 176, 8—80) не може мати претенсії на наукову вартість, хоч вища від попередніх. Автор звів теж до купи приступний йому історичний матеріял,

але майже виключно з Руської Істор. Бібліотеки. За те звістки про церковні місцеві пам'ятки мають дійсну наукову вартість.

Інтересні етнографічні замітки Ів. Верхратського про го я-дюндя (гагілка-веснянка) і собітки на Угорській Русі (ч. 191). Народні звичаї на Угорській Русі дотикаєть ся опис рівняних сьвят у Марамороши (ч. 291), але се лиш передрук з угорсько-руської часописи „Неділя“.

О. Йосиф Застирець подав опис Евангелія Сльозки з 1665 р., що лежить в одній церкві брідського повіта (ч. 220).

З матеріялів до історії новітших часів Галицької Русі піднести треба: письмо руських аліумнів до єпископа Білянського про поліпшене коніруи з р. 1792 і відповідь губерній (ч. 192—2); лист Якова Геровського члена льв. Головної Руської Ради до о. Білинського, голови Руської Ради в Тернополі в 1849 р. про становище Галицьких Русинів (ч. 78); виїмки з рукописи одного духовного з перед 30 літ про руських сьвященників з 1830—50 рр. і лист до молодого народовця (ч. 91, 93, 94, 96).

В. Матюк писав про руську народню пісню, її значіне і розвиток, а С. Дорундяк про церковну музику.

До історії наших язикових відносин належить ряд статей Н. п. з. „Тяжелий, дихавичний сап язичя“ (ч. 200, 224, 253) і Іл. Кокорудза: „В справі правильности українсько-руського язика“ (ч. 281), писана у відповідь на язикові закиди, зроблені йому рецензентом Л.-Н. вістника.

Про малярську штуку в Європі і у нас розвела ся широка полеміка межи двома артистами-малярами, Іваном Трушом і Юл. Панькевичем, з нагоди першої руської вистави образів; перший показав ся прихильником нових напрямів у малярстві, другий боронив старих поглядів (ч. 2, 6, 12, 16, 76).

Др. Щурат подав характеристику Едгара По (ч. 84 - 5), Л. Турбацький писав про Пушкіна (ч. 117) і хтось незвісний про Ал. Петевфі (ст. 159).

Л. Турбацький дав довгий огляд розвитку і характеристику соціал-демократичної партії у Німеччині (ч. 175, 241).

В научних листках говорить ся про хемію, її вагу для прокормлення людей (119), про плинне повітре (131). До природних наук належать ще: про хірургію давно і нині (144, 146 — 7), про обсервацію землетреса (158).

У статі про влочин і суспільні відносини домагаєть ся автор реформи для малолітніх (152—3).

З передруків згадуємо: статі про американських Русинів із амер. „Свободи“. Спомини Лазаревського про Шевченка з Русского Архива;

про митрополита Ангеловича із Прикарпатської Русі І. Е. Левицького й інші.

У Руслані наукових фейлетонів ще менше числом. Ось вони: В „листах з Києва (ч. 38, 41, 43, 44) подано критичні замітки до статі проф. Флоринського про найновіші праці і видання у славянознавстві (Унив. Изв. 1898, 11), а властиво до поглядів київського професора на українсько-руську літературу при нагоді оцінки статі дра Франка про українсько-руське письменство в Slovansk-ím Přehled'í, що викликали взагалі ширшу полеміку.

Відчит Ю. Кміта про Шевченка (ч. 80, 81) підносить головню суспільні та демократично-поступові політичні ідеї у творах поета.

Довшу розвідку Івана (Нечуя) Левицького п. з. „Українські гетьмани Бруховецький та Тетеря (ч. 86), що вийшла також окремою книжкою, обговоримо окремо у бібліографічному відділі. На иньшому теж місці буде мова про поеми Мих. Макаровського, видані д-ром К. Студинським (ч. 169).

У фейлетонах Буковини на першій місці згадаємо статю Михайла Ганька про майноських козаків і їх землю (ч. 14, 15). Подано тут наперед опис села Майносу (в Туреччині) і їх осадників-козаків. Їх мало, 157 дворів, задержали вони свій козацький тип, одяг і мову. Мова ся не московська, але й так само не українська, є слова і московські і їх власні майноські, фонетика досить своєрідна: *ѣ* вимовляється як *і*, *о* без наголосу як *а*, *з* як *л*. Автор подає теж зразок їх мови — пісню. У розмові лексика більш українська, як у піснях. Живуть добре. Що-року вибирають отамана й осаула, що тепер не мають великої власти, як давно, але звичаї заховані усї. Ділять ся на риболовів і хліборобів. Недалеке село Гамідіє має колишніх добрудзьких козаків, що прийшли тому 18 літ, коли Добруджа перейшла під Росію. Мова ще більше московська. З сусіднього села Енос перебрались козаки у Малу Авию, де й досі живуть.

Відчит Віри Лебедової про жіночі типи в найновішій українсько-руській літературі розбирає передовсім головні особи повісти „Царівна“ Кобилянської, „На селі“ Школиченка, драми „Торговля жемчугами“ Цеглинського і „За Хлібом“ Б. Лепкого (ч. 59, 61 — 3).

З иньших статей згадаємо: Д. Л. уваги до писань Н. Кобринської, про житє Пушкіна, статі про падучі зьвізди, метеори і комети.

В Будучности політичним двотижневнику, що виходив лише пів року під редакцією Е. Левицького, В. Охримовича і І. Труша, як передвістник реформи національної партії, інтересний своєю критикою га-

лицької політики, — оригінальних наукових статей цілком не було, хіба вгадати статю про матеріалізм в історіозофії (ч. 7, 8). Зрештою науковий відділ її заповнювано справозданнями з заграничних книжок про економічні справи.

З інших статей піднесемо ще: Івана Труша про В. Стефаніка (2), йогож статі про Саму Шнайдра і Арнольда Бекліна (1, 3), Р. Сембратовича про внутрішнє положенє в Австрії і справу поділу Галичини (2), інтересні уваги до статистики руського населеня по містах і містечках у Галичині (7).

С. Томашівський.

БІБЛІОГРАФІЯ

(рецензії й справоздання).

Fritz Hommel — Hethiter und Skythen und das erste Auftreten der Iranier in der Geschichte (Věstník královské české Společnosti Náuk, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, Ročník 1898, ч. VI ст. 1—28).

В сій, як бачимо, невеличкій розвідці старався автор подати пояснення питання про походження Гетитів та Скитів від Іранців. Головною основою служило йому, як і иньшим ученим (котрих досліди на тім полі реферує він у своїй розвідці), етимологічне порівняне власних імен тих народів.

У вступі подає автор етимологічні виводи льондонського аспріюльоґа Баля власних імен гетитських та скитських з іранських (кілікійських), через що сей-же учений наразився на дотинки зі сторони своїх товаришів.

Але Баль не попристав лиш на таким виводі і пішов ще далше. Він подав можливість походження імен власних гетитських з вірменських, що на думку автора значно ослабило виводи Баля про іранське походження Гетитів. Автор зазначає попри те, що Баля не интересує, чи етимологія вірна чи ні, лише се, чи ті самі власні імена іранські находять ся в мові гетитській.

Се власне дало повід, що учений Ензен висьміяв методу Баля, хоч сам признав походження гетитських імен власних від вірменських. Власно він закинув Балеви, що імена порівнувані ним етимологічно по більшій частині не кілікійські та що при пояснюваню не використав він написий. На його думку метод Баля не ліпший від сього етимологічного (тут додає він sic!!) метода, по котрому без труду можна пояснювати імена готентотські з мови Ескімосів. Притім подає Ензен свій

власний погляд, що мова написий гетитських се мова фригійських індо-германізованих Вірменців.

Одначе Гоммель, автор нинішньої розвідки сумніває ся, чи толкованне гетитських написий Евзена вірне. Він уважає гетитське питання трудним і полишає його остаточне рішене до часу, коли знайде ся більше материялу до него, але тим часом ставить кілька власних гадок у сій справі.

В 1892 р. видано в Лондоні таблиці Тель-ель-Амарна в етимологічними виводами власних імен. На текст сих таблиць покликуює ся П. Рост у своїх „Untersuchungen zur alt-orientalischen Geschichte“; особливо в однім розділі сеї розвідки п. з. „Das sog. Mederreich und das Emporkommen der Perser“ каже він, що текст вище згаданих таблиць вказує нам на ряд прибережних міст у Палестині, котрі не дають нам ні на хвилю сумнівати ся, що десь при кінці 15 в. ще перед пануванем Гетів оселили ся тут мабуть деякі Арійці.

Автор уважає деякі виводи Роста вірними не вважаючи на те, що не подано до них ніякого коментаря, але додає до сего ще свої замітки, а то етимологічні поясненя до ряду імен іранських королів. Питанне про іранське походжене королів Мітанні, Вана (Урарту), вавилонських королів з племені Касситів, гетитських королів з часу Рамзеса II, а особливо князів мітанських та гетитських, що були сусідами Скитів, уважає автор зовсім безсумнівним.

Дальше подає нам Гоммель етимологічні виводи цілого ряду імен династії мітанської, ванської, касситської та гетитської і по сих виводах приходить до виводу, що взагалі іранські елементи в власних іменах гетитських з часу Рамзеса не впадають так дуже в очи, як в іменах королів Мітанні, Касситів і Урарту. Одн факт позволяє авторови виводити, що начальники Гетитів мали імена, котрі були принайменше мішаниною елементів іраиських та аляродийських, а то факт, на який вказують таблиці Тель-ель-Амарна, що сліди іранських імен знаходимо у Палестині, Вавилонії і що цілий ряд малоазійських імен, легко можна означити яко іранські. На се вказують і свідощтва з клясичної старини: тут названі ворожі Сестострісови народи Скитами, замість Гетитами. Тому автор не сумніває ся, що Скити були Іранцями, а на доказ вказує нам численні грецькі написи, в котрих заховали ся скитські власні імена. Окрім сего подає досить богато уступів з Юстина, Геродота, Діодора і Страбона, котрі подають нам вісти про Скитів та про їх боротьбу з Рамзесом-Сестострісом.

Дальше подає автор уступ з Соліна про Кілікійців, на котрий звернув вже увагу учений Леман. Коли порівнати сей уступ Соліна з вістями повисше наведених клясиків, то на гадку автора вийде на

се, що Кілікійці се ніхто иньший як Скити. Се посьвідчають нам також єгипетські написи. Юстин вказує на Кападокію, яко край кольонізований Скятами, що лежить між Кілікією і Понтом. Вже за Рамвеса сей край був в союзі з Гетитами. Не диво отже, кінчить автор, що тут в тім краю спорідненім з Гетами мусимо шукати іранських елементів в гетитських іменах власних.

Ся розвідка, хоч мала розмірами, містить в собі багатий, разом згром'яджений матеріял, що має на ціли пояснити гіпотезу про іранське походженє Гетитів та Скитів. На нашу думку булоб лїпше, колиб автор не був так стїсняв сего доволі багатого матеріялу, через те розвідка сталаб яснїйшою, як нам тепер представляє ся. Окрім того можна доволі часто зауважити, що автор розвідки за надто певний в сих питаннях та нераз передчасно говорить так, ніби річ не підлягає найменшому сумнівови. В кінці гіпотеза лишить ся гіпотезою, бо-ж і сам автор каже, що се питання полишає для остаточного рішеня ще до часу, як збере ся до него більше матеріялу.

Б. Б.

Ольгердъ Вильчинскій — Очеркъ древнѣйшей культуры русских областей, Спб., 1897, ст. 46.

Автор отсієї книжки, що надрукована була в додатку до російського переклада Історії культури Гельвальда і вийшла осібною відбиткою, мав замір дати систематичний, коротенький, але більш менш повний огляд археологічних звісток прѣ східню Европу; цїль дуже гарна й корисна, але виконанє її ми не можемо вважати докладним. Не можемо сказати, що д. Вильчинський не знає археологічної літератури: ми зустрічаємо у нього досить часто вказівки на спеціальні археологічні праці й монографії, але автор не міг систематично обробити зібраний матеріял і через те його праця втрачує своє значінє.

Передовсім — як розуміти титул книжки — „русскихъ областей“ — територія сьогочасної Росії, чи руських Славян? Автор дотикає ся басейна Дніпра й Оки, знаходок у Галичині й культури Мерян. Далі автор не уявляв собі докладно для якого читача він пише — чи звичайного, середнього, — що вперш бере книжку по археології, чи тріхи ознаєленого вже в сєгочасним станом археології: для останнього дуже багато в отсій книжці буде зайвого, а для першого — чи зрозумілі такі терміни й вирази — як період Мустє, неандерська раса, кроманьонська раса, Солютре, Батава й Гуанча й т. и.?

Пишучи свою книжку, автор не мав певної, цїлком виробленої схеми, й через те ми зустрічаємо разом з заголовками розділів як бронзовий період (с. 29), залізний період (36), і заголовок — „період шкла“ (39); періода камяного нема зовсім, а розділ „період шкла“ —

починаєся досить характерним виразом — „Дрібні шкляні вироби з'явили ся давно“ (с. 39) — як давно, в якім періоді, може в камені? Треба зауважити, що в сїм розділі, де подано досить багато побічних звісток, ані жадним словом не згадує ся про техніку й класифікацію шкляних виробів.

Зібраний автором материял дотикаєся ріжних країн і ріжних епох, але автор не вміє його уґруповати систематично, через те виклад починає ся з південної Росії, далі йдуть — басейн р. Дона, Тульська губерня, Крим, басейн Оки, потім після кількох дрібних заміток про кургани — знов південна Росія, Волинь, Галичина, — маленький уступ про кургани, Ладозське озеро й знову південна Росія (11—29).

Властиво-археологічний виклад автор перебиває ріжними замітками й вказівками по історії культури загальної чи по філософії історії; часто вони бувають наївні, щоб не сказати більше. Ми наведемо кілька прикладів — „для жителів періоду Мусте найбільш важно було збудовати оселю (6), люде потребували оселі (7), мерців з початку лишали на землі, потім згодом стали їх ховати, робили для мерця труну й насипали з землі курган (11); досить цікаві також й такі вирази — час минав, Русь заселяла ся більш і більш (5, звідки? як? ким?), осадники Руси посували ся вперед крок за кроком (10 — лише низше можна дізнатись, — що по шляху культури), частина людей займала ся грабуванєм і війною (42 — а решта?).

Щоб закінчити отсю замітку, згадаємо ще про вказівки д. Вільчинського що до давньої географії й етнографії. Первісні осадники південної Руси були Кімерійці (12), вони жили також і в Криму (13), ховали власних мерців в курганах коло Смили й Гатного (28, 41), робили напади на Волинь і жителі Волини для оборони робили городища (23); взагалі — Кімерійці — нарід суворий і жорстокий, але цілком організований (45), на чолі його стояли князі (46) й кождий князь мав власну дружину (45). Неври — се кроманьонська раса (35), культура їх зробила більш успіху ніж кімерійська (35), вони мали політичну організацію (35) і насипали замки (43) коло сьогочасного Полоцька. Взагалі — каже автор — племена, що заселяли Русь, розвивали ся по власним ідеалам і шли по свому власному шляху просвіти (44). Інтересно, правда?...

О. Г-ий.

В. Латышевъ — Объ островѣ св. Эеерія (Замѣтки по древней географіи сѣвернаго побережья Чернаго моря, V). (Журналъ Министерства Нар. Просв. 1899. V. 73—87).

Імператор Константин у своїм трактаті, звичайно відомім під латинською назвою *De administrando imperio* — в оповіданню про „чуть

изъ Варяга въ Греки“ в човнах по Дніпру — згадує і про острів св. Етерія в Дніпровім лимані. Майже всі приймають ідентичизм острова св. Етерія з місцевостю „у святого Ельфєрья“ — умови Ігоря з Греками. Починаючи від Карамзіна за острів св. Етерія вважають Березань, що лежить в морі проти Дніпрового лимана. Брун висказав гадку, — що острів св. Етерія називає ся так з того часу, як на нїм умер єпископ херсонський Етерії, а ранїйше звав ся він Аас, а сю назву д. Василевский вважає віпсованою з Альос чи Альсос.

Так стоїть досї справа з островом св. Етерія; після коротенького вступу про історію отсего питання д. Латишов — висловлює гадку, що Ἄλσος — не се одичичне власне імя, а досить росповсюджене топографічне імення; вперш зустрїчаємо ми його у Страбона — ἄλσος Ἀχιλλέως, потім у Птолемея ἄλσος Ἐκάτης: оба вони не можуть бути Березаню, як не може бути Березаню і о. св. Етерія, що по Константину має лежати в лимані, тим часом як Березань — в морі за лиманом. Звичайно приймають, що Птолемеєвська ἄλσος Ἐκάτης то сегочасна Кінбурнська коса. Д. Латишов приймає ідентичизм о. св. Етерія — й ἄλσος Ἐκάτης Птолемея і Амміана Марцелліна, й висловляє гадку, що в ранїйші часи Кінбурнська коса мала протоку і таким чином був тут острів, котрий мав назву ранїйше Ἄλσος Ἐκάτης, а потім св. Етерія.

Припускаючи геологічну можливість істновання колись такого острова, критика має право вимагати доказів історичних, — себто означення такого острова на давних географічних мапах: д. Латишов не дає поки-що таких доказів і його гадка лишає ся поки-що дотепною гіпотезою.

О. Г.—ий.

Собрание сочиненій К. Д. Кавелина. Том I, Спб, 1897, ст. 32+1052 (в дві шпальти) + 3.

Проф. Корсаков забрав ся до видання збірника писань свого свояка — звісного російського ученого й публіциста пок. проф. Кавелїна, виданне обчислене на чотири томи: в першій пішли історичні праці, в другий — публіцистичні, в третій — загального наукового змісту, та статї по психології й філософії, в четвертий — по історії права й етнографії; для нас отже найбільший інтерес матимуть томи перший і четвертий. Перший том уже маємо і в нїм компактно і дешево видані історичні писання Кавелїна, що досї не стратили значіння при оцінці кардинальних питань давньої руської історії, хоч писані ще в 50-х і 60-х рр.: „Взглядъ на русскую историю“ і широкі критичні статї на праці Погодїна, Соловйова, Чічерїна.

М. Г.

В. К. Сергѣевичъ — Русская Правда и ея списки (Журналъ Мин. Нар. Просв. 1899, I с. 1—41).

Се дуже користна інструктивна стаття, написана звістним авторитетом в історії давнього руського права не тільки основно, але й дуже ясно і легко. Автор починає коротким оглядом студій над Правдою, далі уставляє редакції Руської Правди (приймає їх як звичайно тепер — три, коротшу, ширшу і скорочену), описує їх й уставляє час і місце їх утворення, потім застановляєть ся над кодексами ширшої редакції: уставляє їх генеалогію (найбільш близьким з виданих до архетіпа уважає він Троїцький кодекс), ділить на групи та вказує на сліди дальшої редакторської роботи над сею редакцією. По сім дає він короткий огляд змісту Правди незалежно від редакцій, уставляє джерела, з котрих зложило ся право Правди — судову практику, княжі постанови і рецепцію византийського права, в кінці застановляєть ся над питанням — чи був то збірник урядовий чи приватний, і аргументує сей останній погляд.

Такий зміст сеї прекрасної статі. Кілька уваг, які я хочу додати, розумієть ся, не зменьшають її вартости.

Д. Сергєєвіч занадто слабо зазначив особність і більшу давність перших 17 параграфів коротшої Правди, себ-то найдавнішої, мабуть перед-Ярославової редакції. Його генеалогія рукописей ширшої Правди оперта тільки на кількох виданих досі кодексах, а при тім оперта на одній писарській похибці — отже основа для сеї генеалогії досить слаба. Серед джерел Правди признана (досить обережно) можливість рецепції скандинавського права, але ближше на сім питаню автор не застановляєть ся, як робить се з византийською рецепцією. Тим часом, коли вже не відкидати зовсім сеї скандинавської рецепції, як робить се ниньший авторитетний історик руського права д. Владимирский-Буданов, то випадало вже означити ближше, в якім розмірі, на гадку автора, можна припустити сю рецепцію; зроблена автором замітка про подібність в числах викупів з германським правом сього не вичерпує.

Стаття ся в цілости, без перемін увійшла в друге видання „Исследований и лекцій“ автора (див. про нього Записки т. XXX), служачи найбільш користним доповненням сього нового видання.

М. Грушевський.

И. А. Рожковъ — Очерки юридического быта по Русской Правдѣ (Ж. М. Н. II. 1897, XI с. 11—60, XII с. 263—329).

Друкуючи свою працю тому два роки, д. Рожков заповів, що се тільки виїмок з приготованої ним книги, яка незабаром вийде п. т. „Опытъ объясненія Русской Правды“; але заповіджена книга не вийшла,

скільки знаємо, й досі, тому даємо короткий огляд сеї статі, пропущеної свого часу в наших оглядах.

Статя ся містить в трох розділах (начерках) огляди права карного, права цивільного і процесу Руської Правди, з деякими пропусками в розділі про процес — про поводи до процесу, обговорені ним у давнійшій статі (див. Записки т. XIII) і про судовий устрій. Загальний погляд автора на Р. Правду — що се право переходове, де поруч примитивного матеріалізма ми маємо вже початки нових прогресивних напрямів. В аналізі правних постанов він переважно еkleктик; оригінальних поглядів не багато, і не завсїгда можна з ними згодити ся, але цївне те, що автор при кожній точці подає докладний перегляд поглядів, висловлених що до неї в науковій літературі, і критику їх; таким чином його праця дуже добре вводить в літературу питань, і з сього погляду може бути користнійша для ознайомлення з предметом, ніж загальні курси руського права, що менше займають ся історією й літературою поодиноких питань.

Спосіб виклада досить важкий і неперозорний; він робить вражінне якогось конспекта, і можливо, що в заповідженій автором книзі сих хиб не буде; тепер же його-працю приходиться ся читати з значним напруженнєм.

М. Грушевський.

А. Шахматовъ — Древнѣйшія редакціи Повѣсти временныхъ лѣтъ (Журналъ Минист. Нар. Просвѣщенія, 1897, X ст. 209—259).

Подаючи огляд нових розвідок д. Шахматова звязаних з нашою найдавнішою літописею (Записки т. XXV), я проминув головцу, що почалась друком при кінці 1897 р. і потім перервалась; я називаю її головною, бо в ній автор мав розв'язати основне питання своєї теорії про гезезу сеї літописи; але статя полишила ся нескінченою, автор пустив ся за новими фактами, тож поки що належить обговорити сей недокінчений початок.

Автор ставить собі задачею — віднайти другу редакцію найд. літописи; в теперішніх кодексах полудневої редакції ми маємо її, на його думку, вже не в чистій формі, а змодифіковану на підставі першої редакції. За те вона мала увійти, як джерело, в склад новгородської компіляції, владженої в середині XIII в.: автор її називав Софійським временником (= „новгородський ізвод XIII в.“). Але й сього Софійського временника ми не маємо; на думку автора він переховався в повній своїй формі тільки в Ніконовській компіляції, в скороченій — в Тверській, Воскресенській, Софійській, Софейській, 4 Новгородській; останні оперті тільки на ній, Тверська і Воскресенська користали ще з иньших джерел:

Тверська з суздальської компіляції, подібної до Переяславської, що кінчилась десь 1206 р., Воскресенська — з компіляції подібної до Іпатської й інших подібних. Але Софійський временник користав з 2-ої редакції найдавнішої літописи не безпосередно, а з суздальської компіляції, зробленої десь в 2-ій чверті XIII в.; сеї суздальської компіляції ми теж не маємо і можемо її студіювати тільки на основі тих опертих на Софійським временнику компіляцій. В сю Суздальську компіляцію увійшла „південно-руська літопись“, а на початку сеї літописи стояла „Повість временних літ другої редакції“. Як бачимо, теорія автора дуже скомплікована; між тієї другою редакцією початкової літописи і тими компіляціями, де автор хоче її шукати, стоять аж три посередні компіляції: „південно-руська літопись“, Суздальська компіляція, Софійський временник, всі три для нас, мовляв, затрачені.

Цінні спостереження автора над поодинокими компіляціями, особливо Ніконовською — найбільш загадковою з них; автор приймає за С. Платоновим, що ся компіляція зроблена за м. Данила (с. 219) на підставі таких джерел: хронограф, Софійський временник, Лаврентієвський кодекс; автор детально і докладно показує в цілім ряді фактів залежність Нікон. л. від Лаврентієвського кодекса спеціально, рівнож виказує різниці від інших компіляцій, але мині здаєть ся, що він перескочив через питання — чи можливо всі оригінальні звістки Ніконов. л. звести до Софійського временника, як се виходить з слів автора, і взагалі його гадка, що в Нікон. л. ми маємо Софійський временник, се не що як тільки гіпотеза поки що. Відносини Воскр. до полудневої літописи автор зачепив тільки побіжно, по дорозі.

М. Грушевський.

А. Павловъ — Номоканонъ при Большомъ Требникѣ, Москва, 1897, ст.

Д. Павлов назвав се виданє новим, хоч іще в р. 1872 видав він по раз перший критично оброблений текст Номоканона. Одначе в так довгому часі прийшло стільки нового матеріялу, що се виданє годі було назвати другим. Виданє се доповнене новими фактами, дальше — законами, як належить відправляти сповідь і новими замітками і поясненнями.

В першій частині своєї праці д. Павлов розводить ся над історією Номоканона, яко памятки грецького церковного права і над його історією в славянських церквах.

Сеї Номоканон знаний був у славянському перекладі, а про грецький оригінал учений світ довідав ся доперва в р. 1872 (I вид. А. Павлова). Автором грецького оригіналу (сеї редакції) уважає д. Павлов по деяким заміткам (I Київ. вид. з пер. сл. Памви Беринди, і II Київ. вид. з пер.

слов. Зах. Копистенського) якогось черця з гори Афона. Час, в якому повстав прототип, назначає автор на I-шу половину XV. в. Далі порівнює д. Павлов наш Н. зі старими грецькими памятками, схожими з нашим Н. по своїому змістови, як і по своїй ціли, себ-то 1) покаянний Номоканон, який приписуєть ся конст. патріярху Івану Постнику (Ἀκολουθία..... Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ), 2) збірник епітімійних законів, названий від свого видавця Котелеровим. Окрім сих двох ще багато є таких подібних грецьких версій номоканонів, але вони або незвісні нам, або ще невидані. А про те вони багато причинили ся би до роз'ясненя неодного спірного питання. На разі мусимо обмежити ся до тамтих двох звістних нам видань, з яких виходить, що автор нашого Номоканона користував ся більше Постниковим Номоканоном ніж Котелеровим. За те Котелеровий мав більший вплив у полуднево-славянських церквах, де був знаний під назвою „Зонарь“ або „Зинарь“.

Номоканона грецького (πάνδοξον) уживано аж до початку нашого віка себ-то до виданя „Екзамольогітарія“ Нікодимового в р. 1796.

Опісля переходить д. Павлов до історії Н. в славянських церквах. Перші переклади появили ся у Сербів та Болгар у сербській мові при кінці 15-го, і з початком 16 вв. Доперва в р. 1620 появило ся перше виданє в Києві зладжене Памвою Бериндою і присвячене руським священникам. Уже в р. 1624 показала ся потреба нового виданя. Тоді видав його Захарія Копистенський, додаючи вступне слово і „съ большимъ исправлениемъ“ у-друге в Києві, але присвятив його вже цілій духовній єрархії. Замітне се передне слово і сим, що автор його подає також книжки, які кождий духовний повинен прочитати. Виданє З. К. також дуже скоро розійшло ся, тому в р. 1629 появляєть ся третє виданє Петра Могилы, тоді ще архимандрита К.-П. Лаври. До київських видань треба додати ще львівське виданє Номоканона з р. 1646. Видав його Арсеній Желіборський і подав при нім передне слово.

Се були би всі українсько-руські виданя.

Московські виданя Н. починають ся доперва з р. 1639. Там видають його все з Требником, але не яко осібну книжку. Оригіналом служило для нього II-ге київське виданє. Перше московське виданє, як вже зазначено, появило ся в р. 1639, де лишень зазначено, що за благословенем і порадою патріярха Йоасафа воно „прилежнѣ исправися“. Тут де-що скорочено, а де-що інтерпретовано в иньшому значіню. Друге виданє появило ся за патріярха Йоcифа, в р. 1651., а третє за патріярха Нікона в р. 1658. Се останнє виданє ще більше змінено. А від 1687 р. при Малім Требнику друкуєть ся „изъ Номоканона нужнѣйшихъ правилъ изъявление“.

Опісля синод хотів видати справлений Н. по законам апостолів і отців церкви, другий раз знов хотів його справити по грецькому оригіналу, але обі сесії справи не мали успіху, бо люде, яким се діло поручено, не справили ся з тим, як слід.

І так поволи Н. стратив своє практичне значіне, бо або вже сам синод постановив деякі нові, і навіть протилежні правила, або, як ціла частина про сповідь, вони не мали цілковито основи дальшого бутя. Лишень кілька правил прийнято в теперішніх православних автокефальних церквах.

Сам Н. має тепер тільки значіне для історії церковного права, має лишень значіне історичне. А про те Н. видасть ся ще дотепер в цілости при Більшому Требнику, а при Малім лишень його частина.

Отсе справоздане з першої частини книжки д. Павлова.

Далі наступає вже грецький текст по кодексу Британського музея, а славянський текст по першому кїївському виданю — се для першої частини Номоканона п. з. „чинослѣдованіе сповѣди“. Другої частини текст такий, який є при Требнику. Тут додані численні критичні замітки й поясненя та уваги, о скільки ті правила мають канонічне значіне.

Вкінці бачимо ще доповнене і прилоги, які займають ся спеціальними питаннями. Між иньшим подано там усі передні слова до всіх українсько-руських видань.

Праця д. Павлова, як бачимо, богата дуже цінними критичними увагами і замітками. Нас, що правда, інтересують передовсім лишень українсько-руські виданя. Мушу одначе зазначити, що сея частина, де ш. автор говорить про славянські редакції Н., досить загально трактована: д. Павлову хотіло ся передовсім зрівнати текст грецький і славянський.

Далі д. Павлов надає як південно- так і північно-руським Номоканонам значіне чисто правниче і історичне. Я додав би лишень те, що, як для нас, то сесії виданя мають і деяке літературне значіне, хоч-би лишень через те, що їх видали наші значнійші письменники.

М. Гл.

А. Лященко — О Моленіи Данила Заточника (изъ Jahresbericht der Reformierten Kirchenschule für 1895—6), Спб., 1896, с. 46.

Про сю маленьку, але інтересну розвідку не було ще згадано на сторонах нашої часописи, хоч для читачів її вона має свій спеціальний інтерес, полемізуючи багато в уміщеною в наших Записках розвідкою про Слово Данила дра Щурата (т. IX).

Д. Лященко переглядає й збиває погляди своїх попередників в дослідках над Словом, головно Безсонова, Модестова і Щурата та доводить такі тези:

Данило зовсім не був епічною фігурою, а Слово — чисто літературним утвором, навпаки се дійсно послание засланого дружинника до свого князя.

Початкове, автентичне послание складало ся: з похвали князю, оповідання про гірке жите засланця, виправдування, відповіді на можливі запитання князя (міркування про злих жінок і чернече жите — то інтерполяції) і закінчення: Сія суть словеса, да не уже много глаголю...

Послание було адресоване Ярославу Всеволодичу, внуку Мономаха.

Головний інтерес розвідці дає аргументация автора за сею останньою тезою; вона дійсно має значну правдоподібність з огляду на те, що в декотрих редакциях князь зветь ся Ярославом Всеволодичом, що той князь був разом і переяславським і новгородським князем, і що його батька Всеволода дійсно міг автор назвати царем.

Причиною заслання д. Лященко, розвиваючи гадку, кинену побіжно уже Голубінским, уважає теж дуже правдоподібно — що він показав ся боягузом. Залежність Слова від византийських утворів, з котрими звязував його д. Щурат, д. Лященко рішучо заперечує.

М. Грушевський.

В. Истринь — Хронографы въ русской литературѣ (Византийскій временникъ, 1898, I, ст. 131—152).

А. А. Шахматовъ — Пахомій Логоветъ и хронографъ (Ж. М. Н. П. 1899, I, с. 200—7).

— Путешествіе М. Г. Мисюря Мунехина на Востокъ и Хронографъ редакціи 1512 г. (Извѣстія Академіи Наукъ 1899, I, с. 200—229).

Статья д. Истрина — се вступний виклад; титул його не зовсім відповідає змісту, бо він говорить взагалі про історичні праці й компіляції з всесвітньої історії, які обертали ся в давній Руси: про переклади византийських хроністів (Малаялі, Амартола, Манасі й Зонари, с. 131—9) і тільки потім переходить до таких компіляцій як Елинський і Римський Літописець, Хронографічний збірник архива міністр. загран. справ і до властивих хронографів. Ел. і Р. Літописець і Хронограф. збірник автор уважає компіляціями зробленими в землях Руської держави, хронограф першої редакції виводить з Сербії, де він був зроблений за взором грецьких вульгарних хронік, що кінчили ся 1453 р.; сей перехід з Сербії мав іти через Україну.

Іншу гадку про початок хронографа висловляє д. Шахматов; його статейка — се тимчасовий комунікат автора про довшу працю, що має

вийти незабаром, як він заповідає, в збірнику петербурської академії. Поки се буде, нотую головні виводи автора: основна редакція хронографа зроблена була Пахомієм Львогететом у 40-х рр. XV в. (автор підносить вказівку на 1442 р.). Редакція представлена Толстовським кодексом владжена на Україні, найскорше — в Києві (при кінці XVI в.) так, що редактор пропустив у ній переважну частину руських звісток початкового хронографа. Натомість редакція Русского временника або Костромського хронографа пропустила всі не-русські статі.

В другій своїй замітці шан. академік доводить, що редактором Хронографа 1512 р. був звістний в московськiм письменстві псковський монах Фільотей; на сю гадку привело його те, що при одній кодексі Хронографа знайшлися географічні статі, записані по всякій правдоподібності на основі оповідань московського дяка Мунехіна; автор добачає в сій редакції деякі подібності стилю й гадок з писаннями Фільотея, що був близьким чоловіком до Мунехіна, і звідти догадується про ролю Фільотея; се можливо, хоч сі подібності не можна признати дуже визначними, так щоб здогад автора можна було признати зовсім певним.

М. Грушевський.

Памятники славяно-русской письменности, изданные археографическою комиссією, т. I: Великія Мінеи Четіи, ноябрь дни 1—12, Спб., 1897, ст. IV+884, 4°.

Одною з дезидерат, які кожний хто займав ся староруським письменством певно ставив, зістаєть ся повне видання Міней митр. Макарія. На жаль, видання їх поступає дуже поволі. Петербурська археограф. комісія від 1868 р. встигла видати в семи томах тільки два місяці — вересень і жовтень і тепер початок третього. Така повільність поясняєть ся, окрім великості самих Міней, ще тим, що окрім коляціонованя кодексів самих Міней редактори порівнювали сі матеріяли по можности з їх грецькими джерелами. За всім тим така повільність видання дуже прикра, а комісія, певно, могла-б прискорити його темпо, бо инакше закінчення видання прийдесть ся ще чекати ціле століть. Занотований тут сьмий том має новий титул „Памятників славяно-русской письменности“. З передмови довідуємо ся, що редакцію його вів пок. Васілевський, отже редакція Міней має знову змінити ся. Саме видання текстів зроблено дуже старанно і можна тільки пожалувати, що результати своїх студій редактор не пояснив ширше при дотичних памятках.

М. Г.

А. Архангелський — Къ исторіи древне-русскаго люцидаріуса (Ученыя Записки императорскаго казанскаго университета, 1898, I, X і XII і 1899, II, IV, V і VI).

В своїй статі розбирає проф. Архангелський з усею докладністю пам'ятку нашої давньої літератури в XVI віку — рід загальної енциклопедії, званої Люцидаріусом. Енциклопедія поділена на дві книги, кожда знов книга ділить ся на глави, виклад має форму діяльогу; ученик ставить питання, на котрі йому учитель відповідає; насамперед провадить ся розмова про річи віри; потім переходить вона на річи більш світові: про зв'їрята, море, зв'їади і таке ин.

Пам'ятка ся дійшла до нас у досить численних копіях із XVI, XVII і XVIII віку. В статі своїй проф. Архангелський бере під увагу і розбирає передовсім два кодекси: один виданий Тіхонравовим 1859 р. з московської синодальної бібліотеки і другий виданий проф. Порфіревим 1891 р. з соловецької бібліотеки казанської дух. академії, обидва в XVII в., а се тому, що вони репрезентують дві верзії, й иньші кодекси можна зачислити або до одної або до другої. Розібравши детально оба ті кодекси, приходить автор до виводу, що різниці між ними обома досить великі і що оба попсовані, чи то додатками переписувачів, чи иньших редакцій. Для ближшої аналізи сих двох бере автор ще третій кодекс — Моск. Румянц. Музея з 1700 р., що зближає ся місцями до редакції Порфірева, місцями знов до редакції Тіхонравова і представляє ся якби якоюсь посередньою верзією між ними обома. По переведаню сеї аналізи автор ставить здогад, що радше треба прийняти за первістну редакцію Люцидаріуса текст виданий Порфіревим: се доводить він тим, що цитати з текста Люцидаріуса, наведені Максимом Греком, отже ще в першій половини 16 в., мають більше схожости з кодексом Порфірева ніж Тіхонравова.

Дальше переходить автор до порівняня сих верзій з німецькими текстами. До сего порівняня бере він насамперед текст Порфірева, яко повнійший, а з німецьких видане Simrock'a (*Die deutschen Volksbücher. Gesammelt und in ihrer ursprünglichen Echtheit wiederhergestellt von Karl Simrock, XIII Band, Basel, 1867*) З сього порівняня автор підносить великі різниці їх: руські чи східно-славянські верзії поділені на дві книги і глави, коли противно німецький текст окрім діяльогу не має жадного иньшого поділу. Вправді наводить видане Simrock'a варіянти, де є який-такий поділ як: „Von den Glauben“, „von Himmel und Erde“, „Von dem Mond“, „von den sieben Tageszeiten“, але се не те саме, що поділ руських верзій, а вкінци в більшій часті німецьких видань такого поділу нема, лише оден діяльог. Що до поділу славян-

ського Люцидаріуса на книги, наводить автор цікаве видане німецького Люцидаріуса з 1514 р. *Ein liepliche Hystory von den hoch gelerten meister Lucidario* (Strassburg, 1514). „Цілий текст книги“, каже автор, „поділений тут на невеликі уступи — кождий з таких уступів текста обіймає собою меншу або більшу групу таких питань-відповідей. Цікаве се, що декотрі з тих уступів рівняють ся з так назв. „главами“ славянського люцидаріуса, — як стрічають ся ті глави в різних руських кодексах пам'ятки, напр. в соловецькім виданім проф. Порфіревим“. Поділ, але лише на глави, знаходить автор ще в франкфуртських виданнях з 1589, 1593, 1595, 1598 і пізн., і число тих глав однакове 25. Що до другої частини нашого Люцидаріуса, каже автор, що вона мабуть повсталала через се, що в німецькім тексті на тім місці було слово „amen“, або що говорилося про цілком ив'їшій предмет. Вивівши се все, твердить автор, що текст руського Люцидаріуса стоїть в безпосередній звязи з звісною версією під заголовком: „Diss buch heysset Lucidarius. Das spricht zu teutsch also vil als ein erleuchter“, бо і в руськім тексті заголовок подібний: „Сія книга Лусидаріусь сир'їчь „Просвѣтитель“, яже глаголется толкованіємъ“.

Тут розбирає проф. Архангельский ще один сумнів, піднесений проф. Порфіревим, що на руськім Люцидаріусі видно також безпосередній вплив латинського *Elucidarium*-а, поділеного на три книги, а вплив той обявляє ся в тім, що друга книга нашого Люцидаріуса відповідає третій латинського. Автор признає вплив латинського текста на наш, але лише посередній, через текст німецький. Німецький текст був виготовлений за часів Генрика Льва на підставі чотирох латинських підручників: 1. *Elucidarium*, 2. *Imago Mundi*, 3. *Philosophia Mundi* і 4. *Gemma animae* одного і того самого автора Гонорія Отенського (*Honorius Augustodunensis*), з дуже великими змінами, бо коли сї латинські книжки були чисто теологічного змісту, німецький Люцидаріус був книжкою цілком популярною.

До тої другої частини руської версії, про котру Тихонравов каже, що вона відступає від німецького текста і не має ніякого літературного інтересу, вертає автор ще раз і говорить, що вона була лише частиною німецького: „Друга частина піввійших кодексів — се лише частина переклада того-ж німецького оригінала, як і перша частина і через те має зовсім однаковий з нею літературний інтерес... Та друга частина свідчить не про те, що наш Люцидаріус поповняв ся і скорочував ся, а тільки про те, що поруч з коротким перекладом німецької пам'ятки (текст Тихонравова) у нас був ширший її переклад (текст Порфірева), — хоч все таки не цовний“.

При кінці розвідки підносить автор, що руський текст значно скорочений, бо коли в німецькім є 216 питань і відповідей, в руськім в обох книгах є їх лише 180.

Деякі питання і відповіді в руськім тексті пропущені, деякі знов зливають ся разом.

Ще порівнює він руський текст із чеським текстом, але тут аналогія дуже слабенька.

И. П.

Dr. A. Prochaska — W czasach husyckich (Rozprawy akademii umiejętności, Wydział historyczno-filozoficzny т. XXXVI, 1897, ст. 166 – 288).

В сій своїй праці оглядає др. Прохаска становище Польщі і Литви в часах гуситських і відносини тих двох союзних держав до Гуситів і до Жигимонта, короля Чехії й Угорщини. Цілу сю статію можна поділити на три частини так, що кожда з них буде подавати нам історію відрубних справ, котрі лучать ся в одну цілість, бо з одної випливає друга: 1. Спір Литви і Польщі з німецьким орденом, 2. Участь Польщі і Литви в гуситських справах, 3. Зріст Литви і стараня Витовта добути собі королівський вінець. Як видно з титула, автор найбільше займаєть ся гуситською справою. Автор старає ся головню подати причини, задля яких Ягайло і Витовт, королі християнсько-католицькі не виступали ворожо проти гуситів, а противно Витовт вислав їм навіть поміч; він подає дві причини сего: 1. засуд вроцлавський, 2. стараня Жигимонта не допустити короля Ягайла до полагодження чеської справи.

Справу спору межі Польщею й Литвою з одного боку, а ордену з другого віддано Жигимонтови, а сей у Вроцлаві присудив ордену такі користи, яких сам орден ніколи не міг сподівати ся. По думці автора зробив се Жигимонт тому, що присудженем ордену просторих земель бажав він позбавити Польщу впливу на орден і ослабити її могутність на сході, далі через се думав Жигимонт позискати собі електорів, що сприяли ордену, нарешті хотів він замотати Польщу в війну з орденом і тим відсунути її від участі в справі Чехії. Засуду вроцлавського і Ягайло і Витовт не прийняли. Ягайло вправді не виступив ворожо проти Жигимонта, навіть не прийняв корони Чехії, котру йому давали Гусити, але Витовт виступив отверто проти Жигимонта і вислав до Чехії Жигимонта Корибута з дружиною, і то тільки для шмисти Жигимонтови, а не для попираня Гуситів. Се доводить автор словами самого Витовта, де той каже, що вислав Корибута не з бажанем боронити геретиків, ані ведений бажанем корони Чехії, але з мести королеви угорському, бо той під покривкою приявни хотів наші землі від нас відділити.

Другу причину видить автор в самім Жигимонті, що бояв ся, аби Ягайло не засів на престолі Чехії і старав ся не допустити його вмішати ся в справу Гуситів. Супроти закидів Жигимонта, що Ягайло явно голосить, ніби хоче примиреня Чехії з католицькою церквою, а потайки сприяє Гуситам і що висланє Корибута стало ся за його відомостею і волею, д. Прохаска стає в обороні Ягайла і наводить в оборону короля його власноручний лист, де він каже: „Многі без нашої відомости і волі“ взяли участь в виправі Корибута. Стараня Жигимонта недопустити Ягайла до утихомиреня Чехії уважає автор головною причиною неудач Жигимонта. По його гадці, коли-б Польща і Литва були виступили проти Чехів, то тоті не були-б в силі боронити ся. Се попирає він ось сим фактом: коли банда Гуситів напала на монастир на Білій Горі, а король завізвав лицарство до зброєня, то оба володарі в кількох днях виставили по 150.000 люда.

Що до становища Витовта до Ягайла, то автор виходить тут з інтригі Жигимонта: коли неудала ся Жигимонтова справа з орденом, постановив він поріжнити обох братів, викликати заколот в Польщі і Литві і сим способом відвернути від справ Чехії Ягайла, котрому папа Мартин V поручив заспокоїти Гуситів. Жигимонт офірує Витовтови королівський вінець, а Витовт, як каже автор, дав себе опанувати пустому бажаню і не мав досить сили оперти ся покусам. Кінець розправи занятій історією змагань Витовта. Автор переконаний, що Витовт перед смертю погодив ся з братом і боронить сього опираючи ся на листі Ягайла, де говорить ся про згоду, і на меморялі магістра німецького ордену, де великий магістер хвалить ся, що погодив обох братів між собою.

И. Ч.

A. Lewicki — Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II (Rozprawy akademii umiejętności, wydział historyczno-filozoficzny, т. XXXVII, 1899, ст. 292—410).

В першій уступі, неначе у вступі, каже автор, що про союз Жигимонта в. к. литовського з Альбрехтом II королем римським написано до тепер дуже мало і то недокладно. В хроніках сих часів нема майже жадних вістей про сей союз, є лиш деякі листи, що належать до нього; на підставі їх постановив автор розповісти про союз Жигимонта з Альбрехтом II, заявивши виразно, що „зужите сих листів буде змістом отсеї праці“.

Головною причиною союзу, уважає автор бажаня Жигимонта вбити ся з під залежности Польщі. Жигимонт уложив вправді 1432 р. в Гродні умову з Поляками, де з біди признав себе ленником Польщі,

але в дійсности Жигимонт уважав себе незалежним; на доказ наводить автор лист Жигимонта до Альбрехта, де той каже: „Ніколи не були ми чиймись невільниками, ані наше велике князівство ніколи нікому, як далеко людська пам'ять сягає, не було піддане, і не від них (себ то від Поляків) його держимо, але від Бога і наших предків“. Близшою причиною союзу, по думці автора, було місто Луцьк, котре Поляки обіцяли видати Жигимонтові, але не віддавали довший час. Жигимонт задумав отже вибитися з під Польщі, але сам не чув себе в силах, тому старався дійти до союзу з німецьким орденом і з Альбрехтом II. Тут поясняє автор, чому Альбрехт II прийняв вість про союз з Жигимонтом дуже радо: по смерті цесаря Жигимонта Польща старала ся здобути Чехию для своєї династії, проти змагань Альбрехта II; боротьбу, що вивязала ся з сеї причини, уважає автор наче б панславистичною: боротьбою народа, що хоче добити ся свободи елекції, боротьбою Славян проти Німців, котрі гнетуть все що слабше. Автор думає, що і тодішні Чехи і Поляки уважали сю боротьбу боротьбою Славян з Німцями: на доказ сього наводить він одно агітаційне чеське письмо, котре радить вибрати короля з поміж Славян, коли вже неможна вибрати його з Чехів, бо під кожним иньшим володарем буде Чехам ліпше як під німецьким; польський король Володислав, по запискам Длугоша, каже: „Чехи і Поляки мають один язик і одно походженє, а з Німцями не мають нічого спільного“; крім сього Поляки і Чехи обіцяють собі, що жаден Німець не буде у них урядником. Отже поміж Польщею і Альбрехтом II прийшло до конфлікту, і Жигимонт скористав з прикрого становища Польщі. Від тепер зачинає ся біганина послів від Альбрехта до великого магістра Павла Русдорфа, від Жигимонта до ордену і на відворот; переговори розбили ся о рішучий опір Русдорфа, що не хотів виступити проти Польщі. Жигимонт сам не відважив ся вести боротьби з Польщею і затих.

Таку зв'язь подій розвиває автор. Против такого освітлення політики Жигимонта нема що сказати, та тільки докладніших вістей про той союз Жигимонта з Альбрехтом II ми як не мали так й не маємо. Про сам союз каже автор дуже мало і то лиш посередно. Богато місця в досить короткій статі його (16 сторіч, коли возьмемо саму розправу без додатку) займає угода Жигимонта з Польщею, справа Луцька, спір про чеську корону, змагання змусити Павла Русдорфа до помочи Жигимонтові, заколот в Інфлянтах, а все то вяжесть ся з союзом лишень посередно і дуже мало його поясняє. Про сам союз подає автор дуже скупі і неясні вісти. Жигимонт обіцяє Альбрехтові напасти на Польщу з помочю Прусії й Татар. Тільки всего певного. В другім місці каже

ще автор, що посол Альбрехта Марцінко з Баворова вернув від Жигимонта до Праги „z projektem formalnego przymierza“, але що то був за проєкт, що в нім було, чи і які умови ставили собі оба монархи, не пробує вяснити. Вправді Жигимонт висилає послів до Альбрехта, Альбрехт до Жигимонта, але тоті посольства десь застрягають в дорозі. Автор не пробує вяснити причин, чому союза не доведено до кінця. Раз каже він, що союз не станув задля опору Русдорфа: „Бо орден супроти сих налягань Альбрехта і Німеччини заняв відпорне становище“, в другім місци каже, що „з причини розділу в ордені не прийшло до остаточного союза помежи Жигимонтом і Альбрехтом II“, то знов що Жигимонт, „в виду сеї опозиції на Литві мусів уступити“, себ то супроти сторонництва, котре було прихильне Польщі і до котрого належав здає ся також і син Жигимонта Михайло. Ціла акція в сій статі обертає ся коло німецького ордену, коло старань Альбрехта і Жигимонта наклонити його до боротьби з Польщею, і статя більше обясняє тоті змагання, що лиш посередно дотикають союза, як сам союз, і тому вона мало що нового приносить про сам союз непосредно. *Й. Ч.*

Przemysław Dąbkowski — Zemsta, okup i pokora na Rusi halickiej w wieku XV i pierwszej połowie wieku XVI, Львів, 1898, ст. 55 (Відбитка з часописи „Przegląd prawa i administracji“).

Автор подає наперед літературу предмету, котра остаточна, о скільки справа належить до Галицької Русі, таки починаєть ся з сею працею, опісля на основі судових записок Галицької Русі обговорює останки приватної пімсти в XV в. на Гал. Русі, нормованої закладами (vadium) та поєднанєм, вкінці переходить до зверхніх форм поєднання, себ то окупу і покори. В обговорюванім часі приватна пімста за забійства була ще толерована судовою практикою і в переході до надання злочинам публичного характеру уживано тоді т. зв. композиційної системи; в тім виявляло ся старанє публичних урядів переппиняти сю приватну пімсту. До того служив найчастійше заклад (vadium), накладаний розмірно до провини, економічного та соціального становища сторін, до дуже значної висоти; його приходилось платити тому, хто по такій умові зривав ся до пімсти. Таке вгамовуване доводило звичайно до поєднання при помочи посередників, що мало теж силу судового осуду. Головною, а найчастійше одинокою вимовою поєднання за забуте був окуп. Висота його була ріжна, залежна від умови. Галицько-руська спеціальність була ся, що коли в Польщі плачено за голову селянина звичайно 15 гривен, то тут нормальна висота окупу за селянина була лише 10 гривен. За те окуп за Жида рівняв ся шляхотському, і навіть перевисшав його. Окуп належав

завсіди родині убитого, без огляду на підданство. Коли покривджена сторона не вдоволяла себе окупом і бажала ще моральної заплати, то другою вимогою поєднання була покора: кривдник падав на коліна, просив ласки, а покривджений робив мечом рухи, немов би його убивав, і висказував слова пробачення. Автор розрізняє дві стадії сього звичаю, властиву покору (*humilitas, humiliatio*) і лагіднішу її форму, перепросини за поданем собі рук (*perrogatio, reconciliatio*), називаючи другу пізнішою і більш культурною формою. На нашу думку се получене не цілком відповідне. Обі ці форми мають не однакові психічні мотиви і могли існувати завсіди побіч себе. Стан не увільняв від обов'язку покори.

Вкінці обговорює автор початок і характер покори на Галицькій Русі і її розвиток. Уважає, цілком справедливо, що її спроваджено з Польщі і тому відкидає думку Владимирського-Буданова про існуванє покори теж у руськім праві, на що одначе ніяких позитивних доказів нема. На нашу думку проти руськості покори промовляє теж її цілком сьвітський характер на Гал. Русі, не так, як у Польщі, Чехії, про що на иньшій місці говорить автор. Обговорюваний час зове автор вже часом упадку покори, хоч радше можна-б було сказати, що вона ніколи не була на Русі у розцвіті.

Се коротенький огляд праці, написаної дуже сумлінно і ясно, докладно й обережно, котру мусимо назвати гарною вкладкою в історію права на Галицькій Русі.

С. Т.

Федоръ Вержбовскій — Матеріали къ исторіи московскаго государства въ XVI и XVII ст. Выпускъ I: Посольство Іоанна Кобенцеля въ Москву въ 1575—1576 гг. Варшава, 1896, ст. 68, Выпускъ II: Война съ Польшею въ 1609—1611 годахъ, 1898, ст. 89.

В I випуску автор видав 26 документів до історії посольства Кобенцеля в Москву, вийнятих із віденського держ. архіва. Документи по часті цілком нові, до тепер не знані, по часті перший раз повно й оригінально видані. Обіймають вони хід дипломатичних переговорів литовських панів і цїсаря Максиміліяна від 20 марта 1575 р., коли то литовські пани післали цїсарю довірочне письмо з однодушною згодою на кандидатуру архикнязя Ернеста (N 1) — аж до повороту Кобенцеля в Москву. З поданого матеріялу найважнійше для нас те, що дотичить переговорів цїсаря з Литвою. Перше місце займає тут інструкція Николая Христофора Радивиля послови до цїсаря Юрію Ганновіюсу 16 червня 1575 по зїрваню сойму в Стенжици (N 5). Тут признаєть ся Радивил цїсарю, чому самі литовські пани запрошували царя до польсько-литовської корони. Вчинили вони се тому, що й Поляки кричали за московським кан-

лидатором. Обі сторони не бажали собі Івана Страшного, лиш обоюпільно себе страшили, аби переперти иньших кандидатів.

Політика литовських панів визначала ся взагалі дуже малою ініціативою та рішучістю у відносинах до Польщі, тому то звернути треба увагу на одно інтересне місце інструкції. Коли Поляки не хотіли-б архикнязя Ернеста, а радше воліли-б самого цїсаря, то Литвини після вибору сього оголосили-б архикн. Ернеста великим князем Литви, котрий опісля загорнув би й Польщу — такий плян подає Радивил цїсарю. Видно, ще був у сьвіжій памяти подібні випадки за Жигимонта I, а скорше ще за Казимира Ягайловича, що завсіди давали Литвинам перевагу над Польщею. Та що ж! Се тепер лиш було *primum desiderium* Радивилів та кількох иньших вельмож. Загал литовської шляхти не хотів іти за їх проводом ще підчас Люблинської Унії, тепер вона тим більше нахиляла ся до Польщі (N 10), а деяка частина (Русини) навіть до Москви, як бачимо низше (N 8).

Посилав також незабаром (10 серп. 1575) Ян Ходкевич, виленський каштелян, посла Нарбута до цїсаря, намовляючи його післати скорше послів у Москву для переговорів із царем, котрий міг би стати королем у Польщі завдяки Русинам, що чують якусь симпатію до нього (*Quoniam vero in praeterita hac electione frequens in ore hominum Moschus esse inceperat, non mediocris, nec levis occasio obtulit, non istis modo Ruthenis, qui in Polonia sunt, sed etiam et iis, qui hac Russiae partes (Литва) inhabitant, quod impudenter iam de Moscho nescio quae sibi pollicentur, illumque in dominum accipere vellent, si prae nobis, quae capita sumus et a Moscho abhorremus, id facere possint.* N 8). Радить проте також, аби архикнязь осів скорше у Литві і видав листи для Поділя і Волини в зазивом до послуху (*litteras de oboedientia, fide*), а тоді ціла Польща сама прийде до нїг (*ad oscula pedum procedet*).

Польські сторонники взяли одначе горю над австрійськими та московськими, і семигородський князь став досить несподівано королем Польщі.

В II випуску надруковав проф. Вержбовський рахунки видатків на польське військо, що воювало в 1609—1611 рр. у Московщині, вийняті з Вар. Каз. Палати. Більше загального інтересу сї материяли не мають, одначе вчитавшись у них можна дійти до деяких цікавих результатів. Богато тут певних хронологічних дат, подана численність війська, його рід, убуток і ин. Видатки на нього вяжуть ся з податками, тому сї материяли мають значіне і для історії польських фінансів. Для нас ще важне се, що подекуди розсипані звістки про козаків, спеціяльно про апорожців, що брали участь у тій війні, число, висоту платні пооди-

ноких відділів, подані імена вождів і т. ин. Відомости се виключно дрібні, але вони можуть при детальнійшій студії кинути деяке світло на участь козаків у польсько-московській війні. *С. Томашівський.*

Sprawozdania komisji do badania historii sztuki w Polsce, т. VI, вип. IV, Краків, 1899, с. 223—369+XCIII—CXIII+I таблиця, 4°.

Сей зошит „Справоздань“ не багато дає для нас цікавого. З поміж статей тільки деякий дальший інтерес для нас мають статі: Е. Лопацинського З історії мулярського і камінярського цеху в Люблині, де автор подає деякі не дуже інтересні відомости з XVII в., А. Єльського Про фабрику шкла в Уричу (недалеко Слуцька), з XVIII в., і Ф. Копери: З польських памяток в Петербурзі: тут між иньшим автор описує находку з Брончина (пов. Калішський), де разом з західними монетами, з початку XI в., знайшло ся було кілька інтересних срібних прикрас: бляшка з характерним для нашої штуки перлястим орнаментом, два ажурні київського типа ковтки і дві пари ковтків, що представляють комбінацію ажурних галочок, зовсім аналогічних з одним висше згаданим ковтком, з випуклою бляшкою і трема ріжками. Шкода, що д. Копері зісталось незвістним істноване сих орнаментацийних мотивів в руських находках: тоді-б замість своїх, досить дивних здогадів, мігби був прийти до більше раціональних виводів про сі предмети.

В дальшій поданій тут частині каталогу „польських“ печаток, Ф. Пекосіньского, є кілька інтересних для нас (декотрі з них Бог зна на якій підставі заведені сюди). Так під числом 311 описана печатка на умові галицько-володимирських князів з р. 1316; другої печатки сього документа — з іменем князя Юрія автор не описує, а і звістне обяснене сього імени зісталось, очевидно, йому невідомим. Під ч. 452 описана печатка міста Львова з р. 1359. Під ч. 483—7 описані руські печатки з документа Дмитра-Любарта в музею князів Чарторийських. Під ч. 500 і 504 описані печатки Володислава князя Опольського з титулом князя Руси. Під ч. 502 печатка Олександра Коріятовича. Під ч. 572 і 573 видані печатки князів Корибута і Лигвена, при тім одначе їх руські написи транскрибовані автором зі страшними помилками. Ч. 579 печать львівських лавників з XIV в.

В статі М. Бєрсона: Кілька слів про давні деревляні біжниці в Польщі описана дуже интересна біжниця в Погребищу Київської губернії (і се Польща!): зверхньою будовою зближаєть ся вона до деревляних церков, особливо формами свого даху Автор датує її початок що найменше першою половиною XVII в. З внутрішнього урядженя варті

уваги деякі предмети, як два мосяжні свічники, срібна корона, дерев'яний олтарик і т. и.

У витягах з протоколів занотуємо замітку проф. Соколовського про уживане горниць з акустичними цілями в церковній будові, ст. СХІV; з другого реферату п. Мончинського про біжницю в Камінці Струмиловій в ХVІІ в., інтересну своєю поліхромією, подані самі загальні звістки, а публікацію праці і рисунків обіцяно на пізнійше. *М. Г. а.*

Władysław Abraham. — Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8. O materyałach do dziejów polskich w wiekach średnich (W dodatku: Sprawozdanie z poszukiwań za listopad i początek grudnia 1898) (відбитка в Archiwum komisji historycznej. t. VII), Краків, 1899.

Від 1885 р. працюють у Ватиканським архіві висланники краківської Академії Наук, що не жалують для них материяльної підмоги. Австрійський і кравий уряд причиняють ся теж грошем до піддержання сеї т. зв. римської експедиції. Перший раз був у Ватикані проф. Абрагам і проф. Дембінський, перший глядав материялів до середньовічної, другий до новітньої історії. Результати їх трудів оголошено в Archiwum komisji historycznej, t. IV i V. Опісля працювано десять літ під проводом проф. Смольки над новітньою історією Польщі і плоди того показано у справозданю Корженевського в VI т. Archiwum komisji historycznej і в рукописнім (хоч і надрукованім!) каталогу п. з. Spis tek rzymskich. У жовтні 1896 р. виїхала ще одна експедиція під проводом проф. Абрагама, що назад звернула ся до середніх віків і працювала майже до кінця 1898 р. Результат сих трудів виложений власне у книжці, що її заголовок поданий у горі.

Проф. Абрагам переходить поодинокі архіви та бібліотеки, описує їх і подає реєстр знайдених документів. Таким способом се справоздане обійняло: ватиканський архів, Archivio di stato (скарбові акти), ватиканську бібліотеку, бібліотеку Barberini, Vallicellana, флорентийську бібл. nazionale centrale і тамошній Archivio di stato. Привнати ся мушу, що я беручи книжку у руки і переглядаючи показчик, надіяс ся знайти поданий дуже багатий материял, тимчасом сподіваня мої показали ся передчасними, особливо що до самого Ватикана. На 230 сторін самого справоздання опис і обговорене ватиканських архівів займає понад 150 сторін, одже більшу половину, а тимчасом нового показано там дуже мало. В головнім редукуєть ся ся частина до перевірки Тайнерових видань. Денедє поправляє д. Абрагам дату у Тайнера, але таких випадків дуже мало, більше поправляє сигнатури його (sic!), а найбільш ограни-

часть ся ось на яких зіставленнях, напр.: F. 244, Nr. 2648 Theiner l. c. Nr. 386; F. 245, Nr. 2650 *ibid.* Nr. 385; F. 245, Nr. 2699 *ibid.* Nr. 387 і т. ин. Такі реєстри займають чи не $\frac{2}{3}$ книжки. Часом подає д. А. дещо більше про документ, зазначаючи, що Тайнер видав його з хибною сінатурою. Буває знов таке: згадуєть ся якийсь документ важний, немов би новонайдений, тимчасом він уже надрукований у Тайнера, або знов збуває нас справознавець таким комуналом: „дещо з того“ або „більшу частину того видав уже Тайнер...“ Треба признати, що усе те, чого не надруковано у Тайнера, а видобуто на світ експедицією — досить другорядної вартости. Взагалі ся частина виглядає так немов би писана була „на уряд“, з обовязку.

Інші частини виходять користійше і подають багато нового матеріялу, хоч видно тут поспіх і мабуть... чи не голе виписуване заголовків і всяких архівних та бібліотечних покажчиків.

Видобути з сього справозданя се, що булоб особливо придатне для нас, було доволі тяжко, бо описи занадто загальні або й навіть темні. Приходилось нам провірювати теж Тайнера, аби знати, що вже видано, а що ні. Низше списуємо се, що видобуто з сього справозданя і що важне для нашої історії.

В архіві Ватиканськїм у відділі актів замку св. Ангела в *Armarium VII cap.* І знаходимо ряд документів до берестейської унії. Значну частину з них видав Тайнер М. Р. III Nr. 185, але котрі ще не видані, д. Абрагам не згадає докладно. З порівняня заголовків у справозданю з Тайнером виходило-б, що невидані ще листи руських єпископів, в яких вони обіцяють розширяти унію (12/12 1494).

У ватиканських реєстах згадати треба з XIV в. Т. 63. F. 358, Nr. 102 лист Йоана XXII до руських князів в зазивом до унії (Авін. 3/2 1318); 104 лист до князя литовського, щоб прийняв християнську віру (під тоуж датою). Т. 97, F. 312, Nr. 720 дозвіл тогж папи польському законowi *Ord. Pred.* купити землю під закладини дому у Жмигороді *versus Ruthenorum metas* (Авін. 1/3 1331). Т. 264, F. 3 лист папи Григорія XI *Andree ep. cerethensi*, віддає йому юрисдикцію над католиками галицької дієцезії. Т. 486, F. 155 лист папи Пія II організує уніятську київську митрополію (Рим 5/9 1455); документ надрукований уже в Полнім Собранію лѣтописей VI, ст. 319, але з копії.

У відділі авіньонських реєстів: Т. 126, F. 474. Папа Іноцентій VI надає відпусти каплиці *castr. Vrowenborch tharbat. divi in fronteria Ruthenorum* (Авін. 30/1 1354). Д. Абрагам попав на сліди якоїсь Хроніки Бенедиктинів на Русі з XVII в. (ст. 149), одначе рукописи знайти не був у силі. Серед *Miscellane-ів* знаходимо ось які збірки: *Arm.* IX, Т. 241, *Polonia*. Обіймає реляції нунциів з Польщі

за Жигимонта Августа про мову, освіту, торгівлю, право й т. ин. Arm. XV t. 141 Marini Marino. Codex diplomaticus Rutheno-Moscoviticus monumentis e tabulario Vaticano depromptis congestus. Про склад його д. Абрагам не говорить нічого. У ватиканській бібліотеці знайдено між иньшими: 6198 f. 270 лист Григорія IX до руського короля Данила з зазивом мати в опіці латинників; 6536 реляція нунція del Vescore між ними: de articulis, quos Rutheni a romana ecclesia petunt (з pp. 1568, 1560); 6902 трактат п. з. discorso del abb. Stepano Gradi sopra la christianita del rito greco in lingua slava; і такий самий трактат Мойсея Контевича, Василянина; 8302 Anonymi notizie sopra i libri liturgici degli Armeni, Copti, Melchiti, Illirici ovvero Slavi e Greci; 8335 anonymi ristretto del negozio circa l'unione da farsi con la sede apostolica romana dal schismatici Ruteni; 8634 рішення і диспензи для два рази жонатих священників в Угорщині і на Русі з pp. 1704, 1711, 1718; 8474 рішення в справі канонізації св. Йосафата; 8684 обіймає листи і письма з XVIII в. до справ уніятської церкви на Русі і Василян; серед того ухвали капітул того монастиря з XVIII в.; кодекс має 708 листків (д. Абрагам не подає близше його змісту); ч. II лист неваної особи без дати зі згадкою, що лист перемського єпископа показала папі і сей дуже утішився і велів передати йому благословенство за те, що так працював коло навернення Русинів на католицтво. У відділі Ottoboniani сеї бібліотеки 2461 подибуємо лист папського нунція 1659 р. про площку митрополію.

У бібліотеці Vallicellana: C. 128. Antiquae tabulae ruthenicae exhibentes s. homines illustres religiosa veneratione cultas apud Ruthenos et Moscos ante XI J. C. saec., обіймає 5 друкованих таблиць зі сценами із життя святих і руськими підписами під кожним образком, L. 23. de congregatione monachorum Ruttenorum ord. s. Basili. N. 34, f. 160 лист кардинала Горація Юстиніяна про Русинів-унітів з 1595 р.; f. 156 домаганє короля зложити синод межі Русинами-унітатами і православними; про посольство Русинів до папи Кліментія VIII. N. 35 домаганє до польського короля, щоб Русинам-католикам дано усі права; інструкція еп. Філонарду на синод Русинів-унітів і православних 1639 р.; акти конгрегації 16 марта 1645 про унію Русинів; інструкція архієп. Торреса 1645 про унію; compendiosa narratio negotii unionis Ruthenorum a. 1648. O. 60 de Ruthenis et eorum unione varia monumenta. До історії Молдавії в кінці XVI в. належать рукописи N. 16 і N. 39. У флорентинській бібліотеці nazionale centrale: Clas. XXXVII, cod. 90, f. 7 v. Сикст IV надає повновласть законowi Міноритів на місію між схизматами на Литві, Русі, Волощині й ин. (31/8 1481); f. 196 лист тогож папи до саксонського князя Ернеста про напад Русинів на Ливонію (29/3 1482). С. Томашівський.

С. Голубевъ — Матеріалы для исторіи западно-русской церкви (XVIII стол.) (Чтенія въ истор. общ. Нестора лѣтописца, кн. IX, ст. XVII+192 і Кн. X, ст. 193—301), Київ, 1896.

Д. Голубев подав тут 33 документи та попередив їх вступом, де подає виводи, до яких дійшов на підставі оголошеного матеріяла. Сі документи належать до виленського съвято-духовського монастиря 1749—1761 рр., отже безпосередно не належать до нашої історії, але цікаві різними аналогіями. Съвято-духівський монастир та виленське братство мали таке саме значіне для литовської Русі, як львівська Ставропигія для Галичини; вплив їх обіймав цілу литовську Русь; взагалі в сім монастирю, під доглядом якого були иньші монастирі, та коло тамошнього братства, що користувалось правами Ставропигії, концентрувалось духове житє православних. Тож доля сего монастиря та тамошнього братства служить мовби зеркалом життя та долї православних і православія на Литві під панованем Польщі. Нагромадились сі документи в процесі Теофана Дорумина, бѣвшого виленського ігумена в київській консисторії. Відповідаючи на ріжні закиди, малює він докладно невідрадний стан православія під Польщею.

При кінці XVI і з початком XVII в. більшає пропаганда зі сторони католиків і уніятів. Се викликає цілком природно рух в противнім таборі для охорони прадідівської віри. Виленське братство заводить школу, засновує друкарню, видає твори релігійного і полемічного змісту, веде юридичну боротьбу з латинниками та уніятами і взагалі піклує ся про приверненє прав своїх та своїх одновірців перед королем та на соймах. Розмірно щасливе для православних підданих Річи посполитої панованє Володислава IV дало спроможність виленському братству розвинути просьвітну діяльність. Одначе вже в другій половині XVII в. настав в політиці польського правительства некористний для православної церкви зворот, і всі стремління фанатичних Поляків були звернені в тім напрямі, аби примусити православних до переходу на католицизм або на унію. В таких обставинах съвятодухівський монастир, не вважаючи на підпору з Росії, клонить ся поволі до упадку. Найліпше свідощтво, в яким невідраднім становищу був виленський монастир в половині XVIII в. — отже саме в тім часі, до якого належать оголошені Д. Голубевим документи, — дає реляція до синода про стан згаданого монастиря та иньших йому підвластных. З сеї реляції видко, що деякі православні монастирі забрали силоміць латинники та уніяти, а ті, що вістали ся ще під зверхністю виленського старшинства, находили ся в крайно нужденім стані. Сам виленський монастир мав в той час лише 1 ігумена, 3 еромонахів, 3 монахів, 4 послушників і 6 селян. За матеріяльним упадком монастирів та ослабленем їх просьвітної діяль-

ности наступає і упадок морального життя серед монахів. Очевидно, що серед таких обставин ніхто не бажав старшувати в виленським монастирю. Київський митрополит, до котрого єпархії належав сей монастир, вислав туди монахів на старшинство лиш на 3 роки. А вже справді безвихідна біда настала для монастиря, коли 1749 навістив його огонь. До того ще тамошній біскуп робив перепони при відбудованю.

На щастє в сїм критичнім часї був старшим Сильвестер Добриня, що стояв на висотї своєї задачі та невтомно заходив ся коло монастирських справ. Він не лиш сам їздив часто до Петербурга і Москви, щоб зібрати фонди на відновленє монастиря, але робив також всякі можливі заходи в судах для відібраня утрачених монастирів, хоч сї останні його стараня не принесли для монастиря ніяких реальних наслідків. Але й за старшованя Добринї понїс виленський монастир нову втрату, бо в часї подорожей його до Москви і Петербурга в монастирських справах захопив жмудський біскуп Тишкевич сьвятотроїцький монастир, що був в залежности від виленського. Заходив ся Добриня також коло піднесеня релігійно-просьвітної діяльності в підчинених собі монастирях, та — на жаль — не знайшов в сїм змаганю підмоги зі сторони київського митрополита, що не хотїв прислати Добринї здатних до сего діла людей. Для характеристики Добринї треба сказати, що се був чоловік м'який, лагідний і згідливий. З нього були вдоволені не лиш виленські братчики, але й латинські та увіятські власти, а виленський біскуп в письмі до кн. Чарторийського каже, що „нынїшний игумень сь братією живеть спокійно и гордымъ предкамъ своимъ не послѣдуетъ“.

Наступником Добринї на виленським старшинствї став Теофан Леонтович Дорумин. Се був чоловік доволі учений, але при тїм гордий, честолюбний, палкої вдачі та не податливий. Для характеристики нового игумена доволі буде навести ось який факт. У Польщі, виробив ся звичай, що коли в православній або взагалї дисидентській церкві латинський сьвященик лиш один одинокий раз прочитав службу божу, то там вже не міг дисидент правити богослуженя по своєму обряду під загрозою кари смерти. Незабаром отже по приїзді Теофана до Вильна прибігає до його келї перестрашений Добриня і каже, що латинський сьвященик править в монастирській церкві богослуженє. Леонтович не надумував ся довго, але вібрав монастирську службу і казав ксьондза викинути з церкви. Або иньший факт: Доманський, виленський міщанин, залагав монастирови в заплатою чиншу та не вважаючи на численні присуди не хотїв заплатити довжної суми. Тодї пійшов Леонтович з двома магістратськими урядниками та кількома жовїрами, випрошеними у російського генерала, що перебував тоді в Вильні, до Доманського, та відчитав йому

московський декрет себто казав дати Доманському 100 різок. Очевидно, що такий енергічний чоловік був не на руку Полякам, а в першій мірі тамошньому біскупові. Сей останній рішив ся за всяку ціну позбутись Леонтовича з Вильна. В тій цілі порушив всіх і вся і се дійство йому вдало ся. З припорученя Синода, щоб оминуті дальших злих наслідків, призначив київський митрополит на місце Леонтовича Амвросія Фльо-ринського.

Леонтович дуже невдоволений таким оборотом справи вдав ся до Петербурга, щоби виправдати перед синодом своє поступоване в часі побуту в Вильні. В Петербурзі одначе не лише що не хотіли й слухати його виправдань, але ще до того й вняли його під сторожу. Видобув ся Леонтович з лабет Синода доперва завдяки інтервенції міністерства заграничних справ. Йому видав ся він користним, як чоловік добре обізнаний зі справами і положенем православія в Польщі. З івіцятиви отже його післав Леонтовича Синод до Київа, де він мав написати „жалобу грекоросійскої въ Польщѣ церкви на римскаго папу и польскія права“. Леонтович дійсно зладив її, але митрополит не одобрив його праці, бо він дораджував безоглядно поступати. В київській консисторії також розбирали справу Леонтовича. Що Леонтович був чоловік неспо-кійний, тож за напади на новгородського митрополита заслано його в Дал-матів, а відтак туруханський монастир та наложено на него ще иньші кари, але згодом його звільнено.

II. P.

Zur Geschichte des deutschen Rechtes in den Gebieten von Tschernigow und Poltawa von Dr. Alfred Halban. Archivalischer Reisebericht. (Zeitschrift für Savigny-Stiftung für Rechts-Geschichte, XIX (XXXII) t., 1898, s. 1—15).

Професор Альфред Гальбан відбув у 1897 р. проїздку до Хар-кова. Тут звидів архів, що стоїть в тісному звязку з університетом. Про сей архів, як і про акти, що находять ся в ньому, надрукував він коротку статю. З сеї статі дізнаємо ся, що Харківський архів в дуже сумному стані, що тут повний безпорядок в управі, недоладність та безсистемність в нагромаджених материялах; що тут потрібна належна організація в кождому напрямі.

Д. Гальбан роздивляв ся поперед усього в тих актах, що тикають ся німецького права на Україні.

Автор говорить, що Харківський архів має багато інтересних ма-териялів що до вживаня німецького права військовими, козацькими, значить позаміськими, по краєвому праві організованими судами; є тут знач-ний засіб актів про вплив та перехід міського права до краєвих, зна-

чить козацьких судів; обговорює по тому взаємини між німецьким і краєвим правом; доривково говорить про заходи російського правительства, аби запровадити на Україні свої закони і постанови. Під кінець статі зазначає коротко вплив німецького права на витворене цехових звязків і на сільське право. Нічо иньше, по думці автора, з німецьких чинників не мало так значного впливу на українські землі як право. Се був би короткий зміст статі. Але ми в тому огляді добачуємо стілько безсис-темности, скілько автор помітив у харківському архіві. Яку ціль мав автор пишучи його, годі нам порозуміти. Се, що зазначене в титулі, не виповнене. Автор переповідає історію місцевого права за Міллером не повно, коротко; з сього переповідання дуже мала користь. Автор не підносить докладного характера місцевого німецького права, тому то неясними вийшли взаємини між краєвим і німецьким правом; далі депутация міст до російського правительства, тай перехід міщан в козаки обговорену дуже загально і неясно. Важно в тій статі хіба те, що автор накликає до студійованя німецького права у всіх напрямх на Україні. *Ю. К.*

Stanisław Schnür-Pepłowski — Cudzoziemcy w Galicyi (1787—1841), Краків, 1898, ст. 263.

Перед кількома роками вийшла праця тогож автора п. з. „Galiciana“, обговорена в Записках т. XVIII; книжка, котру нині маєм обговорити, служить продовженєм сеї праці. Автор, д. Шнір-Пепловский поклав собі метою зібрати усі звістки про Галичину, які появились від 1787—1841 р. головно у німецьких авторів, нині вже забутих, що або довше перебували в Галичині, займаючи державні австрійські уряди, або лише в переїзді мали нагоду оглядати нашу Галилею. Автори, обговорені в сій останній книжці, се Траунпаур, капітан цісарської армії, Кортум, адміністратор галицьких камералій, якийсь Файерабенд, Шультес, віденський лікар, Микола Штегер, професор йосифинського університета у Львові, і ще кількох меншої ваги. В своїй книжці д. Пепловский подає про кожного з них короткі біографічні замітки і наводить в перекладі більші ексцерпти з їх писань, що безпосередно дотикають ся відносин тодішньої Галичини.

З якого становища пишуть сї Німці про Галичину? Розуміє ся, що з австрійсько-німецького! Є в них отже за багато може сарказму супроти дійсно нужденного суспільного житя в Галичині в порівнаню з иньшими провінціями держави, але се не позбавляє їх справедливости. Рівно можуть вони закрити з лїнивого галицького шляхтича, що ледво раз на два тижні зміняє своє біле, мізерний свій двір палацом називає, а хлопа обдирає через пленіпотента Жида до останньої нитки, — як і вказати на надужитя державних урядників, хоч би вони були й Німцями.

Шляхтич, селянин, Жид, урядник, головні галицькі типи, підхоплені у декотрих із них вірно! Але важно тут не лише мальоване типів.

Згадані німецькі автори, напр. Кортум, Штегер придивляють ся пильнійше, поважнійше галицьким відносинам. Беруть на увагу не лише суспільні, але політичні і економічні справи краю і шукають причин культурного занепаду Галичини.

Нездатність шляхти, горілчана джума серед селян, проворність Жидів в першій мірі представляє ся їм найголовнішою причиною невідрадного стану галицьких відносин. Галицький Жид проте займає в їх писаннях перше місце. Творячи 6% цілої людности втискає ся він усюда, як посередник і фактор: між пана і хлопа, між хлопа і міщанина та здирає одних і других. Торговлю і лекші роди промислу захопив він у свої руки, а тижшу працю, як ковальство, мулярство і иньше лишає християнському робітнику. Від управи рілі утікає, бо сей рід праці не можна погодити з приписами тальмуда і численними жидівськими сьвятами. Радо возьме Жид землю в державу, але коли можна працювати на ній чужими християнськими руками. На зменшене деморалізації, яка випливає з поступованя Жидів, на гадку Кортума, майже нема ради; ані просьвіта, ані рівноправність не зроблять нічого, хіба що поліцейні розпорядження і повертанє Жидів на християн, але і про се він дуже не певний. Иньші зі згаданих письменників мають на Жидів відмінні, але так само крайні погляди. Уважають їх одиноким інтелігентним елементом, що немов ратує ситуацію в Галичині. Сей погляд вже хіба й на ті часи зовсім хибний!

Знаходимо також досить богатий статистичний матеріал, замітки про гірництво, господарку лісову, про комунікацію краю, врешті описи головніших міст, місцевостей, гір; все те заслугує уваги в ексцерптах із німецьких письменників, поданих в книзі д. Пенловского.

Лишає ся ще сказати пару слів про становище самого автора — д. Пенловского що до обробленого ним матеріалу. Вже само виданє сих матеріалів сьвідчить, що автор знав їх вартість і стійність; зрештою на кількох місцях у своїй книжці він се потверджує. Де автори Німці звернули ся против Поляків з гривучими закидами, чи справедливо, чи ні — в се не входжу, там він робить свої застереження, і се по части зрозуміле, коли возьмемо на увагу, що автор Поляк. Одначе закид чорної невдячності Кортумови за те, що він колись був секретаром Станіслава Августа, а потім писав докори Полякам, випадає дуже сентиментально; випадало-б замісь відкликуватись до вдячності або невдячності, з цілою остротою критики збити хибні погляди, як вони є, і на тім покінчити.

Ф. М.

В. Хижняковъ — Черниговская Старина (1775 (?) 1810 гг.). По архивнымъ бумагамъ городской думы (Кіевская Старина 1899, VI, ст. 367--407).

Статя ся, написана на основі архівальних актів чернигівської міської ради, має на зверх вигляд звичайного справоздання зі змісту згаданих актів, творить однакож доволі повну цілість, в котрої можемо легко представити собі образ Чернигова на кінці XVIII і в початку XIX столітя.

Автор подає нам у сімох невеличких розділах своєї статі погляд на жерела доходів міста, на розвій міської самоуправи в початках, від заведеня „городового положенія“ 1785 р., зупиняє ся над вичисленем предметів, що входили в її обсяг, згадує про чернигівських Жидів, про проїзд цариці Катерини II і кінчить статю замітками про топографію Чернигова тодішніх літ.

Міська рада Чернигова розпоряжала, як видно із зіставлень Хижнякова, чималими доходами, що впливали в касу то з земель сусідних, відданих місту казенною палатою по заведеню самоуправи, то з посіlostей по иньших містах. Окрім сього стягала міська рада значний гріш з виаренованих міщанам купецьких склепів, комір, шинків та винної продажі, що творила рід місцевої пропінанції. Купецтвом і арендою займали ся з права самі тільки міщане Чернигова. Імен жидівських не подибуєть ся в актах. Донерва згодом зачинають Жиди заходити в Чернигів, по більшій части із Польщі, на велике невдоволене місцевої людности.

Заряд містом радою був в початках недоладний. Д. Хижняков поясняє сю обставину тим, що чернигівські міщане, зайняті купецтвом, мало знаходили інтересу в громадських справах, а при тим не вмiли ще зжити ся з самоуправою — забуваючи, що на Україні міська самоуправа була річею дуже давньою; так само хибно толкує він самою нездатністю громади до самоуправи той факт, що вища губерніяльна адміністрація часто вмiшувала ся в міські справи, наказувала усувати непорядки в місті, веліла міській раді заняти ся розширенем місцевих гуманітарних інституцій та иньшим, напр. будовою свого власного дому, бо наразі рада відбувала свої засіданя по домах міщанських та цехових. Вмiшуване вищої адміністрації в справи міста дійшло до того, що міська рада мусіла навіть предкладати казенній палаті справоздане з ходу внутрішнього заряду і грошевих операцій, отже довільно розпоряжатись своїми доходами не могла. Але і той примус і ті спонуканя зі сторони вищих інстанцій не могли додати міській раді енергії. Ледво за позичені гроші, бо своїх не було, побудовано дім для занять ради, відданий до ужитку донерва 1806 р.

Окрім міської ради, зарядом міста займалось ще кількох урядників. Гроші на удержанє ради] і урядників ішли з міської каси, але ніхто з міщан не квапив ся на сі почесні місця, тим більше, що грошева платня за них була дуже мала. Перший міський голова по заведеню самоуправи, міщанин Бублик зрікає ся навіть свого так почесного становища, виправдуючись хоробою, аби лише не брати участи в параді при переїзді цариці Катерини II 1787 р., в ролі представителя міста. Вибори на радних відбували ся цехами, серед непорядків, так якби сей вибір не мав для міста ніякого значія. Взагалі в усім отгім бачить Хижняков лиш байдужність міщан для загальної справи, і навіть нездатність до якогось спільного, з'організованого політичного жия.

Проїзд Катерини II через Чернигів описує автор докладнійше по звісткам актив.—По тім наступає вичисленє предметів, що входили в круг заряду міської ради: поліція на першім пляні, огнева сторожа, осьвітленє міста і ин.

Найцікавіша з цілої статі частина — се загальна характеристика відносин тодішнього Чернигова, в шестім розділі. Довідуємо ся з неї про істнованє в місті гуманітарних інституцій, шпиталів для хорих і вбогих і одного дому для виховуваня дітей бідних міщан. Що до гуманітарних інституцій, а в рівній мірі що до шкіл і публичного вихованя стояв тоді Чернигів, на гадку Д. Хижнякова, мабуть чи не вище теперішнього. Окрім „главнаго народнаго 4-хъ класнаго училища“, що було перемінене в гімназию, є ще в актах згадка про чотирикласові народні „школи“. Кілько їх було всіх, не сказано.

Торговлі широкої в Чернигові не було, вона обмежувала ся лише потребами місцевої людности. Фабрик також не було, окрім „винокурень“ — горальн. Домашній промисл не був високо розвинений і зіставав ся в більшій частині в руках загожих Великоросів. Д. Хижняков приходить і з сього до пересвідчення, що на Україні взагалі не міг промисл розвинути ся задля довговікових війн, татарських набігів, що руйнували усе до ґрунту. Одначе й на сю тему можна-б ще з автором спорити.

Остання точка статі — монографія тодішнього Чернигова, цікава особливо для тих, що бачили теперішній Чернигів. Ф. М.

Д. И. Эварницкій — По слѣдамъ Запорожцевъ, Спб., 1898, ст. 324.

Відомий спеціаліст по історії Запорожя Д. Евварницький написав не дуже давно книжку „По слѣдамъ Запорожцевъ“. В сій книжці він переказує живі типи та пригоди, які йому траплялись за часи його поїздок за для археологічних, історичних і етнографічних студій в землі

колишнього Запорозького війська. Наукові здобутки сих поїздок він переказав у трьох книжках — „Запорожъе въ остаткахъ старини“, „Вольности запорожскихъ козаковъ“ і „Історія запорожскихъ козаковъ“. Тепер же типи та пригоди, які він бачив, зібрав він у книжці, що носить наголовок „По слѣдамъ Запорожцевъ“, бо тут йому все більш трапляють ся нащадки колишніх Запорожців.

Досить гарний оповідач щоденних подій, д. Еварницький малює нам у своїй книжці дуже дивних людей, часом дуже не схожих на дійстних, всім нам відомих. Хоч він і каже, що усе в його книжці взяте з справжнього життя, крім хіба назвиск людей та сел, про те все-ж якось не ймеш віри в ті чудасії, які він виводить.

Запросив його наприклад до себе поміщик села Чертополохова Олексій Олексієвич Царенко начеб для того, щоб показати йому деякі давнини Запорожців; приїхав д. Еварницький до дому Царенка і на домі вадрів напис „входь як до дому“. Іде д. Еварницький в хату далі і бачить в передпокою зовсім голого чоловіка, а при йому величезного пса. Дуже здивовав ся д. Еварницький, коли сей голий чоловік привитав його: се був сам хазяїн. І він зовсім не соромив ся свого „убрання“, зараз повів д. Еварницького знайомити його з тими людьми, що були на той час в Чертополосі. Привів він свого гостя в залу, де стояли самі тільки лавки, вкриті українськими плахтами і килимами, і тут познайомив його з своїми приказчиками, усе шахраями і пройдисьвітами, як він їх рекомендував, далі, в другій кімнаті він познайомив його з сусідніми поміщиками, усе більш земськими діячами, що пили і їли у Царенка, розмовляючи то обсуджуючи усякі земські справи, на котрі великий вплив мав Царенко. Великий пир, що застав Еварницький, тягнув ся і далі ті кілька днів, що він пробув в Чертополосі. Чимало цікавого довело ся тут дізнатись д. Еварницькому. Довідався він, що часом кухар негодить свому панови, тоді сам пан іде на кухню і там бе, скільки влізе, кухаря, розбиває при сьому посудину, робить великий галас. Їсть сам пан страшенно богато і не теж чимало, а наївшись та напившись зараз наказує запрягати собі трійку коний, дуже жвавих, прудких, сам одягаєть ся в широкі українські шаравари, в білу з мережками і з червоною стяжкою сорочку, підпереауєть ся червоним поясом, бере на себе сиву смушкову шапку і їде кудись на проїздку. З початку він править коний по дорозі, а далі, як вже коні розійдуть ся, закидає віжки на дугу, звернувши з дороги, і їде просто по полю не вважаючи ні на що. Люде всі уступають ся тоді від навіжених коний і тільки й думають, як би скорійше се лихо пронеслось. Один раз він забрав з собою попа, і той піп, бачучи, що трійка летить в провалє, спробовав скочити з саний і поранив собі все лице. Звісно, такому

панови часто треба грошей. Тоді він зараз їде до міста і там продає значну скількість хліба і бере завдаток. Звичайно його пропозицію приймають і гроші йому дають, бо думають, як буде брехати такий заможний чоловік, як Царенко. А в його хліба ніякого нема, і він радий, що розжив ся грошей. Після вже, як час доставляти хліб, він знов їде до міста і каже, що хліб подешевшав і що йому самому треба тепер мати чималу кількість хліба для нового заводу, що він у себе збудовав, через сеж то він і привіз завдаток назад. Звістно, куповщики дуже раді, що вертаєть ся до їх завдаток, коли хліб подешевшав, а Царенко зовсім задоволений, що здобув собі на якийсь час грошей. І таких шахрайств він робить чимало. Нарешті одного разу тонує якомсь по весні пором на р. Самарі, Царенко сам кинув ся ратувати людей і дуже перестудив ся. Простуда швидко перейшла в сухоти. Схуд він страшенно. Знав він, яка у него хвороба, і от всеж таки перед смертю попрохав дати йому велику карафу горілки, налив собі велику чарку і хотів пити її та не міг, сказавши: „иньше діло хотіть, а иньше могли“. На сім він і умер.

Щоб були досі на світі такі люде — дуже багато сумнівів. Царенко, здаєть ся, вигаданий тип, і тоді можемо тільки дивовати ся, на що він уміщений в сій книжці. Ноздрьові дуже добра річ, тількиж у книжках літературних, а не історичних.

І таких малюнків, як сей Царенко, зовсім не мало в книжці д. Еварницького, хоч в Царенку більше вигадок ніж в иньших. От ще, напр. Онися Степановна Кулябко, дуже виразна копія в Гоголевої Коробочки, теж невідомо на що наведена в книжці, що має на меті описувати дійсність, а не літературні фантазії.

Далеко більш відповідно до тої мети, яку постановив сам автор своїй книжці, виходять у його перекази про людей не інтелігентних. Тут він краще розуміє людське горе, тут краще він переказує ті почуття, які викликає се горе у людей. Розуміє він добре і радієть простих людей і дуже иноді добре переповідає їх веселі перекази, а записи його казок, пісень і причитувань можуть бути дуже користні задля етнографії запорожського краю.

Їхав якомсь д. Еварницький до с. Гуляйполя та дорогою заблудив. Наставала ніч і ще до того починалась буря. Блудив він з своїм фірманом і нарешті прїхав до якогось хутора „куркулів“. Куркулями звуть в Новоросії тих, що вийшли з иньших губерній та купивши в степу невеличкі шматки поля, заводять невеличкі хуторці, отже назва „куркуль“ загальна і означає чоловіка прийшлого з других країв. Хутор „куркулів“, до якого доїхав д. Еварницький, не мав навіть ніякого свого власного призвища. Навернули ся вони до одної хати, де світило ся, стали просити ся на ніч. Чоловік, відчинив їм, відповів, що мабуть їм

не добре буде почувати в його хаті, бо в його саме в той день померла жінка і дочка плаче над матір'ю та причитує і голосить. Ну, та дощ ішов великий, коні притомились, не можна було їхати дальше, і д. Еварницький рішив переночувати в сій хаті. І багатож він наслухав ся тут горя. Вже доросла дочка помершої і при тому дуже слаба причитала над матір'ю і голосила: „Ой, ненько моя рідненька, возуленько, сивая голубонько! На щож ти мене нещасну бросила, на щож ти мене, моя ненько, безщасну покинула? Чи я своє щастя в неділю проснідала, чи я своє щастя в п'ятницю проспівала? Доля моя безщасна, доля моя безталанна! Минула ся моя доля і воля без моєї неньки рідненької. Не стало моєї возуленьки, — вікому тепер мене пожалувати, нікому тепер во мною ласкавого словечка сказати. Встань, моя матінко, встань, моя рідная!“ і т. д. Таке причитування дуже горяче розберало почування і тяглось воно цілу ніч. Ранком дощ перестав іти і д. Еварницький зараз же поїхав, згадуючи великий сум бідної дівчини. Причитання її дуже характерне і варто щоб його заведено було в етнографічні збірки.

Дуже гарно виведений ще сліпий баян, як зве його д. Еварницький, Хома Василевич Провора. Чоловік се 55 літ, і живе він у селі Богодарі Олександровського повіту Катеринославської губернії. Сліпим він став з малечку. Одного разу мати покинула його, шестинедільного, на печі, де було насипане просо, щоб висушило ся. Дитя прокинуло ся, від горяча почало кричати і кидатись на всі боки і від сего горяче просо понабивало ся йому і в рот, і в уха і в очи. Коли мати прибїгла з панщини, то рот і уха дитяти встигла вичистити з проса, що понабирало ся туди, а очей не зміла вигоїти, вони почали киснуть і потроху зовсім витекли, так що хлопець zostав ся сліпим. Хома Провора ніколи не просив милостині і все жив в своїому Богодарі; він швидко вивчив усі пісні, які тільки співали люде навкруги, і ще до того навчив ся дуже гарно грати на сопілці. Часом по весні нічною добою відчиняв він своє віконце і починав грати на сопілці найкращі пісні. Грав він довго, цілу ніч, начеб то відповідаючи соловейкови, що теж співав у ночі. Тільки ранком ішов Провора спати. Дуже гарні запорожські пісні доводилось чути від него д. Еварницькому, пісні старинні, що співують ся тепер хіба людьми старої дати. Особливо велике почуття збужувала в Проворі пісня про Василя, що його мати оженила і взяла невісточку не до любови і потім, як одного разу поїхав з дому Василь, вона заслала невістку в поле полоти лен і обернула її в билину, високу, кучеряву. Як Провора співав сю пісню і доходив до місця, коли Василь повернувши ся до дому, по наказу матери йде рубати в поле билину, і билина озиваєть ся до него, просячи його не вбивати її, то голос його рвав ся, і він починав плакати; скільки разів не починав він співати сєї пісні,

що раз починав хлипати, дійшовши до рубаня милої. Д. Еварницький наводить в книжці своїй 25 казок з щоденного житя, але з сих 25, на жаль і диво, кількох казок російська цензура не пустила.

Деякі з сих казок записаних від Провори, дуже цікаві; деякі трапляють ся в „Малорусскихъ народныхъ преданіяхъ и разсказахъ“ М. П. Драгоманова, та тільки в иньших варіянтах. От, напр. казка про те, як чоловік скарб собі знайшов, дуже схожа на казку в збірці Драгоманова п. т. „Болтливая жена“ (чоловік, знайшовши мішок грошей, та боячись, що жінка зараз все розкаже, переказав їй нісенітницю, як з початку неслась на його бублікова хмара, а потім кизякова і як з кизякової хмари упав йому на віз мішок з грішми). В казці „Хто найвірнійший у чоловіка друг“ переказуєть ся, як одного разу чоловік виратував чорта від вовка, що підкрадав ся до його, щоб з'їсти, і як вдячний чорт сказав чоловікови прийти до його з найвірнійшим другом, і він йому тоді заплатить. Чоловік і прийшов на другий день з жінкою, котру уважав найвірнійшим собі другом, прийшов та дожидаючись чорта і заснув, а жінці наказав себе ськати. От прийшов чорт, маючи вид дуже гарного молодця, бравого, гарного. Він підлещив ся до жінки, сказав їй, що він буде їй чоловіком, аби вона вбила свого поганого старця. Жінка і кинулась убивати чоловіка ножакою, що подав їй той молодець. Саме тоді чорт збудив чоловіка і доказав тому, що жінка далеко не найвірнійший друг. Тоді чоловік питає: „хтож в мене найвірнійший друг?“ „Той Рябко, що лає коло твої хати“, відповів чорт. Теж саме переказано у Драгоманова в казці „Чортова расплата“ і у І. Рудченка в казці „Стрілець і чорт“. „Чортова расплата“ записана в Зінківському повіті Полтавської губернії, а „Стрілець і чорт“ в с. Неторожі Звенигородського повіту, київської губернії.

Дуже ще цікавий варіант звісної казки про „Марка багатого“, записаний від Провори. Далі занотуємо ще казки: „Дурному ні в людях, ні дома“, „Чоловік на роботі у чорта“, „Запорожець та мертвяк“, „Чудова коробочка“, „Без Бога ні до порога“, „Щира любов“, „Як треба і як не треба казати“ і иньші. Сими всіми казками дуже гарно описаний і самий переказчик їх сліпий Провора. Не інтелігентні фігури, кажемо, виходять далеко краще у д. Еварницького, ніж інтелігентні типи, котрі він зве живими.

Доволі інтересний ще розділ: „Въ поискахъ за архивными документами“. Д. Еварницький, шукаючи по всіх усюдах документів про Запороже, між иньшим поїхав шукати їх в Соловецький монастир на Білому морі, де був замкнений останній кошовий отаман війська запорожського Петро Іванович Кальнишевський. Він побачив там надтрунову плиту Кальнишевського з таким надписом:

„Господь Ісусъ Христосъ положилъ душу свою на крестѣ за всѣхъ насъ не хочеть смерти грѣшника. Здѣсь погребено тѣло въ Бозѣ почившаго Кошевого бывшей нѣкогда запорожской грозной Сѣчи козаковъ Атамана Петра Кальнишевского, сосланнаго въ сію обитель по Высочайшему повелѣнію въ 1776 году на смиреніе. — Овъ въ 1801 году по Высочайшему повелѣнію снова былъ освобожденъ, но уже самъ не пожелалъ оставить обитель, въ коей обрѣлъ душевное спокойствіе смиреннаго христіанина искренне познавшаго свои вини. Скончался 1803 года октября 31 дня въ субботу 112 лѣтъ роду, смертію благочестивою доброю. Блаженни мертвіи умирающіи о Господѣ. 1856 А. А.“ Тут-то колись без усякої вини кінчав житє своє славний отаман колись славного війська запорожського, на далекій півночі, серед страшного холоду після того, як жив в Україні серед теплих вільних степів. Пам'ятник йому поставив архимандрит Соловецького монастиря о. Олександр по фамилії Павлович, родом Українець, потім зроблений владикою в Полтаві. Добре ще, що хоч знайшлася щира душа з Українців, що помянула пам'ятником щирого Українця Петра Кальнишевського.

Роздвляв ся далі д. Еварницький ті в'язниці, де перебували соловецькі арештанти. Деякі він бачив своїми очима, а про деякі наводить звістки в „Русскої Старини“ 1875 р., XIV, 413, 414. „Колись то, читаємо в „Рускій Старині“, всі в'язні поділялись на три категорії. Перші — се ті, що були на каятті, їх держано в в'язниці, і вони обов'язані були ходити в церкву що дня. В'язні другого порядку сиділи замкненими в окремих кімнатах і під ключом. Їм дозволялось, коли буде ласка архимандрита, иноді виходити: зимою на прогулянку, літом на роботу. Нарешті в'язні третього порядку могли виходити тільки три рази на рік, а весь останній час мусіли сидіти під ключем. В монастирі сих звичайно називано великими грішниками. З сих грішників декотрі сиділи ще в рогатках. Се був приряд, що надівали на голову. Він складал ся з залізного обідя, що тяглось від лоба аж до потилиці і замикалось двома ланцюгами, що спускались униз від скронь до замка під підборідя. До сего обідя було прироблено перпендикулярно кілька довгих шпеноків. Таким робом сі рогатки не дозволяли лягти чоловікови ні на бік, ні на спину, і він повинен був спати стоячи. В'язні сеї третьої групи звичайно або скоро помирали, або ставали божевільними і тоді жили довго.

Окрім того показували в Соловецькому монастирі ще дві в'язниці, що вийшли вже з уживання — Журовину і Корчагіну. В Корчагіній можна було стояти тільки скорчившись, а в Журавиній було страшенно душно. Усі тюрми знаходились в монастирській стіні, кімнати були дуже малі, а вікна були такі маленькі, що можна було тільки просувати руку. Були одначе ще гірші в'язниці, ніж опи-

сані: була напр. така вязниця в башті Корожній. Ся башта стояла вище, на сухому ґрунті, і через се яма, що була в ній вкопана, була без води, тоді як в иньших баштах в ямах була завжди вода і навіть хоронено в соловецькому монастирі людей просто в воду. Яма в Корожній вязниці була обкладена камінем і не було там ні вікон зверху, ні печей. Переступникам, що визначені були сидіти в такій ямі, звичайно сковували обидві ноги і ліву руку залізом і лишали вільною одну руку, потім по драбині снукали переступників в яму. Витягнувши драбину, яму замикали залізною лядою або покрешкою, через яку потім давали вязневи хліб та воду. В ямі він дубенів від холоду, не знаючи ні тепла, ні сьвіту; тіло покривало ся язвами, в кости входив страшенний ревматизм. Шматя його звичайно зогнивало, його виміт труїв міазмами повітре і нарешті пацюки напалади на нещасливого. Иноді, і то після дозволу в Петербурга, давали чоловікови палицю, щоб він міг оборонятись від сих пацюків. Вязні рідко довго жили в сій ямі: вони або мерли, або божеволіли. Сюди замикали тяжких злочинців: батьків, що зґвалтовали своїх дочок, братів, що теж робили сестрам, розбійники, що живились кривавим розбоем. Тепер сі ями вже не існують, вони вже давно заложені цеглами. Далеко краще сеї Корожньої були вязниці по баштах в першому поверсі. Ось напр. вязниця в Прядільній вежі. Вона зроблена аркою і має вид звичайної варистої печи довжиною $4\frac{1}{2}$ аршина, висотою трошки більше двох. Ні печи, ні вікон, ні мебель, щоб спати, чи сидіти, тут не має, сьвіт трошечки проходить через щелину. Камера замикалась двома грубими дверима: одною залізною і другою деревяною, що обита була повстею, аби захистити від холода; обидві двері замикали ся пудовими замками. Сьвіт в камеру ніколи не заходить.

В сій Прядільній вежі і був, як кажуть ченці, посажений кошовий Петро Кальнишевський. Иноді виводили атамана на сьвіт божий. Кажуть, ченці одного разу в ним балакали: він спитав, хто тоді був царем. Та, звістно, не довго тревала ся балачка, бо се забороняли. 1801 року цар Александер I ослобонив Кальнишевського, що мав тоді 110 років. Він, як каже напись на памятнику, зістав ся тоді в монастирі доживати свого віку. Від него лишило ся монастиреви євангеліє, дуже гарно оправлене, що важить 2 пуда 20 фунтів. Се дарунок його, зроблений за гроші, які були у Кальнишевського; про се довідав ся д. Еварницький в документів Соловецького архіва, котрий він тут роглядав; бачив він тут акт заслання Кальнішевського в Соловки, довідав ся і деякі иньші дрібниці про його. Взагалі в сій частині книжка д. Еварницького доводі інтересна і тут у його менше наговорено такого чому не йметь ся віри.

Staromiejskie. Ziemia i ludność, opracowała Zofia Strzetelska Grynbergowa. Льв., 1899, ст. VIII+678.

Powiat Trembowelski. Szkic geograficzno-histeryczny i etnograficzny, zebrał nauczyciel ludowy Jan Aleksander Bauger. Льв., 1899, ст. VIII+319.

Bronisław Sokalski — Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym i ekonomicznym. Льв., 1899, ст. XVI+496.

Ще 1893 р. оголосив Музей ім. Дідушицких конкурс на опис якого будь повіту Галичини. В означенім речинци надійшло на конкурс 16 праць, що містили описи 14 повітів. Конкурсна комісія признала нагороду шістьом авторам: 1) Б. Сокальському за опис Сокальського повіту; 2) З. Грінберговій за опис Староміського пов.; 3) К. Мрочкови за опис Снятинського пов.; 4) К. Фалькевичови за опис Городецького пов.; 5) І. Байгерови за опис Теробовельського пов.; 6) В. Сарні за опис Короснянського пов.; як видно, нагороджено авторів описів майже виключно руських повітів. Окрім того признано похвалу отсим авторам: 1) С. Полячкови за опис Хшанівського пов.; 2) Я. Миколаєвичови за опис Каменецького пов.; 3) Ст. Орачевскому за опис Лимаівського пов.; 4) А. Сальоні за опис Ланцутського пов.; 5) Ст. Бриєвскому за опис Новотарського пов.; 6) К. Антоневичови за опис Турчанського пов. Про иньші чотири праці не згадано в передмові гр. Вол. Дідушицкого до опису Сокальського пов. — значить, вони не витримали конкурсу. Деякі з названих праць надруковано вже давнійше і про них були рецензії в попередніх книжках Записок (т. IX — камінецький пов., т. XXVI — городецький); деякі не появили ся ще друком. Тут хочу дещо сказати про три праці, нагороджені на конкурсї, яких наголовки подано висше.

Найбільша що до великості праця, то опис Староміського повіту д. Грінбергової, над нею належить проте довше затримати ся. Щоб докладнійше її оцінити, буду подавати як найбільше — по можности цитатів, бо без них вийшла би оцінка не докладна. Зачну від анекдота, бо й авторка послугуєть ся ними як найчастійше, хоч у такій праці, як опис повіту, повинно їх бути найменше.

Коли авторка була учителькою в Топільниці (Стар. пов.), видано там при якійсь нагоді одноднівку. Між сентенціями, які там надруковано, була одна така: „Pióro dobre dla kobiety — ale za kapeluszem“. Авторка цитує сю сентенцію (видно, що без неї не міг обійти ся опис повіту!) і дуже гніваєть ся на неї, хоч не каже виразно, чи то до неї вона була звернена, чи ні. Я прочитавши з правдивою мукою її книжку, мушу сказати, що то якась злобна рука схарактеризувала так авторку. Бо прошу собі представити: друкувати книжку на близько 700 ст. друку,

не маючи понятя, як треба писати, що належить втягнути до праці, а що викинути, на що звертати увагу, а на що ні, що акцентувати в праці, а що ні — то називати того по імені не хочучи. Видно, що авторка забажала вправити ся стилістично, тому втягала до праці все, що де коли чула, виділа, читала, але без ніякого розбору, аби лише більше було матеріялу. У неї повторень що не міра; що скаже на одній стороні, те нише знов кілька сторін далі; говорить про річи, на яких ані трошки не розумієть ся; подає навіть латинські цитати для надання більшої поваги своїй праці, хоч виразно зазначає в однім місци, що по латинськи не розуміє! За те не згадує ані слова про такі річи, як просьвітні і економічні, товариства в повіті, не подає ніяких дат статистичних, не згадує нічого про просьвіту селян, про стан народніх шкіл, фреквенцію у них, число дітей, викладову мову, про зріст фреквенції шкільних дітей або її упадок, про число письменних і анальфабетів, про продукцію повіту, про домашній промисл, про національні відносини і т. и. Видно, що усе найважнійше для науки, у неї не має місця, натомісь усе зайве — аж за багато. Дивувати ся авторці, що вона таку працю зробила, здаєть ся, не можна з уваги на пословицю: Як умію, так пію; але конкурсній комісії, що не лише пустила таку працю, але ще й нагородила її і поручила видати чужим накладом — надивуватись не можна. На неї спадає відповідальність за працю, а що вона вже перед нами, тож придивім ся її.

Більшу половину книжки, бо 383 сторони друку, займає історія — думав би хто, що повіту — Польщі! По що вона тут, до Старого Міста причіплена, не знаю. Та коли б вона була бодай самостійною працею, опертою на поважних жерелах і документах історичних, можна б з уваги на те власне дарувати ще авторці її фантазію; але повторюване історії Польщі на підставі дуже часто навіть не наукових, але популярних підручників — се ж цілком безпотрібна робота. Якеж розуміне тої історії у авторки, до того най послужать деякі виїмки.

„Pod względem historycznym powiat staromiejski można podzielić na dwa okresy. W górach Ruś objąwszy dziedzictwo pierwszych Słowian z wprowadzeniem chrześcijaństwa rozpoczyna kulturę, a Polska prowadzi ją dalej na nizinach. Pierwotnie ludność szukała zawsze naturalnych twierdz, któreby jej broniły od napadów wroga, od zwierza dzikiego i żywiołów nieprzyjaznych; toteż góry bywały najlepszą taką twierdzą naturalną. A Polacy jakby wierni swej nazwie, jako Polanie na nizinach osiadali, z piersi swych robiąc niejako tarczę dla kraju“ (ст. 31).

Перед Володимиром Великим „pracownikami i ranami“ в Староміщині були „Lechici“. Як Володимир В. підбив червенські городи, тоді

жителі їх стали називати ся Русинами. Багато їх перенесло ся тоді в околиці Попраду і Сандомира, тому деякі історики говорять про Русинів над Попрадом і про границі Руси коло Сандомира (ст. 50).

Перед руською культурою мусіли в Староміщині бути Поляки. Доказом того гора „Lachów Werch“ над Либохорою (у авторки Libuchowa). Вправді селянин на питанє авторки відповів, що то „Libuchowski Werch“, а побіч нього Російський Верх, але коли „Старемісто старе і Старасіль“ також, то чомуж би назви, що пригадують Ляхів, не могли походити в часів перед Володимиром? Може то останки Ляхів сиділи на одній горі, а на другій поселили ся Русини, що прийшли з Володимиром. Дійсні Сабінци і Рямляне! (ст. 51).

Назва Топільниці може бути „chrobaska“. На доказ того наводить авторка 7 аргументів на одній стороні, иньші подає десь дальше. Вистане навести один (2): На скруті до Топільниці чуєть ся зміну температури; вона стаєть ся тепла! — Перемишль із здогадуваним промисловим округом був ляцький перед приходом Володимира (тут вже нема аргументів) (ст. 52).

Старасіль „ze stojącą zapleśniałą na zielono wodą“, із старими домами тепер пустими, а покритими „dwuszkarpowemi“ як решето дірливими дахами, з мурованою брамою нині непотрібною, із старим костелом і церквами, що стоять ніби на пуші — мусить мати дуже давну минувшість. Вправді ані костел, ані дахи не походять із хробацьких часів, але коли риси останнього покоління мають ціхи вікового вироблення, то се мусить служити доказом, що прабатьки того покоління могли бути потомками вироблених вже віковою працею людей“ (ст. 53).

Володимир В. не міг поминути Красного Спаса, тим більше, що йому не входив ніхто в дорогу. Хто знає, чи він не заїхав тоді на гору в Топільниці; може то він як князь золотого Києва загубив на тій горі золоте кільце з уздечки, найдене селянином коло 1860 р. і перероблене на кілька кульчиків і перстенів (ст. 61).

„Пригадуючись над фактом, що грамоти Ягайли були писані по руськи, переконаємо ся, що в тих часах не опирано народної сили на правах мови. Як легко Литвини русчили ся, так скоро потому спольщили ся. Ягайло писав по руськи, бо по польськи може ще не вмів. Як то він там говорив з початку з Ядвігою — цікава річ!“ (ст. 134).

„В Полоннім козаки лапали Жиденята, мацали, чи товсті, забивали, оглядали їх в середині (висьміваючи роботу жидівських різників), краями на кавалки і продавали, як кошерне мясо; в Барі варили його і їли. Поетична Козаччина — Україна!“ (ст. 267).

„Від хвилі забору Галичини австрійським урядом, „культурний уряд“ не робить нічо иньше, лише помітує фінансово „ті краї без куль-

тури“ (скобки авторки). Таке вражінє приходить само собою. Під тим зглядом — Німці були все знамениті вертачі“ (ст. 330).

Такі історичні виводи можна найти у авторки ще на ст. 55, 77, 86, 101, 383 і т. д.

Якими історичними документами послугуєть ся авторка для своїх доказів, най послужать звірцем отєї цитати.

„Що гірські околиці, підбескидська людність мало більше зносин з Угорщиною, ніж нині, доказує подібність його до людности по тамтїм боці Бескиду і багато характерних прикмет, спільних людности з одного і другого боку гір (ст. 59—60).

Назва Самбора походить від „sobranje, sobór, zbór“. І там дійсно збирали ся на лови і т. д. Документ на се у авторки: „Здогад сей чула я від одного руського сьвященника з тої околиці. Він казав, що свої виводи опирає на якійсь історичній підставі, але не вмів її докладно подати. Те саме казав також другий руський сьвященник“ (ст. 62).

„Кажуть, що через Пікуй (гору) не могла йти дорога і камінь той (з якимсь руським написом) не мав рації істнованя; але можна думати, що Пікуй не міг бути так дуже недоступний, коли на ньому по переказах відбували в XVI в. лови женщины, а то Бона. Мені оповідав про те хлоп провідник і т. д (ст. 102).

Старемісто було давно польське. „Вираз „miesto czy miasto“ служить доказом польських елементів, що в щоденнім житю мали вплив на руську мову“. Коли-б воно було руське, було-б звало ся „Старий град“ (ст. 106).

„Нестор писав так, як говорив народ під Київом, а народом тим, як відомо, були Поляни (у авторки = Поляки). У Нестора є такі вирази: dom, domowi, strzecha, izdebka, ryskał, gumno, błonie, ruczaj, potok, człowiek, synowie, dziewica, kmieć, papież, mnich, Rusini і т. д. Pomimo tego Polacy nie mają uroszczeń do ziemi pod Kijowem“ (ст. 209—210).

Таких історичних „документів“ можна навести ще далеко більше, але я обмежу ся сими і перейду до дальшого.

Наукова певність авторки показуєть ся взагалі всюди тим, що вона уживає майже на кожній картці виразів: mówiono mi, słyszałam, opowiadają, і т. д. або таких як: „Zwróćmy się teraz do Dniestru, badajmy go i pytajmy o wszystko“ (ст. 17); „wszak w pewnem dziele“¹⁾ (ст. 33) і т. д. Не можу одначе повдержати ся, аби не навести ще

¹⁾ До того додає авторка таку замітку: „Pierwiastki dziejów ojczystych“. Kto jest autorem tego dzieła i tej wzmianki, nie umiał mi objaśnić ten, który mi je polecał. Podobno profesor Smolka przychylnie to dzieło ocenił.

двох місць в оригіналі, в яких пробиваєть ся знане авторки як найліпше. 1) „Wyraz hramota pochodzi podobno nie stąd, że pisma z początku przeważnie z chramów (świątyni) wychodziły, gdzie sztuka pisania była uprawiana, lecz od wyrazu greckiego: grammata (pisma, liczba pojedyncza gramma)“ (ст. 95). 2) „Może być, że wszystko, com o przedhistorycznych dziejach tej okolicy, o Lachach i Chrobatach napisała, jest domniemywaniem tylko, które krytyki naukowej w zupełności nie wytrzyma; lecz pokusa była zbyt silną: nie mogłam powstrzymać się od zaznaczenia niektórych faktów i wniosków. Może one przydadzą się do wprowadzenia jakiej prawdy. Na robienie studyów nad Chrobatami i czytanie Chrobacyi Wojciechowskiego, czy innych dzieł odpowiednich nie mam już czasu“ (ст. 57).

Коли я вже вліз в історію, то буду дальше йти, порушуючи й такі справи, як польсько-руські відносини, до яких авторка з замилованем звертаєть ся, де лише може, зовсім без потреби, — перероблюючи їх, натурально, на своє копито, — та до її патріотичних „wynętrzeń“. При тім мушу деякі місця привести в оригіналі, аби в перекладі не страшили своєї краси.

„Ci Mazurzy, to nie jest żywioł brutalnie pożądamy lepszej doli kosztem drugich. On nie będzie napadać cudzej, raczej swojej bronić będzie własności, bo... ma już czego bronić, bo mają mu już czego zazdrościć biedniejsi od niego ludzie (себ то Русини)“ (ст. 3).

„Бог не признав з гори певного кавалка землі ані для одного, ані для другого народу виключно. Котрий вложив в неї більше праці, той має до неї більше право, але і то на стільки, на скільки дійсно працював більше. Лише насильство повинно бути відперте, але його розуміне дуже змінне. Навіть право меча було давнійше не насильством, але героїзмом. Де його не було чути, там не було насильства. Як Ляхи не можуть пошукувати своїх прав на Руснах, що до Червенських городів, так Русини не можуть твердити, що та земля належить лише до них. Бог не уложив вічної мети для народів“ (ст. 57—58).

„Не можна казати, що ся земля належить одному або другому племени, що вона польська або руська, так помішало ся на ній право тих народів, здобуте десятивіковою спільною працею. Ані Поляки не можуть домагати ся, аби Русини уступили з первістних ляцьких городів Червенських, коли до тої назви Червенські приросла назва Русь і зробила ся з того потім Червона Русь, ані Русини не можуть жадати, аби Поляки винесли ся з неї тому, що Володимир В. здобув колись сю землю, опанував народи без народного почуття і що кілька віків панували на ній в своїх дільницях руські князі. Бог не назначив з гори кождому народови вічного місця побуту і власности, не зробив етнографічної

карти будучої Галичини по руській або польській волі, не призначив її для одного племені, але дозволив здобувати її правами сильнішими від права меча, а то працею і кровію пролятою в її обороні“ (ст. 111—112).

„Прикмет (руських) не нарушувано (в Польщі) брутально, хоч в цілім світі тоді забори при помочи релігійного оружа були прийняті і уважані навіть за обовязок. Але Поляки не були елементом „brutalnie zdobywczym“, вони працею і кровію заробляли на своє існування на сій землі, добуваючи її самохіть без насильства тим, чим аж пізнійше почато воювати „narodowościowo“. Тоді не уживано ще такого оружа, ніхто не воював ним, тому ніхто не боронив ся від нього; воно не було кривдою. Культурний вплив відбував ся спокійно, а навіть в користь завоюваних елементів. Поляки не всякли також так як иньші завоювачі в місцеву людність, бо не здобували її насильно (ст. 143—144).

„W r. 1875 wojna w Starejsoli między Polakami i Rusinami. Przedmieścia ruskie będące przy wyborach w większości, chcą w radzie miejskiej wziąć górę, wybierają burmistrzem Rusina, pognębiają miasto i Polaków. Praw swoich dawnych bronią dzielnie - mieszczanie Polacy, z burmistrzem swoim zacnym Wojtasiewiczem na czele, który jako małżonek Starejsoli, będzie mógł niedługo z nią złote wesele odprawić“ (ст. 371).

„W ostatnich czasach dosyć żywe współzawodnictwo Rusinów z Polakami objawiło się w Starejmieszczyźnie przy wyborach. Mamy pewne wiadomości, że najwyższe władze krajowe, które w ten powiat i tak wszędzie Rusinów na najwyższe stanowiska urzędowe wysyłają i mianują — objawiły życzenie, by także Rusin został wybrany posłem do Sejmu. Tymczasem pomimo starań tych władz, został nim znów Kazimierz Bielański. Zapewniano nas, że nawet gospodynie ruskich księży (!?) przeciw niemu agitowały i niektórzy przeciwnicy jego Polacy z Rusinami przeciw niemu się związali. Tu gdzie walczyły na miecze prawie — zastępy szyszmatyków z unitami, walczą dziś gospodynie księży. Czasy a czasy!“ (ст. 380—381).

Відрієм „порядного“ Русина був для авторки о. Волошинський зі Страшевич, що умер 1899 р. Про нього написала авторка цілу тираду, та наводить її вже не буду.

Дальша наука така: „Най Русини не вичерпують сил на некористну боротьбу насильства, най не тратять часу на безплідну боротьбу ненависти. Най не кличуть: За Сан! бо Поляки можуть закликати: Проч в ляцьких городів Червенських! Коли не зрозуміють своєї вартости, не зрозуміють, що нинішнім оружем є праця, коли схотять прийти до всього правом насильства, то докажуть, що не належать до народів будучности. Треба закинути безплідну систему бездільности, ненависти,

лїнивства, самолюбних забагів до прав, що прислугують обом народам сеї землі..... Поляки (яких самі Русини, називають по тихо — що так скажемо — добродушними) будуть працювати самі над руським народом, на чім власне залежить тому лїнивому Славянинowi. Але Поляки мусять мати певність, що з того Словянина не стане потім Монгол рабівник, що любить жити чужою працею. Не роблячи нічо — прийти відразу до всього — на то не дозволяє навіть сема заповідь“ (ст. 518).

Таких цвїтів розсіяних по книжці тільки, що з них можна вібрати окрему брошуру. Для цікавих я зазначу ще сторони для скорої орієнтиції: 4, 5, 123, 317; 57, 77, 109, 181, 365, 383, 516—518, 561, 566, 609 і багаті иньших.

Які иньші чудасії розкидані по книжці, вистане, коли згадаю, що авторка описує нпр. школу, в якій учила і завначує: „W szkole tej urodził się Opis powiatu staromiejskiego“ (ст. 595), се очевидно замітка для її будучого біографа. Описуючи хату селянина (як!) каже про піч, що він собі зробив: „A to wszystko tak sprytnie urządził, że w zimie piec się od kuchni doskonale ogrzewa, a w lecie jest chłodny“ (ст. 430). Кушвірі шийють у неї не кожухи, але сердаки (ст. 409). Від часу до часу вона пробує навіть пускати „віци“ пр.: Siciński zakłada pierwsze „Liberum Veto“. Dzisiaj nazywa się to „obstrukcyą“. Такі річи тягнуть ся в безконечність.

Відділ етнографічний не лїпший у неї нічим від історичного. Бойки, яких вона мала описувати, описані так: „Два тисячі лїт перешуміло над ними, а вони законсервовані, вістають у на пів поганським характері (?!), дикші нині може ніж тоді, коли виходили з краю, де встає сонце і вїйшло найскорше сьвітло цивілізації, де чоловік не гноблений так як тут супротивними силами природи, міг скорше думати про осьвіту свого духа“ (ст. 48).

Бойки з Угорщини, сусїди Староміських, виглядають так: „Лиця їх худі, довгі, з довгими носами, прозорими очима — пригадують звірята і то кози (!). То лица бездумних ідіотів. Ковніри їх сїраків, що спадають з залу аж до пояса (!) своїми френзликами, широкий, міховатий крій одежі, в якій виглядають ніби в пелерині, з'огиджують їх чоловічу постать“ (422).

Її знане народної словесности пробиваєть ся дуже красно в отсьому уступі: „Хто перегляне „Zbiór pieśni ludu galicyjskiego“ Вацлава з Олеська (про иньші збірки вона не чувала) переконаєть ся, що польські пісні взагалі більше своєвольні, меньше скромні, але в любовних справах оспівують все (!) історію нещасливих дівчат; руський народ знов співає або сентиментально, або „ropugo, tragicznie“, але коли бесїда про любов, то змістом буває все подружня невірність, а не утрата

дівочого вінця. Видно, що ті пісні, які натурально повстали давнійше, добре відбили характер того народу, що і ілюстратори (!) королівських поїлюстий, а радше праводавці (!) ствердили“ (ст. 234).

„Вірші про панщину мусіли повстати в касарни, або серед маршів і військових біваків(!), а розширили ся тим способом, як ширять ся всі співанки — через військо! (ст. 363). В піснях про панщину згадується лише, що наставничок „гойкат“, ате про бите нема окремих пісень! (ст. 364).

„Na co się czortopoloŋnyka używa, nie możemy wyjawić(!), bo się nie nadaje do publikacyi ta praktyka i o chorobie tej trudno pisać“ (ст. 439). Так розуміє авторка задачі фольклору.

„Число весільних латканок нескінчене(?), можна би томи списати; мелодия їх дійсно проймає, але трудна до підложеня під ноти, бо то заводженє, в якому не можна дослухати ся мелодії і такту (ст. 476).

„Мелодия (обжинкових пісень) трудна до запам'ятаня і підложеня під ноти, але дуже сильна, оригінальна, дотепер невикористана; виражає вона досконало те, що хоче виспівати. Є тут і якась омлілість людей, що працюють цілий день у поспіху „аби були в кінці, аби ішли дівки в вінці“, є тут патрїархальний тон люду привязаного до своїх панів опікунів добрих і хлібодавців; не чути тут ніякої ненависти“ (ст. 481).

„Я бажала все дійти, яким способом повставали народні пісоньки, коломийки, краковяки (між Бойками!). Більші річи (sic!) діставали ся певно до народа за посередництвом дворів, теорбаністів і лірників (красні народні пісні!); менші мусів він сам творити. Два рази удало ся мені спіймати на горячій учинку твореня коломийки шкільного хлопця“ (ст. 484).

„Вояцькі пісні, особливо марші варті аби їх зібрати. Подаємо тут одну — про люльку, розповсюднену по селах, а правдоподібно вояцьку“ (ст. 490). Тою вояцькою піснею має бути звісна гумористична пісня :

Ой учора із вечера люлька ся курила,
Спала з гори на долину, до цебра ся збила і т. д.

Що вона має спільного з вояками, то хіба авторка потрафила би пояснити.

Повище сказала авторка, що вояцькі пісні варта зібрати (вона видно навіть про Кольберга нічого не чула), а дальше говорить: „Кажуть, що є дуже жалісні і красні вояцькі пісні, але ми не могли їх чути“ (ст. 494). Що вона властиво чула і на якій підставі заявляла, що варто їх збирати, не знаю.

„Ze wszystkich czułych kołomyjek dwie zaledwie odnoszą się do młodyci“ (ст. 503). Яка заслуга авторки, що їх відкрила!

Говорячи про церкву, мовить, що „lud wcale ładnie śpiewa „Radij (sic) sia niewisto! i Matce Boskiej musi to być przyjemne“. Далше співає сьвященник: О всепітая Мати! „a lud za nim ciągnie tę rzecz-wiście piękną pieśń cerkiewną, której melodya wpada czasami w nutę staropolskiej pieśni: Wezmę ja kontusz, wezmę ja kontusz, szablę przypaszę!“ (sic, ст. 614).

Думаю, що я тільки нацитував тут з книжки д. Грінбергової усяких куріозів, що кождий може докладно оцінити її „працю“ нагороджену на конкурсі. На закінченє наведу ще усякі слова, аби показати, як авторка знає мову того народа, який забрала ся описувати, якого діти вона учила колись у школі. Слова ті звучать: А wi diwki, daj Boże zdrowiczko, Bożoju łasku (acc.), naszój cisariwni, jehawjem, dla Kasuni młodzi (dat.), wyrażenie „hołosznie“ urobilo się zapewne od tego, że niemi okrywa się голе nogi (! ст. 422), z rozumu zejde, ludy nadejszły, kto, upiry kiński, se siłu, kazali, widejszow, wytiachnuw, z kim hocz z tym hocz, nie tańciujesz, my popłatemo, pił chaty (piw), sedyt sobi seritkoja, horeńko kamennaja, sławiwnyj, mowiły, narobisz, szinkaroczko і т. д.

Коли-б хто запитав тепер мене, яка користь з сеї книжки, для кого вона написана, то я не знав би, що йому відповісти. А прецінь мені доводилось читати на неї рецензію чоловіка, навіть співробітника етнографічного польського журналу і він похвалив її. Чим він водив ся при оцінці, не знаю — хіба куртуазією. Ся книжка надавала ся б хіба на одно: аби хто засїв до неї і переробив її на гумореску. Не зле булоб також, якби хто з істориків виказав ті підручники, з яких відписана у ній патріотична історія Польщі.

Зовсім иньше вражінє робить друга книжка — опис Теробовельського повіту д. Байгера. І вона написана не без деяких прогалин, часом навіть хибних поглядів, та все приносить багато цікавого, і навіть нового. Вона складаєть ся властиво з трьох частин: 1) географічної, де описуєть ся положенє повіту, великість, границі, ріки, стави, мочари, підсонє і т. д., 2) етнографічної, де описують ся оселі, подаєть ся характеристика народа, його звичаї, обряди, перекази, повірки, описуєть ся одіж, помешканє, пожива і и. 3) історичної, де головна вага спочиває на описі міст і місточок повіту та історичних памяток. Загальний історичний перегляд очевидно слабший хоч би тим, що його автор муєв переказувати за другими, коли тимчасом при льокальних описах він користував ся місцевими документами і особистою обсервацією. Я піднесу з праці дещо характеристичнїше.

До слабого боку праці належить зачислити те, що автор даючи погляд на загальне положення повіту послугував ся декуди зовсім не потрібно поезією. Так само наведене латинських назв звірят або рослин без усяких пояснень не може нікого інтересувати крім спеціаліста. Цілком непотрібною балаканиною треба уважати деякі уступи автора при характеристиці людности повіту. Вони не доказують нічого і хіба пригадають, що подібні місця читало ся вже до не схочу у всяких людей, що старали ся нарід характеризувати. Подам приклад: „Ми далекі від того, аби робити тутешньому народови закид дїнвства, якого він зовсім не заслугоє. Зауважаємо одначе, що вроджена його повільність і тяжкість в роботі бувають причиною, для якої його праця не так видатна як могла би бути при більшій енергії“ і т. д. (ст. 37).

Давнійша історія випадає також подекуди слабше, нпр.: В початках словянської ери були Червеньські землі, отже і нинішній Теревовельський повіт, заселені лехіцькими племенами, що завойовані аж 981 р. — по свідощтву Нестора — Володимиром В., приймили з протягом часу мову, звичаї і віру від Русинів і засимілювали ся вповні з тим народом“ (ст. 26).

Дуже слаба сторона автора — та то вже не лиш його, але взагалі всіх авторів Поляків — се те, що він Русинів і Поляків ділить не по якимсь національним прикметам і рїжницям, але по обряду. У нього кождий греко-католик Русин, кождий римо-католик Поляк, хоч нерав сі Русини і Поляки живуть побіч себе і в нічому більше не рїзнять ся, крім обряда, ба навіть належать до тих самих родин. Виходить таке, що вчора був хтось Русин, але змінив обряд на римо-католицький і нині став Поляком! Через те статистика повіта представляєть ся от як цікаво: Римо-католиків у повіті було 25.633; греко-католиків 38.13⁷, вірмено-католиків 19, неуїятів (?) 56, евангеликів 22, Жидів 7.963. Що до мови, то людність послугувала ся: польською мовою 31.968 (44.50%) [значить усі римо-католики, тай ще Жиди; яка се правда, кождий може легко сам переконати ся], руською мовою 39.504 (55.04%), німецькою 179, иньшими 122. (По жидівськи, як видно, не говорить у повіті ніхто). Тимчасом сам автор заперечує ті урядові дати, коли каже; „Що до народної мови, то треба передовсім зауважати, що загально уживана руська мова з виїмком Підгайчиків, Лошньова і Вербівця, де селяни, що походять з Мазурів, говорять майже виключно по польськи. Володіють при тім плавно руською мовою, якої й уживаюгь в зносинах з Русинами. Панує руська мова, якою селянин послугуєть ся найохотнійше без огляду на обряд і народність, до якої належить. У Боричівці нпр. де людність виключно польська з виїмком одної руської і кількох жидівських родин, трудно почути селян, аби говорили

по польськи. Навіть шляхта в Застіночу і иньших оселях уживає переважно руської мови. І так дієть ся, хоч у кожній місцевости, де переважає польський елемент [як ми бачимо — то він переважає у трьох селах !], його мова викладова в школі... По просту встидаєть ся своєї родинної мови, говорячи, що то „панська“, а руська — то „хлопська“.

„Польської мови уживають селяни переважно лише з потреби, в зносинах із своїми сьвященниками, дідичами, урядниками і учителями і взагалі з інтелігенцією, на скілько вона узнає за відповідне і потрібне з польським селяном говорити по польськи. Багато осіб грішить головно тим, що з „засади“ говорить до хлопа по руськи, а до Жида по німецьки, понижуючи тим способом ненароком вартість родинної мови.

Повисша увага не дотикає сьвященників, котрі що до переховування і ширеня польської мови серед парохіяни мають безперечні і нічим не захитані заслуги. Багато також иньших людей з посеред освічених верстов нашої суспільности перестерігає того, аби в розмові з Поляками уживати польської, а з Русинами руської мови, що цілком добре і справедливе“ (ст. 131—132).

Те саме потверджує ще автор на иньшому місци, де каже: „Тим способом відбуваєть ся весільний обряд у всіх майже місцевостях нашого повіту з однаковою програмою так у Русинів, як у Поляків. Мови і співи майже виключно руські, лише в містах і деяких селах, де польський елемент переважає, дають себе чути побіч пануючих руських пісень і польські“ (ст. 96).

Супроти такого стану річий усі дати і цифри, які наводить автор, а які говорять про обі народности — треба уважати фальшивими і на них зовсім не покликувати ся.

Найцікавіший розділ у автора — то статистичний, де він подає число людности кожного села, поділ на обряди, погляд на еміграційний рух, на відносини санітарні, церковні, на шкільництво, товариства, рільництво і промисля та кредитові інституції. З розділу того найліпше можна оцінити, як далеко Теребовельщина посунула ся в просьвіті, що доси зроблено для піднесеня селянства, а що треба ще зробити.

Етнографічна частина праці зроблена досить побіжно, але багато в ній інтересного, а в порівнаню з н. Грінберговою — навіть дуже гарна. Навіть у мові не подибуєть ся у п. Б. багато похибок, а й ті що є, то маловажні, пр.: *lza bje* (лоза), *wij sia winoczku, na tisowim stoli, molodziej sestrji* (dat.), *szlam, ej prosoż wołaju, pływala szczupa ryba, rosu kosu* (русю), *Julcune*, (dat. і voc.), *zamek* У автора зрештою не багато руських текстів, то може й тих помилок мало. Досить неприємно вражає в його праці те, що руські терміни наводить він у спольщеній

формі, через що виходять такі дивогляди язикові, як *dziaduch* — дідух, *studeniec* — студенець, *strychacze* і *pleskacze* — сніпки на хаті і т. д.

В усякім разі праця д. Байгера не без вартості, особливо-ж цінні ті місця, де він цитує місцеві архівні документи і подає описи місцевих пам'яток. З того боку його праця буде становити дуже добру підставу до ліпшої монографії повіту, яка повинна колись появи́ти ся і яку тепер буде далеко ліпше зробити, чим було то для автора, що перший взяв ся за таку роботу.

Найліпша без сумніву з усіх трьох названих висше праць — праця д. Сокальського і її належить ся зовсім справедливо признана нагорода. Поперед усього автор стараєть ся наводити як найбільше фактів; не говорить — як д. Грінбергова — про річи, яких не розуміє; уміє розрізнити, що для його праці має вгугу, а що ні, тому не подає в ній нічого такого, що не належало би до річи; праця написана надто ясно, зрозуміло для кожного, хоч автор і не надав їй форми гуморески, як д. Грінбергова своїй.

Праця поділена подібно, як Байгерова, хоч в дечім різнить ся від неї. В першій частині, географічній, подає автор положене повіту, його величину, гравіці, форму і характеристику землі, ріки, озера, підсоне. В другій частині, етнографічній, подає число людности, характеристику народа, описує його ношу, загороду, поживу, звичаї і обряди, забави, хороби і ліки на них, характеризує коротенько мову і подає словарець менше уживаних виразів. Ся частина праці оброблена в автора дуже добре; я піднесу в ній що найхарактеристичніше.

Всеї людности було 1890 р. 90.025 душ, з того 44.506 мужчин. До руської народности зачислило себе 60.063, до польської 16.063, до жидівської (звертаю увагу, що автор признає жидівську народність; иньші зачисляють Жидів у нас без пардону до польської народности) 13.604, до німецької 295. „Русини визнають греко-католицьку релігію, Поляки римо-католицьку, Німці переважно римо-католицьку і протестантську. Руської мови товариської уживає 58.422, польської 29.662, німецької і вїтмово сербської та чеської 1.491 душ“ (Ст. 45).

Як баламутні усї слова в скобках видно з того, що автор для означеня народности уживає обряду, зачисляючи римо-католиків до Поляків, а греко-католиків до Русинів (як Байгер і як взагалі роблять у нас Поляки!). Розумієть ся, що такий поділ тільки варта, що цифри уживаної товариської мови. В автора руської мови уживають навіть не всі греко-католики (по думці автора, Русини), натомісь польської усї віби то Поляки і Жиди. На якій підставі дає автор Жидам за товариську мову — польську, не розумію. Жиди — особливо в таких місточках, як у Сокальщині — говорять дома не инакше, як по жи-

дівськи (жидівсько-німецьким жаргоном). Лише дуже незначне число інтелігентів — урядники, лікарі, адвокати — послугуєть ся польською мовою в родині. За те кождий Жид говорить у зносинах з иньшою людністю по руськи (нераз дуже добре) і по польськи. На тій підставі можна так само, і навіть з більшим правом, сказати, що мова товариська Жидів — руська! Чому у всіх римо-католиків такаж товариська мова — польська, трудно зрозуміти, особливо супроти слів висказаних автором на иньшій місци: „Сільська людність, як Поляки так Русини, говорять із собою виключно по руськи, а говорить взагалі добре і поправно. Польської мови уживають мешканці міст і місточок та польських сіл, нпр. Острова, на скілько вони латинського обряду (?), і Жиди в зносинах з інтелігенцією. По селах уживає руська людність польської мови або польських пісень виїмково в часі родинних празників, нпр. весіля“. (Ст. 261). Чиже не суперечить тут собі сам автор? До поясненя треба лише додати, що при весілях уживають справді декуди певних сталих формулок і нечисленних пісень у польській мові.

Людність повіту уважає автор мішаниною різних народів, хоч доказів на те не дає ніяких: „Підлягли (зайди) перевазі тубильців, зрушили ся, переймили ся їх звичаями, заховуючи деякі відрубні прикмети в ноші і вимові, що з кождим роком затирають ся що раз більше; по кількох літах тяжко вже буде пізнати, що колись наплила тут чужа людність, що з тубильцями змішали ся Мазури, Волохи (Волевин, Яструбиця), Мадяри (Угринів, Хоробрів), Литвини (Тудорковичі, Войславичі) і Татари (Бобятин, Паркач); останні причинили ся в богатых місцевостях до опоганеня красного славянського типу“. (Ст. 50). Відповідно до того автор ділить людність на кілька типів, яких подає границі і характеристику. Вірність тих його поглядів можна очевидно справдити лишень на місци. Переважній частині людности признає роботячість і енергію. Поступовість її видить в тім, що ношу свою заміняє що раз більше купною, а доми стараєть ся ставити такі, як по місточках. В кождій громаді Сокальщини мають бути також громадські шпихлірі, що на передновку підпомагають сильно біднійших селян.

Між звичаями звертають на себе увагу особливо отсі: 1) Потрусини. „В селі Лучицях обходять окрім хрестин і похрестин третього дня ще й потрусини. Куми (2 парі) сходять ся до дому, де були хрестини; під позором поліпшення комина, складають ся на горівку і пють. Жінки (також куми) беруть горнець з глиною і йдуть голяти кумів. Мажуть їх глиною по лиця, а потому обшкробують тріскою (ніби голять). Куми-мужчини обтріскують за те жінок порядно глиною або сажею так, що виглядають потому, мов би тачали ся по болоті... Всі натурально п'яні. Як хто тримає перший раз до хресту, то куми примушують його всякими

примівками купити літер горівки і трохи пива. Називають те „фривованем“ (фривованем)“. Ст. 90.

2) Як молодий з молодою прийде до свого дому і засяде до вечері, тоді гасять свѣтло і він її цілує. В часі вечері гасять так свѣтло три рази і цілують ся не лише молоді, але і свати, а парубки цілують дівчат (Лучиці, Довжнів, Стемятик. Ст. 113).

3) В деяких селах Сокальщини заховав ся ще рід презви, що обявляєть ся в от сьому: Молодим стелять солому в коморі, підкладаючи під неї каміня, а під голову пеньок і шлюбні вінки. Приданки (женицини) розбирають молоду до сорочки, навчають, аби не бояла ся, бо то добре і ведуть до комори. Там здохмає вона молодому чоботи, за що дістає від нього 20 кр. і бе його холявою. По сьому йдуть обоє спати. По часі вибігає молодий тайно з комори, аби ніхто його не увидів, бо инакше мусів би поставити квартиру горівки, і приносить молодій води, аби вмила ся. До води вкидає її одного золотого. Потім входять родичі молодих до комори з прядивом і хлѣбом (як до поліжниці) і віншують: „На щасте, на здоровле с молодим чоловіком і т. д.“ (ст. 133). Ревізія сорочки, як на Україні декуди, не відбуваєть ся. Звичай сей в Галичині дуже мало знаний.

4) Колодка. Її обходять в понедѣлок по сиропустній неділі так: „Вже в неділю вечером збирає ся кілька жінок в одной, творячи рід „комітету“, приготавляють в значній скількості мясо, ковбаси, сир, масло, а потім ідуть до коршми, де розпочинає ся пятака, що треває звичайно до півночи. В понедѣлок рано сходить ся вже більше число жінок (тільки замужних) кожда з поживними запасами. Нові ставляють на стіл по пів літра горівки. Баба, що веде перед у всьому, має при собі шнур, а на ньому привязаний кавалок деревяного клецька (колодка). Скоро до коршми увійде мужчина, привязують йому до ноги сю колодку. Викупити ся від неї мусить певною мірою горівки, за що жінки частують його їдою. За кілька годин переповнюєть ся коршма хлопами і бабами і тоді пятака доходить кульмінаційної точки. Починають ся бесіди (імпровізовані) і порнографічні співи. От одна делікатнійша пісня:

Ой колодка, колодка,
В мене губа солодка;
В кого една, в мене дві,
Солодкіі обидві.

Запивають ся до непритомности, багато мужчин і женицин храпає на лавках у коршмі, вкінци лізуть п'яні до домів, допускаючись нерозв'язаності навіть на улицах“. (Ст. 202—203).

5) Бабин празник або проводи. Проводи присвячені пам'яті померших. Їх обходять в п'ятницю або суботу провідного тижня по

Великодні. Того дня приходять до церкви самі баби і приносять із собою по три книші і тільки білих яєць, кілько в родині померло старших осіб, та тільки писанок, кілько умерло дітей. Окрім того кожда жінка має в кобели ковбасу, сир, масло, яйці і т. д. По богослуженю сїдають на цвинтари, пють горівку і їдять; як непогода, то йдуть до коршми, або до якої хати. Як поїдять усе, то запивають ся ще нерас у коршмі до пізної ночі. Мужчинам приходити між бабів тоді не вільно. Бабам вільно того дня ходити в церкві в тацюю і збирати між собою складки, та звонити по душах померших.

На ст. 199 подає автор знану пісню:

A Nawryło ze sosny spuskał si,
Padł na lód, a lud załomił si.
I siekierki zatopił,
Tabakierki zamoczył na wieki.

Ся пісня не може бути записана з народніх уст: Русини співають її по руськи, Поляки-ж коли-б її перекладали, то певно не таким диким способом, як тут показуєть ся. Се найпевнїйше переклав якийсь інтелігент, для глузу над польською мовою руських селян, а звідти попала вона у збірку д. Сок. Так само не народнього походження пісня і на ст. 91.

Декуди подибують ся хибні погляди в автора, особливо коли він висловляє свої здогади, нпр. „Piosnki tenie są kołędami i rzadko bardzo zawierają jakąś myśl głębszą, a melodia ich monotonna nie wywierają miłego wrażenia“, так говорить він про щедрівки, не знаючи, що мелодії деяких щедрівок дуже красні, а зміст повний краси і поезії.

Третя частина книжки історична; в вїй так само найціннїйші звістки про місцеві памятки, як у Байгера; загальний історичний огляд слабший. Четверта частина книжки, економічна, не зла, але могла-б бути далеко ширша.

Руської мови не знає д. Сокальський, як і попередні автори; наведу тут приклади: przyszow, jahała, a naszeji babusi (dat. sing.), w sej hodyni, pariboczki, diwoczki, tylko, swoju rodójku, prosył, pohyłoje derewce, ukłony sia ze sto raz, teszczu zieta wytaje, wyjdy starosto na pidsinejku, powyj wtrojku, na toj kałyni, hde, naj sia taniu kaje, wid pani mołodoj, świeczoneju wodońkoju, Mychaś mene mylszyj, tam widaw (видáv, видіти), w piatym lisi, pidwireńko, z dorohymu przyprawamy, rutu zamrozyła, blahosłowy tateńko, skenu, kaminnoju horońku, plite (плете), przyjmyj bateńko, na riki, ja szcze dziwońkoju, sywij sokil, korowaj mysyl, w naszym korowaje, posedity, zadlawyly sia, ne mijesz wdaty, kruto sia dywył i т. д.

Що автор не міг позбутися тенденційности у своїй праці — зрештою цінній — про се, крім вказаних місць, в яких говорить ся про національні відносини, свідчить ще й отся увага: „Niepodobna pominąć milczeniem tej okoliczności, że w niektórych wsiach opisanego powiatu, księża ruscy wywierają stanowczy wpływ na kojarzenie się małżeństw (польські з того боку, як звичайно, ангелики!). Wiele małżeństw nie dochodzi do skutku dla tego, że jegomość się nie zgadza, ażeby parobek gr.-kat. obrządku żenił się z dziewczyną obrządku rzym.-kat., lub przeciwnie. Smutne, jednak prawdziwe“. (Ст. 95). Сю увагу найліпше можна порівняти ся з Жидом, що бив хлопа і кричав, що його бють!

Як видно, праці д. Сокальського не багато можна зробити закидів а добра сторона говорить сама про себе. Тим вона й найвартніша з усіх описів, про які була тут мова.

Зводячи все сказане ще раз до купи, приходимо до отсих висновків, спільних усім авторам:

1) Усі автори не використали до своїх історичних нарисів докладно архівів (нпр. львівського, бернадинського і інших), через що умалили добровільно їх вартість. При описі повіту треба було стягнути всякі можливі документи, аби образ відносин повіту представити як найдокладнійше.

2) Усі автори, говорячи про національні відносини Русинів і Поляків, тенденційні. Тенденційність та походить деколи з незнання правдивого стану річи, деколи знов із вродженого, або розбудженого шовінізму.

3) Усі автори не знають докладно руської мови, хоча стикаючи ся з народом, могли її вивчитись. Сей факт повторяєть ся одначе не віднині; він тягнеть ся у польській етнографії червоною ниткою ще від Вацлава з Олеська і Жеґоти Паулі, втягає в себе навіть такого етнографа, як Кольберґ, і кінчить ся на наших авторах. Тим самим дає він нам підставу догадуватись, що Поляки взагалі нездібні заволодіти вповні українсько-руською мовою, через що усім їх записам з уст руського народа не можна вірити, а усі фільольогічні спостережання треба уважати за хибні.

4) Усі автори не обізнані ще з порівняним методом в етнографії, через що не старають ся порівнювати своїх записів хоч би з такими збірками, які навіть на провінції не трудно було їм дістати (нр. *Mateguay do antrop. kraj.*, видавані краківською Академією, що є по бібліотеках кожної гімназії).

Гадка отже опису повітів Галичини, піднесена Музеєм Дзедушицких, добра і може принести не малі користи для науки, але до неї треба брати ся з иншого боку, як згадувані автори. З огляду-ж, що є багато

таких річій, які в польських описах представлені тенденційно або замовчані і такі будуть завсїгди, доки Поляки не позбудуться національного шовінізму, показується потреба руських описів руських повітів Галичини.

В. Гнатюк.

Извѣстія общества любителей изученія Кубанской области. Выпускъ I, подъ редакціей В. Сысоева и А. Дьячкова-Тарасова, Катеринодар, 1899, сторін IX+166.

В грудні 1897 року почало функціонувати в Катеринодарі на Кубані нове наукове товариство — „общество любителей изученія Кубанской области“ і отсе перед нами лежить перший випуск його „Извѣстій“. Мета молодого товариства — „всестороннее изученіе Кубанской области“: — її климату і взагалі фізичних умов, флори, фауни, мінералогії, етнографії, археології, історії і т. и. Програма широка і цікава, тим то можна тільки побажати молодому товариству як найкрасшого успіху в його важній та не легкій роботі.

Звертаючись до першого випуску „Извѣстій“, мусимо насамперед зауважити, що зміст його дуже різнородний, аж надто вже. Тут здобуємо статі по етнографії і по ветеринарії, по історії і по мінералогії і т. и. Сю хибу свого видання добачає добре і сама редакція і „виправдуючи її браком матеріялу в перші часи існування товариства, обіцяє видавати дальші випуски більше систематично. З статей, що складають перший випуск „Извѣстій“ звертають на себе увагу отсі: д. Короленка „Первоначальное заселенія черноморскими козаками Кубанской области“ — про колонізацію Кубані колишніми Запорожцями за проводом Чепіги і Головатого; д. Дмитренка „Къ історіи Некрасовцевъ на Кубані“ — про невдатну пробу так званих некрасовських козаків оселити ся на Кубані, аби спекати ся утисків Московського уряду; статя д. Сысоева „Очерки изъ історіи Тмутараканскаго княжества“ переносить читача в давні часи і оповідає про преподобного Никона, чернця з Київської печерської лаври, що виїшовши з Києва, оселив ся в Тмутаракані і засновав там монастир; солідна праця д. Ваганова „Значеніе кордонно-карантинной линии на границѣ Кубанской области съ Закавказьемъ въ связи съ условіями животноводства въ области“ цікава для вияснення обставин скотарства на Кубані і тих заходів, яких уживано для захисту скотини від епізоотій. Окрім занотованих статей „Извѣстія“ містять ще різні програми, бібліографічний виділ та протоколи засідань товариства.

Сподіваємо ся, що молоде товариство дальші праці випускати ме справді більш систематично і провадити ме свою роботу невпинно та енергічно на користь рідного краю.

С. Є.

Rozprawy akademii umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny, т. XXXVII, Краків, 1899.

В сїм томї знаходимо такі статї: В. Кентжинського „Причинки до історії Пястів і Польщі Пястівської“. С. Кентжинського „Gall-Anonim і його Хроника“. В. Кентжинського „Найдавнїйші життя св. Войтіха і їх автори“. Ф. Пекосїньського „Гості польські на констанцьким соборї“. А. Віняжа Польське право маєткове-супруже в середних віках“. А. Левїцкого „Союз Жигимонта в. кн. Литовского з королем римским Альбрехтом II“. С. Врублевского „Володїне на основі римского права“. З сих статїй, статя С. Кентжинського „Gall-Anonim і його Хроника“ і А. Левїцкого „Союз Жигимонта в. кн. Литовского з королем римским Альбрехтом II обговорені або будуть осїбно. З иньших для нас дечим цікаві статї Ф. Пекосїньського і Кентжинських.

В статї „Goście polscy na soborze konstancyjskim“ (с. 130—158). Автор застановляє ся над звітками Хроник Ульриха Рейхентгала „Das Consilium, so zu Constantz gehalten ist worden des Jars, do man zalt von der Geburt unsers Erläusers MCCCXIII Jar. Augsburg 1483“. Вона подає імена всіх присутних на соборї. Назви що належать до Польщі, як каже др. Пекосїньский, так поперекручувані, що він навіть не старає ся розвязати тих загадок, а подає нам дословний текст тих місць Хроник Рейхентгала і поясняє лише деякі імена. Наведу тут місця що належать до Русинів.

An dem ein vnd czweinczigosten tag des monetz Januarij do rayt ein eyn erzbischof ausz Kriechenlandt Kifionensis (Kijoviensis поправяє др. Пек.) genannt Georius vndd hette auch Kriechischen glauben...

Von dem hochwirdigen edlen wolgebornen herzog Pauls von rechter Reüssen ist vnde herzog Wittolten. Rechten Reüssen уважає др. Пек. за Білу Русь, але додає, що такого удільного князя Павла не було.

Von dem durchleucht. fursten herzog Rodur (Федор) von Schmolenczgei in rotten Reussen.

Herr Gregorius Krieh. erzbischoff Kinouiensis in Reussen der Kriechen glauben vnder Polan vnd Littaw mit dreissigen.

Von dem durchleuchtigsten herzog Fedur von weisen Reüssen und herr czu Scholenczgi.

Bragno ex Cerusia, aus der Ceruye (герб — на синім полі білий ангел, др. Пек. уважає його гербом України).

Herr Gergo ex Cerusia, aus der Zerfisia.

Cerusia уважає др. Пек. перекрученою назвою Червоної Руси.

Herr Lanschga, Herr Gergo, Herr Brango all aus Cernia zwischen Littaw vnd Turgony.

На останку можемо повторити тільки загальну заяву дра Пекосіньского, що з сих поперекручуваних назв потреба користати дуже обережно.

Праця В. Кентжинського „Przyczynki do historyi Piastowiczów i Polski Piastowskiej“ не становить одноцільної статії, але подає відрубні уступи, котрі автор зове причинами. Чи Пястовичі носили заріст? На підставі монет з часів Пястів доказує автор, що Пястовичі не носили заросту аж до кінця XIII в. Виїмок становить Генрик Бородатий, що носив бороду. Борода його була звичайна і не задля надзвичайної бороди одержав він назву бородатого, лиш тому що він проти звичаю носив бороду. Брак заросту поясняє автор так, що в часах поганських князі були також і священниками, коли же Польща прийняла хрест, то власть церковна відпала від князів, а власть євцїцка заховала лише старий звичай „strzyżenia brody i wąsów“. 2. Імена Пястів. Пястовичі носили імена котрі належали виключно їх родині, аж доперва в XIV в. бачимо, що люде неналежні до родни княжої носять їх імена. 3. Ібрагім ібн Якуб і Ат Тартуті про Польщу. Автор старає ся довести, що звістки аль Бекрі і Ібрагіма ібн Якуба про Словян не певні. 4. Гнезненський з'їзд р. 1000 і його політичне значінє. 5. Висланські князі — звісну відомість з життя Методія автор прикладає до околиць Бельґраду.

Й. Ч.

В статі: Najdawniejsze żywoty św. Wojciecha i ich autorowie (с. 89—129) тойже автор на вступі зазначає, що він противить ся гадці Перца і Кендля мовби то автором найдавнїшої житєписи св. Войтїха був Ян Каваларий, а думає, що ним був Гавдентий, природний брат св. Войтїха. Противить ся також другому погляду згаданих учених, що автором другої житєписи був св. Брунон. Що до авторства Брунона, то закидає він Перцови, що він не доказав, чи св. Брунон був членом закону св. Алексія і Боніфація в Римі, на чім міг би оперти свій погляд. Не признає він правдивим і погляди Кендля, що св. Брунон написав дві редакції згаданої житєписи. Що автори і першої житєписи і другої не певні, тож називає найдавнїшу житєпись Vita I, а другу Vita II.

Насамперед порівнує автор два тексти житєписи Vita II, довший, виданий Бельовским і коротший, виданий Перцом; в порівняннї виходить що або другий текст був скороченою перерібною першого, або перший розширеною і поправленою перерібною другого. Автор виказує, що правдивий текст Бельовського, а Перців се тільки пізнїйша перерібка. Що до авторства сеї житєписи (Vita II). Признає, що є много схожости між автором сеї житєписи і св. Бруноном, але є і такі ріжницї в способі писаня і в поглядах на політичні справи польські і німецькі, що годї

признати св. Брунона автором згаданої житєписи. Отже автор житєписи зістає ся незаним; він мусів бути членом монастиря св. Алексія і Боніфація в Римі, користав з найдавнїйшої житєписи (Vita I), але перебрав її свобідно, а в дечім має відмінний погляд як приміром на батька св. Войтіха Славника. Потім вичисляєся, які автори користали з тої рукописи, розповсюдненої в Польщи. В II розділі застановляє ся автор, хто був автором найдавнїйшої житєписи (Vita I); він збиває гадку Перца, мов би то автором був Ян Канапарий: Канапарий не міг знати всіх подробиць з молодого віку св. Войтіха, Канапарий не мав би потреби закривати хиби Славника, як се робить автор житєписи, се міг зробити Гавдентій, яко природний син Славника. Що в житєписи говорить ся про сон Канапарія, то міг про него чути Гавдентій, будучи в Римі; Канапарий не виїздив ніколи з Риму, а автор писав житєпись на півночи, бо згадує про Магдебург і називає його *urbs sacra*, а Прагу *sancta civitas*. Так міг написати тільки Гавдентій про свою вітчину Прагу. В III розділі говорить д. К. про легенду: *Visio sancti Abalberti martyris*: її мусів написати якийсь польський духовний пізнїйше як дві перші житєписи. Нарешті в IV розділі згадує він про житєпись: *Sw. Bruno Liber de passione sancti Adalberti*; в тій житєписи говорить ся широко про з'їзд Отона III з Болеславом, і се вказує на авторство св. Брунона.

С. Ган.

Видавництва й книжки, обговорені в сїм томі:

Часописи за р. 1899: Літературно-Науковий Вістник.

Діло.

Руслан.

Буковина.

Будучність.

Ф. Hommel — *Nethiter und Skythen und das erste Auftreten der Iranier in der Geschichte*, 1898.

О. Вильчинскій — *Очеркъ древнїйшей культуры русскихъ областей*, 1897.

В. Латышевъ — *Объ островъ св. Эерія (Замѣтки по древней географіи сѣвернаго побережья Чернаго моря, V)*, 1899.

К. Д. Кавелинъ — *Собраніе сочиненій I*, 1897.

В. К. Сергѣевичъ — *Русская Правда и ея списки*, 1899.

И. А. Рожковъ — *Очерки юридическаго быта по Русской Правдѣ*, 1897.

А. Шахматовъ — *Древнїйшія редакціи Повѣсти временныхъ лѣтъ*, 1897.

- А. Павловъ — Номоканонъ при Большомъ Требникѣ, 1897.
- А. Лященко — О Моленіи Даніила Заточника, 1896.
- В. Истринъ — Хронографы въ русской литературѣ, 1898.
- А. А. Шахматовъ — Пахомій Логоетъ и хронографъ, 1899.
— Путешествіе М. Г. Мисюра Мунехина на Востокъ и Хронографъ редакціи 1512 г., 1899.
- Памятники славяно-русской письменности, изданные археографическою комиссією, т. I, 1897.
- А. Архангельскій — Къ исторіи древне-русскаго лудидариуса, 1899.
- А. Prochaska — W czasach husyckich, 1897.
- А. Lewicki — Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II, 1899.
- Р. Дąbkowski — Zemsta, okup i pokora na Rusi halickiej w wieku XV i pierwszej połowie wieku XVI, 1898.
- Ө. Вержбовскій — Матеріалы къ исторіи московскаго государства въ XVI и XVII ст., I и II, 1896 и 1898.
- Sprawozdania komisji do bad. historyi sztuki w Polsce, т. VI, вып. 4, 1899.
- W. Abraham — Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8, 1899.
- С. Голубевъ — Матеріалы для исторіи западно-русской церкви (XVIII стол.), 1896.
- А. Halban — Zur Geschichte des deutschen Rechtes in den Gebieten von Tschernigow und Poltawa, 1898.
- S. Schnür-Perłowski — Cudzoziemcy w Galicyi (1787—1841), 1898.
- В. Хижняковъ — Черниговская Старина (1775 (?) — 1810 гг.), 1899.
- Д. И. Эварницкій — По слѣдамъ Запорожцевъ, 1898.
- Z. Strzetelska — Grynbergowa, Staromiejskie. Ziemia i ludność, 1899.
- J. Bayger — Powiat Trembowelski. Szkic geograficzno-historyczny i etnograficzny, 1899.
- В. Sokalski — Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym i ekonomicznym, 1899.
- Извѣстія общества любителей наученія Кубанской области. Выпускъ I, подъ редакціей В. Сысоева и А. Дьячкова-Тарасова, 1899.
- Rozprawy akademii umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny, т. XXXVII, 1899.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskýj S. 1—23; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskýj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskyj's. Desiderata von M. Hruševskýj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Šaškevič, von V. Kocovskýj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanči“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskýj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 2:2—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—23; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskyj 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickyj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskýj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskýj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniß, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskýj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčč o S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskýj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von ** 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studyňskyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickyj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskýj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studyňskyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert., von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von *Hirudo medicinalis* (mit Illustration), von I. Rakovskýj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Lithauen, von M. Hruševskýj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskyj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5. Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyckyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskýj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von *Vesania melancholica*, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskýj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivskýj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskýj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskýj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskýj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Sevčenko, von A. Konyskyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinskyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. I. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der alruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševskyj S. 1—20; 2. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jährh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukovina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budzynovskij (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyčkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskyj 1—138; 3. Chmelnyčkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyčkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyčkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyčkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Folen in den J. 1670—72, von O. Celvyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyčkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kolljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryčkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedlung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskij 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Sevčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Sevčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskij. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnyca bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskij, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahrh., von M. Hruševskij, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jahrh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheiligung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6. von M. Hruševskij, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Ueberbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Qčernomyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von Hnatyč, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899) 1—4; V. Inhaltsverzeichniss des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Sevčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXII), 1—6.

Aus dem Lagerkataloge

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg,

Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigirt von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienenen Bde I—XXXIV (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr. Bd. XXXI—II (Doppelband) 6 Kr.

Publikationen der Sektionen und Commissionen der Ševčenko-Gesellschaft:

- A. Die historisch-philosophische Section publizierte bis jetzt:
1. Zwei Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istorično-filozofičnoj sekcyi) enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh.). Preis à 4 Kr.
 2. Juridische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde, à 2 Kr.
 3. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—VII u. IX—XX.
- B. Die philologische Section publizierte bis jetzt 2 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoj sekcyi), enthaltend: Bd. I. eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskij (erster Theil), Preis 3 Kr. Bd. II. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanow (erster Theil), Preis 4 Kr.
- C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section publizierte bis jetzt 5 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bde. III—V erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verehratskij und Vlad. Levickij, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyc. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.
- D. Die Archaeographische Commission publizierte bis jetzt folgende Werke:
1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (unter der Presse); Bd. IV. (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Jeder Bd. kostet 4 Kronen.
 2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. I, Preis 4 Kr.; Bd. II, 5 Kronen.
 3. Kotljarevskij, Die travestirte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.
- E. Die Ethnographische Commission publizirt:
1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 6 Bände. Preis Bd. I—IV à 3 Kronen, Bd. V—VI à 4 Kr. (Aus dem Inhalt: Weihnachtsfest am Kuban; Galizische Volksmärchen; Galizische Leiermänner, ihre Lieder, ihr Jargon; Beiträge zur Ethnographie der ungarischen Ruthenen; Legenden, Märchen, Fabeln, Novellen und Sagen der ungarischen Ruthenen; Volksüberlieferungen über die Czarenkrönung; Der Volksglaube in Ostgalizien; Sammlung der Volksnekdoten.
 2. Beiträge zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobruška, der galizischen Karschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitten und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen.